

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК
МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Головний редактор серії – д-р філол. наук, проф. Олена Павленко

Заснований у 2008 р.

ВИПУСК 31

КИЇВ – 2024

Видання включено до міжнародної спеціалізованої наукометричної бази даних **Index Copernicus Internationalsp.z o.o.** (Польща) та міжнародної бази даних періодичних видань **Ulrich's Periodicals Directory**, індексується у вільній пошуковій системі повнотекстових наукових публікацій **Google Scholar** та в електронній базі наукових робіт **Scilit** (Швейцарія).

Згідно з рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 29.06.2021 № 735 наукове видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія» включене до Переліку наукових фахових видань України у категорію «Б» у галузі знань **035 Філологія**.

Затверджено до друку Вченою радою МДУ (протокол № 5 від 26.12. 2024 р.)

Головна редколегія:

Головний редактор – **Олена Георгіївна Павленко**, доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології Маріупольського державного університету (м. Київ).

Заступник головного редактора – **Наталія Андріївна Городнюк**, доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології Маріупольського державного університету (м. Київ).

Відповідальний секретар – **Олена Василівна Педченко**, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри прикладної філології Маріупольського державного університету (м. Київ).

Відповідальний за англomовний супровід – **Олена Федорівна Пефтієва**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної філології Маріупольського державного університету (м. Київ).

Члени редакційної колегії:

Безчотнікова С. В., д. філол. н., професор кафедри соціальних комунікацій Маріупольського державного університету (м.Київ);

Бодик О. П., к. філол. н., завідувач кафедри англійської філології Маріупольського державного університету (м.Київ);

Вінтонів М. О., д. філол. н., професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка;

Гребенюк Т.В., доктор філологічних наук, професор кафедри культурології та українознавства Запорізького державного медичного університету;

Гріва Елені, Phd, професор кафедри прикладної лінгвістики Університету Західної Македонії (Грецька Республіка);

Дабашинськіне Інета, Phd, професор Університету Вітовта Великого (Литовська Республіка);

Ілліомінаті Поркарі К., Phd, професор відділення літературних, філософських, історичних досліджень мистецтва Римського університету Тор Вергата (Італійська Республіка);

Кіклевич Олександр, д. філол. н., професор, завідувач кафедри соціальної комунікації та мови медіа Інституту журналістики та соціальної комунікації Вармінсько-Мазурського університету (м. Ольштин), директор Центру досліджень Східної Європи (Республіка Польща);

Ковалів Ю. І., д. філол. н., професор кафедри історії української літератури, теорії української літератури та літературної творчості Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Ленська С. В., д. філол. н., доцент кафедри української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;

Ліпіна В. І., д. філол. н., професор, завідувач кафедри порівняльної філології східних та англomовних країн Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;

Маркос Хуан М., д. філос. і філол. н., професор, ректор Університету Уні Норте (Республіка Парагвай);

Махачашвілі Р. К., д. філол. н., професор, завідувач кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства Київського університету імені Бориса Грінченка;

Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, декан факультету філології та масових комунікацій Маріупольського державного університету (м.Київ);

Ніранджана Теджасвіні, Phd, професор, старший науковий співробітник відділу вивчення мови та літератури Університету Ліннань (Гонконг);

Пахарєва Т. А., доктор філологічних наук, професор кафедри світової літератури та теорії літератури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Петров О. О., к. філол. н., доцент кафедри германської і слов'янської філології та зарубіжної літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, декан факультету іноземних мов Маріупольського державного університету (м.Київ);

Проценко І. Ю., Phd, академічний координатор факультету післядипломної освіти, професор факультету гуманітарних спеціальностей Університету Уні Норте (Республіка Парагвай);

Солодка А. К., доктор педагогічних наук, професор кафедри германської філології та перекладу Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського;

Стаму Анастасія, Phd, професор прикладної лінгвістики філологічного факультету Університету Аристотеля (Грецька Республіка).

Шаф О.В., доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Засновник Маріупольський державний університет

03037, Київ, вул. Преображенська, 6/4

e-mail: visnyk.mdu.filologia@mu.edu.ua

Електронна версія видання знаходиться на: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/filologia>

Видавець «Редакційно-видавничий відділ МДУ»

03037, Київ, вул. Преображенська, 6/4

Свідectво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи ДК № 4930 від 07.07.2015 р.

Тираж 100 примірників. Замовлення № 175/24

ЗМІСТ

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Вікторія Зарва

РЕЦЕПЦІЯ ДИСАБІЛІТИВНОЇ ГЕРОЇНИ НАВКОЛИШНІМ СВІТОМ У РОМАНІ
«ЗА МЕЖЕЮ» («OUT OF MY MIND») ШЕРОН М. ДРЕЙПЕР (українська)..... 5

Ірина Кропивко

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ПРО ВІЙНУ НА СХОДІ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІКА ТА
ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ (українська)..... 14

Ганна Трифонова

КІНОКАРТИНИ ЯК ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО
ТВОРУ /на матеріалі робіт Венеційського кінофестивалю у 2024 році (українська)... 25

Ольга Шаф

ДИСКРЕДИТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ ЯК КОЛОНІАЛЬНИЙ СИМПТОМ У
ЛІТЕРАТУРІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ (українська)..... 38

ЛІНГВІСТИКА

Олена Пефтієва

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФРЕЙМІВ ДОКУМЕНТА ЗА ДОПОМОГОЮ СИНТАКСИЧНИХ,
СЕМАНТИЧНИХ ТА ГРАФІЧНИХ ЗАСОБІВ (українська)..... 52

Наталія Пирлік

ІДЕЯ ЄДНОСТІ НІМЕЧЧИНИ: ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЙНИЙ АСПЕКТ
(українська)..... 63

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Olena Pavlenko

ДОЛАЮЧИ КОРДОНИ: ФОЛКНЕРІВСЬКА ОДІССЕЯ ДОЦЕНКА (англійська).... 73

CONTENTS

LITERATURE

Viktorija Zarva

THE GLOBAL RECEPTION OF THE DISABLED HEROINE IN SHARON M. DRAPER'S «OUT OF MY MIND» (Ukrainian)..... 5

Iryna Kropyvko

LITERARY DISCOURSE ON THE WAR IN EASTERN UKRAINE: ITS PECULIARITIES AND WAYS OF SOCIAL DISCOURSE REPRESENTATION (Ukrainian)..... 14

Hanna Tryfonova

CINEMATIC WORKS AS VISUALIZATION AND INTERPRETATION OF LITERARY WORKS (BASED ON THE VENICE FILM FESTIVAL 2024) (Ukrainian).. 25

Olga Shaf

DISCREDITATION OF THE NATIONAL ELITE AS A COLONIAL SYMPTOM IN THE LITERATURE OF THE FIRST THIRD OF THE 19TH CENTURY (Ukrainian).... 38

LINGUISTICS

Olena Peftieva

CONCEPTUALIZATION OF DOCUMENT FRAMES USING SYNTACTIC, SEMANTIC AND GRAPHIC MEANS (Ukrainian)..... 52

Natalia Pyrlik

THE IDEA OF THE UNITY OF GERMANY: THE LINGUOPERSONOLOGICAL ASPECT (Ukrainian)..... 63

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Olena Pavlenko

ACROSS BORDERS: DOTSENKO'S FAULKNERIAN ODYSSEY (English)..... 73

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111(73)

Вікторія Зарва

ORCID: 0000-0001-9100-7440

РЕЦЕПЦІЯ ДИСАБІЛІТИВНОЇ ГЕРОЇНИ НАВКОЛИШНІМ СВІТОМ У РОМАНІ «ЗА МЕЖЕЮ» («OUT OF MY MIND») ШЕРОН М. ДРЕЙПЕР

У статті розглядається різна рецепція дисабілітативної героїні Мелоді Брукс навколишнім світом (батьками, нянею-сусідкою, вчителями, наставником, однокласниками, подругою, лікарем та ін.) у романі «За межею» («Out of My Mind») Шерон М. Дрейпер, оповідь у якому ведеться безпосередньо головною героїнею; намагання сприйняття суспільством дітей з обмеженими можливостями не як «інакших», а як рівних собі у всьому, коли вони вчать в нормальній школі у 5 класі з інклюзивною освітою. Розкривається надзвичайно актуальна тематика пам'яті, порозуміння, чуйності, уваги до іншого, справжніх відносин, дружби між підлітками, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, цінності зв'язку через спілкування, сили слова (через кільцеву композицію). Аналізується таке явище міжсенсорного сприйняття, як синестезія, використання сенсорних образів, сильна інтертекстуальність з називанням справжніх імен діячів культури, науки і техніки і їхнього внеску в розвиток людства, що свідчать про талановитість дітей з інвалідністю, постійне навчання, самопізнання, самоствердження героїні. Показано, як Мелоді змогла дещо змінити суспільні стереотипи, вплинути на оточуючих, змінитися сама, розкрити свої здібності й досягти успіху при дисфункції тіла і невиліковному діагнозі «дитячий церебральний параліч».

Ключові слова: рецепція, інклюзія, інклюзивна література, герої з особливими освітніми потребами, дисабілітативний герой, люди з обмеженими можливостями, емпатія.

DOI 10.34079/2226-3055-2024-17-31-5-13

Постановка проблеми. Відомо, що ще в 1975 р. ООН прийняла Декларацію щодо прав інвалідів, в якій превалюють ідеї гуманізму й інклюзії, але до сьогодні в усіх сферах суспільства залишаються проблемні питання. Художня література, реагуючи на зміни, що відбуваються в суспільстві, пропонує нового дисабілітативного героя в творах на інклюзивну тематику, які називають «літературою дисабіліті» (від англ. disability – «інвалідність»), хоча цей термін на сьогодні не є загальновизнаним. Обґрунтування та публічне використання інноваційного в Україні терміну «інклюзивна література» розпочалося з 2016 р., з Всеукраїнського культурно-просвітницького проєкту «Інклюзивна література». Н. Головченко справедливо бачить в інклюзивній літературі «просвітницьку і виховну функції щодо формування атмосфери толерантності в українському суспільстві» (Головченко, 2020).

В Україні проживало 2,7 млн. людей з обмеженими можливостями здоров'я (дані за 2021 рік). Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2024 році та бойових дій ця цифра щодня істотно збільшується. Стає актуальною проблема формування засобами художньої літератури культури рецепції людей з інвалідністю, яка на сьогодні вирізняється низьким рівнем. Урок позакласного читання із зарубіжної літератури в школі у 7 класі за твором «За межею» Шерон М. Дрейпер також свідчить про важливість

теми статті й необхідності дослідження сприйняття навколишнім середовищем людей з інвалідністю, їхніх бажань і прагнень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інклюзивний художній простір розпочинають досліджувати тільки в XXI столітті такі українські літературознавці, як Н. Головченко («Сучасна українська література як джерело формування інклюзивної компетентності вчителя методами інформальної освіти» (2020), «Проблема вивчення сучасної інклюзивної літератури в аспекті підручникотворення» (2020), «Роль сучасної української літератури у формуванні толерантного суспільства»), Н. В. Горбач (практикум «Інклюзивне виховання засобами літератури», 2024), А. К. Димовська, О. С. Деркачова і С. Ушневич («Література та інклюзія»), О. С. Деркачова («Інклюзивна література як засіб виходу з екзистенційної кризи» та ін.), А. В. Землянська, Т. Камишова, К. Кольченко, О. Осмоловська («Формування видавничого напрямку української інклюзивної літератури як новітнього тренду розвитку видавничої справи» (2017) тощо), С. Патра («Образи людей з обмеженими можливостями в художній літературі»), С. Шаров і Т. М. Шарова («Художній простір на тему інклюзії як засіб соціалізації в суспільстві»), Т. М. Шарова («Інклюзія в художньому просторі України», «Художня література як засіб соціальної реабілітації людей з обмеженими можливостями» тощо) та ін.

Безпосередньо до твору «За межею» («Out of My Mind») Шерон М. Дрейпер зверталися такі зарубіжні дослідники, як Тамбунсарібу Гунаван, що цікавилася в 2018 р. психологічним підходом до аналізу головної героїні Мелоді, П. Васан, А. М. Хосе в цьому самому році розкрили розуміння інвалідності письменницею, А. Р. Венкітачалам, що доводила в 2019 р., що інвалідність у цьому творі не є інвалідністю, С. Холландер пропонувала ідеї для вчителів і педагогів-викладачів щодо вивчення інклюзивної літератури та ін., а також українські, як О. С. Деркачова, зокрема в 2020 році у виданій в Івано-Франківську книзі «Література та інклюзія. Самостійна робота студентів (методичний навігатор)» звертається до твору «За межею» і пропонує тестові завдання, в інших статтях, зокрема в присвяченій дослідженню інклюзивної літератури як засобу виходу з екзистенційної кризи – до тематики цього роману. Оксана Семенина розглядає «За межею» Шерон М. Дрейпер як одну з книг із серії «Про особливе дитинство», А. В. Шитель пропонує урок «Що означає бути особливим?» за допомогою порівняння цієї повісті «За межею» (так критик визначає жанр) Шерон М. Дрейпер з твором іншого митця; Г. П. Васянович, Р. В. Лаврецький, М. Я. Нагірняк, розглядаючи духовність як головний чинник національно-патріотичного виховання особистості майбутнього соціального працівника, радять робити презентацію твору «За межею» Шерон М. Дрейпер. В. А. Зарва зазначила особливості головної героїні Мелоді Брукс в аналізованому творі та ін. Треба зазначити, що на сьогодні відсутні наукові розвідки, в яких повно і всебічно аналізується роман «За межею» Шерон М. Дрейпер. Як правило, вчені звертаються до цього твору побічно.

Об'єктом нашого дослідження є твір «За межею» («Out of My Mind») (2010) афро-американської письменниці Шерон Дрейпер (Charon M. Draper), який став бестселером New York Times.

Предметом у статті є рецепція дисабілітативної героїні навколишнім світом у романі «За межею» («Out of My Mind») Шерон М. Дрейпер, який є прикладом інклюзії (сумісне навчання в шкільному класі «звичайних, нормальних» і дітей з обмеженими можливостями здоров'я) у сучасному суспільстві.

Метою статті є виявлення різних аспектів рецепції героїні з обмеженими можливостями здоров'я навколишнім світом, закладених у романі «За межею» («Out of My Mind») Шерон М. Дрейпер.

Виклад основного матеріалу. Жанр твору «За межею» Шерон М. Дрейпер визначають як роман або повість, призначений для середнього шкільного віку і

присвячений автором своїй донечці Венді Мішель Дрейпер, яка має діагноз «дитячий церебральний параліч», що впливає на всі сфери життя людини. Саме донька стала прототипом головної героїні твору «За межею» Шерон М. Дрейпер.

Саймон Стівенс у медичному виданні дав таке визначення церебральному паралічу: «A group of disorders of the development of movement and posture, causing activity limitation that are attributed to non progressive disturbances that occurred in the developing foetal or infant brain... The motor disorders of cerebral palsy are often accompanied by disturbances of sensation, cognition, communication, perception, and/or behaviour, and /or by a seizure disorder» («Група порушень розвитку рухів і пози, що спричиняють обмеження активності, які пов'язані з непрогресуючими порушеннями, що виникли в мозку плода чи дитини, що розвивається... Рухові розлади при церебральному паралічі часто супроводжуються порушеннями відчуття, пізнання, спілкування, сприйняття та/або поведінки, та/або судомним розладом» [Переклад наш. – В.З.] (Steven, 2005)).

Таке саме вроджене захворювання має і головна героїня твору – п'ятикласниця майже одинадцяти років Мелоді Брукс, прив'язана від народження до рожевого інвалідного візка – «це зовсім не круто. Рожевий нічого не змінює» (Дрейпер, 2018, с. 7). Від її імені ведеться оповідь. Дослідники Пріта Васан, Анн Марія Хосе зазначають: «The entire novel is narrated from Melody's point of view. The author uses Stream of Consciousness technique, where Melody tells her story through the thoughts in her head and it becomes the voice of someone who cannot speak. No alternate perspectives...» («Автор використовує техніку «потік свідомості», коли Мелоді розповідає свою історію через думки у своїй голові, і це стає голосом людини, яка не може говорити. Жодних альтернативних точок зору...» [Переклад наш. – В.З.] (Vasan and Jose, 2018, p. 45)).

Зсередини, у сприйнятті дівчини Мелоді, яка зростає в повноцінній люблячій родині, читач дізнається про історію життя підлітка з обмеженими можливостями, починаючи від народження, з фільмів, які знімав про неї батько, про її внутрішній світ, переживання, боротьбу з фізичними й уявними вадами, прагнення, мрії, ставлення навколишнього світу до неї і навпаки. Шерон М. Дрейпер обрала добре їй відому і актуальну проблему, оскільки є матір'ю дванадцяти дітей, троє з яких – діти з особливими обмеженими можливостями, з інвалідністю. Вона занурюється у власний досвід і щиро ділиться ним у цьому творі.

Шерон М. Дрейпер на прикладі фрагменту з життя Мелоді, ставлення навколишнього середовища до неї та інших людей з обмеженими можливостями, її самої до своєї вади ставить проблему сприйняття суспільством дітей з обмеженими можливостями не як «інакших», а як рівних собі у всьому. Першою фразою, якої навчила Мелоді свій комп'ютер – генератор мовлення, є «Привіт, давай поговоримо!». До речі, саме ця фраза є назвою деяких перекладів цього твору «Out of My Mind», що передає основну ідею роману, а також назвою роману є «Не сповна розуму», що близько відтворює назву авторки.

Це було найсильніше бажання і мрія героїні Мелоді – бути почутою, розмовляти, спілкуватися з однолітками, близькими, бо всі її думки залишаються невимовними. Вона була здатна інтерпретувати мовлення без допомоги голосу. Усе в житті розпочинається із зустрічі однієї людини з іншою, з намагання і бажання зрозуміти іншого. Тематика порозуміння, чуйності, уваги до іншого, справжніх відносин, дружби між підлітками, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, цінності зв'язку через спілкування є надзвичайно актуальною.

Твір має за задумом авторки Шерон М. Дрейпер кільцеву композицію – розпочинається і закінчується однаково – обговорюється сила слова і мови, що одразу вводить у розумові процеси оповідача. Мелоді не сумнівається в тому, що «більшість людей не усвідомлює справжньої сили слів. Я ж усвідомлюю» (Дрейпер, 2018, с. 11). До речі, перший розділ називається «Слова» («Words»): «I'm surrounded by thousands of

words. Maybe millions. Words have always swirled around me like snowflakes – each one delicate and different, each one melting untouched in my hands. Deep within me, words pile up in huge drifts. Mountains of phrases and sentences and connected ideas. Clever expressions. Jokes. Love songs... By the time I was two, all my memories had words, and all my words had meanings. But only in my head. I have never spoken one single word. I am almost eleven years old» («Слова. Мене оточують тисячі слів. Можливо, мільйони ... Слова завжди кружляли навколо мене, як сніжинки, – кожне ніжне й різне, двох однакових не знайдеш – і, спускаючись, тихо тануть на моїх долонях. Глибоко в мені слова скупчуються величезними потоками. Гори фраз, речень і пов'язаних ідей. Розумні вислови. Дурні жарти. Любовні пісні... До двох років для кожного спогаду я вже мала своє слово і у кожного слова був свій сенс. Але тільки у мене в голові. За все життя я не вимовила жодного слова. Мені майже одинадцять» [Переклад наш. – В.3.] (Draper, 2010, р. 6)). Поліпшення стану фізичного здоров'я у Мелоді з її діагнозом ДЦП не може бути, вона залишиться в інвалідному візку, але за сюжетом вона змогла дещо змінити суспільні стереотипи, вплинути на оточуючих, змінитися сама.

Нерозуміння з боку однолітків призводить до значного внутрішнього конфлікту роману, який обертається навколо нездатності головної героїні через фізичну хворобу висловити себе іншим, ефективно спілкуватися: не може ходити, розмовляти, вимовляти слова, сама себе обслуговувати, навіть тримати олівець або ложку, контролювати своє неповносправне тіло, що не слухається її, живе своїм життям, – це дисфункція тіла. Дівчинка Мелоді порівнює себе із персонажем Хитуном-Бовтуном з англійських дитячих віршів, який падав, валився, а також із казки «Аліса в Задзеркаллі» Льюїса Керролла: вона не могла втримати рівновагу. Пропонується читачеві правдивий портрет героїні, який відштовхує від дівчини своїм натуралізмом: смикається голова, тече слина, косить око, дивно тонкі ноги та ін. Розкриваються особливості її хвороби. Багато людей, серед яких і вчителі, і лікар, і однолітки, які упереджено ставляться до дівчини, вважають Мелоді розумово відсталою, що спростовується фабулою твору і заперечується вчинками самої героїні, яка бореться з обставинами.

Як правило, дисабілітативний герой як творча особистість тягнеться до мистецтва. Зокрема, Мелоді любить слухати аудіокнижки і музику. Простежується в творі таке явище міжсенсорного сприйняття, як синестезія, використання сенсорних образів. Закоханість у музику, здатність глибоко її відчувати допомагають Мелоді уявляти музику у різних кольорах, вловлювати запахи. Мелоді зізнається: «Я практично чую кольори й відчуваю на них образи, коли грає музика» (Дрейпер, 2018, с. 9).

Якщо мати прищеплювала дитині любов до класичної музики, зокрема до Моцарта, що сприймався у жовтих кольорах, до симфоній Бетховена, які асоціювалися у Мелоді з небесно-блакитним кольором, то батько – до джазу: Майлса Девіса або Вуді Германа, які сприймалися дівчиною через жовто-коричневий колір і запах густої липкої глини. Сама Мелоді полюбляла в музиці стиль кантрі з лимонним смаком, саме така музика робила її щасливою і радісною: насамперед пісня «Ельвіра» американської групи «Oak Ridge Boys» («Окридж бойз»). Мелоді вміла розрізняти музику композиторів Баха, Бетховена, Моцарта, сонату від концерту.

Твір просякає тема пам'яті: часто оповідачка називає це дієслово «пам'ятаю» і згадує певні епізоди зі свого життя. Вона ділиться: «Гадаю, це добре нічого не забувати – могли зберігати в голові кожен мить свого життя» (Дрейпер, 2018, с. 10), «Не знаю, як я розплутувала складний процес слів і думок, але це відбувалося швидко і природно. Коли мені було два роки, усі мої комірочки пам'яті вже мали слова, і всі мої слова мали значення» (Дрейпер, 2018, с. 6).

Дівчина вирізняється фотографічною ідеальною пам'яттю, може передати почуті розмови, побачені кінофільми, легко вивчити за телепередачами іспанську мову, засвоїти спеціальні програми на її комп'ютері, вона постійно і наполегливо тягнеться до нових

знань. Мелоді вчиться за міжнародною дитячою телевізійною освітньою програмою «Вулиця Сезам», яка 1969 р. вперше вийшла в ефір у США. Тато знайомить її зі світом птахів, зокрема з червоним кардиналом, з блакитною сойкою, що прилітали на ганок до годівнички для птахів. Мелоді мала можливість спостерігати за їхнім життям, звичками. Він уводить її у світ пісень групи Beatles, які сам добре співає. Дівчина зазначає, що «завжди мала дуже добрий слух» (Дрейпер, 2018, с. 14).

Користується Мелоді сучасними технічними засобами, що полегшують життя, як електричний інвалідний візок, придбаний батьками комп'ютер-медіатолкер, як у відомого вченого Стівена Хокінга, що допомагає відтворювати, генерувати мовлення; шкільним автобусом «для учнів із особливими потребами», обладнаним спеціальним витягом для інвалідних візків, із доброзичливим водієм. Автор через комп'ютер наділяє Мелоді електронним голосом: батьки можуть почути справжні почуття своєї дівчинки, слова любові до них.

Кожна сім'я, що має дитину з обмеженими можливостями, повинна зробити складний вибір щодо її майбутнього – з п'яти років вона або продовжує жити вдома, або в спеціалізованому інтернаті для дітей з затримкою розумового розвитку, або в психіатричній клініці, як запропонував матері Мелоді лікар Гризлі, – обрати один варіант. Після оголошення страшного діагнозу лікаря про розумову відсталість доньки мати категорично з цим не погодилася, стверджуючи, що з самого народження весь світ був проти Мелоді, а вона живе в ньому, намагається розуміти інших і хоче, щоб розуміли її. Сама Мелоді вважає себе розумною, також мати глибоко переконана, що її дитина найрозумніша.

Увесь твір просякнутий сильним інтертекстуальним струменем: Шерон М. Дрейпер уводить справжні імена відомих митців. Мелоді з телебачення дізналася біографію всесвітньо відомого британського фізика-теоретика, астрофізика, письменника Стівена Вільяма Хокінга, який мав великий розум і слабе тіло з діагнозом «боковий аміотрофічний склероз», теж не міг ходити і говорити. Вони були схожі тяжкою хворобою. Мелоді цікавилася інформацією про людей в інвалідних візках, що теж давала їй поштовх на подальше навчання і самоствердження.

У героїні в житті з'являється людина, яка опікується нею, коли батьки працюють, створює комфортну атмосферу для дитини, вона добре обізнана в питаннях виховання, – це сусідка Віола Валенсія, Вайолет, яку Мелоді називає міссіс В., колишня медсестра, яка, сприймаючи дівчину з двох років як звичайну дитину, щиро взялася допомагати їй як няня, повіривши в наявність у Мелоді багатьох прихованих талантів, що необхідно розкрити. Саме міссіс В. переконала батьків дівчинки у її можливості й здатності вчитися в нормальній школі з інклюзивною освітою: «Don't get bogged down in all those touchy-feely words and phrases you read in books on disabled kids. Melody is a child who can learn and will learn if she sticks with me!» («Не занурюйтесь у всі ці образи, слова та фрази, які ви читаете в книгах про дітей-інвалідів. Мелоді – це дитина, яка може навчитися і навчиться, якщо вона буде зі мною!») [Переклад наш. – В.3.] (Drapeer, 2010, р. 23–24)). Можна припустити, що прототипом цього образу є сама мисткиня, колишня шкільна вчителька і мати «особливих» дітей Шерон М. Дрейпер – багаторазовий лауреат премії Коретті Скотт Кінг, а також Національної премії США в галузі освіти.

У творі представлені два світи з різним ставленням до дівчинки з обмеженими можливостями: батько Чак Брукс, мати Даяна Брукс, няня-сусідка міссіс Вайолет, які обожають і підтримують Мелоді, молодша сестра Пенні та ін. і навколишній світ – спеціалізований клас з його учнями, вчителі міссіс Шеннон, міссіс Білапс, особистий наставник Кетрін, лікар Гризлі та ін., які не вірять у її надзвичайний розум. Суспільство відмовляє Мелоді у сприйнятті такою, як вона є.

Дія більшої частини роману розгортається під час навчання Мелоді в п'ятому класі державної початкової школи Сполдінг Стріт, але героїня згадує й перші місяці від

народження, коли батьки помітили її нездатність тримати іграшки, сидіти прямо тощо.

Простежується у творі організація роботи соціальних і освітніх служб із дітьми з обмеженими можливостями розвитку, розкривається специфіка навчання у спеціалізованих класах початкової школи США, де вчать разом діти різного віку, починаючи від п'яти років до дорослих дітей. Також ідеться про намагання створити для таких дітей в школі нормальні побутові умови. Різною є обов'язкова допомога волонтерів: відвезти до туалету, поміняти підгузки (Ешлі й Карлу), витерти слину, нагодувати обідом, керувати візком тощо. Мелоді зауважує невелику зарплатню у обслуговуючого персоналу, плинність кадрів, коли на цій роботі ніхто довго не затримується, і визнає, що працювати з такими дітьми, як вона, важко, тому потрібне інше грошове заохочення.

У п'ятому розділі читач знайомиться з однокласниками Мелоді Брукс, які також мають різні фізичні хвороби, як аутизм, синдром Дауна (Марія) та ін., яких суспільство сприймає як «особливих», «ненормальних». Проте дівчина зображує їх різними, але і по-своєму талановитими: Марія здатна розуміти людей та їхні почуття, наприклад, Віллі Вільямс має надзвичайні знання про бейсбол. А вчителі вважають, що ці діти як «відсталі» не можуть нормально мислити.

Мелоді мріяла про інше навчання в школі, і думки про це робили її щасливою, вона наголошує: «It's like I live in a cage with no door and no key. And I have no way to tell someone how to get me out» («Я ніби живу в клітці без дверей і без ключа. А в мене навіть немає способу сказати комусь, як мене витягти») [Переклад наш. – В.3.] (Draper, 2010, р. 22)). Героїня була вражена, що жодних нових знань у школі діти не отримують, а на уроках тільки повторюють перші літери алфавіту. Навчаються учні за спеціальними програмами (творчі завдання, групові заняття та ін.), у викладанні превалює індивідуальний принцип до кожної дитини з урахуванням її потреб.

Ніхто навколо не здогадується про багатий внутрішній світ дитини, який Мелоді вдосконалює насамперед самоосвітою, дивлячись кабельне телебачення. Дівчина добре розбирається у рідній літературі, читаючи разом із батьком твори таких дитячих американських письменників, як Морис Сендак, Теодор Сьюз Гейзель, Маргарет Уайз Браун, Роберта Мак-Клоскі, які вона знала напам'ять. Крім того, батько співав Мелоді різних пісень. Батько вірив у дитинстві в її можливості, потенціал, підбадьорюючи доньку, що вона все зможе.

Учні в класі повторюють модель ставлення всього суспільства до таких візуально інших дітей, коли або не помічають їх, уникають, ігнорують, або насміхаються, передражнюють. Так було, зокрема, на першому спільному уроці співу, де майже тридцять учнів спостерігали за однокласниками з обмеженими можливостями, які бажають бути рівними з іншими дітьми у спеціалізованому класі, прагнуть до спілкування, до прийняття соціумом, а їх сприймають як «невидимок». Мелоді бажає, щоб у ній бачили звичайну дівчину з надзвичайним розумом.

Героїня приваблює сильним і наполегливим характером, гострим розумом, багатим внутрішнім світом, життєрадісністю і комунікабельністю, спостережливістю, хоче в усьому бути, як інші діти, брати участь у різних заходах. Мелоді показує кращий результат у команді однокласників на національному конкурсі-вікторині ерудитів, продемонструвавши глибокі знання і унікальні здібності. Однак ніхто не повірив у це – тільки її особиста вчителька Кетрін. Навіть подруга Роуз зраджує Мелоді, а також інші члени команди і вчитель, стидаючись взяти до Вашингтона (округ Колумбія) на фінальний етап змагань через заздрощі або через проблеми, пов'язані з фізичним станом Мелоді, як-от: зовнішній вигляд, мимовільні конвульсії, слина, що тече з рота, незрозуміле мукання, крім того, часто відсутність пандусів та ін. У результаті команда не змогла посісти перше місце без Мелоді, яка була найціннішим членом команди: почавши виправдовуватися, однокласники віддали їй кубок як вибачення.

У книзі простежується й тема булінгу, коли принижуються в різних формах честь і гідність іншої особи, у супереч загальноприйнятим нормам моралі в суспільстві, його типів, зокрема, йдеться про те, що булінг буває різним – вербальним (приниження, погрози, чутки, образливі слова та ін.), емоційним (видиме ігнорування та ін.) та немов випадковим, як у цьому творі. Героїня-оповідач знайшла в собі сили повернутися до школи. Проте, як правило, такі дисабілітативні персонажі залишаються самотніми, зайвими серед «нормальних» дітей.

О. С. Деркачова слушно наголошує, що авторка твору «За межею» показує, «як повільно відбувається прийняття дитини з інвалідністю у соціум і показує, що це, врешті, не проблема дитини, яка відкрита до світу, а самого суспільства. Проте перемога Мелоді (і внутрішня, і зовнішня) дарує віру, що все можливе, лиш потрібно трохи часу, витримки та терпіння» (Деркачова, 2021, с. 258).

Мелоді не є жертвою, що характерно для творів інклюзивної літератури, вона виявляє рішучість, стійко долає перешкоди, не тримає зла на кривдників і часто несправедливий і жорстокий до неї світ, вона відкрита до дружби, хоча це бажання так і залишилося в творі нереалізованим, до співчуття, комунікації, розвитку, цінує все, що має, вмє мріяти й іти до мети. Протягом твору героїня змінилася як в особистому, так і в соціальному плані. Оптимістичним є закінчення, коли Мелоді намагається одним пальцем написати на комп'ютері свою автобіографію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, Ш. Дрейпер у художньому творі на основі власного досвіду свідчить, що інклюзія як сумісне отримання освіти дітьми з нормальним і порушеним розвитком, взаємодія між ними психологічно складно сприймається як дорослими, так і дітьми, що читач повинен переосмислити своє ставлення до людей з обмеженими можливостями здоров'я. На жаль, суспільство не готове сприймати дітей з обмеженими можливостями як рівних собі, діють певні стереотипи, яких треба позбавлятися на користь емпатії – здатності розуміти емоційний стан іншої людини, яка зовні відрізняється від тебе, і співпереживати їй. Необхідно інтегрувати таких людей у суспільство, створювати для них безбар'єрне середовище. Проблема інклюзії, взаємодії світу і людини з обмеженими можливостями, морально-етичних аспектів цього ставлення є надто актуальною, потребуючи нагального вирішення і виконання як кожним членом суспільства, так і цілеспрямованою державною політикою.

Бібліографічний список

- Головченко, Н., 2020. Роль сучасної української літератури у формуванні толерантного суспільства [онлайн] Доступно: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720057/1/ГоловченкоНІ_Тези_Роль%20сучасної%20української%20літератури%20у%20формуванні%20толерантного%20суспільства_Запоріжжя.pdf> (Дата звернення 18.11.2024).
- Деркачова, О. С., 2021. Інклюзивна література як засіб виходу з екзистенційної кризи. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка». Серія «Психологія». Серія «Медицина»* [онлайн], 5(5), с. 253–263. Доступно за: <<http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/746/748>> (Дата звернення 18.11.2024).
- Дрейпер, Ш. М., 2018. *За межею*; перекл. Ганна Косів. Київ: Рідна мова.
- Draper, M. Charon, 2010. *Out of My Mind*. New York, London, Toronto, Sydney. 141 s. Available at: <<https://asmsummerreading.weebly.com/uploads/1/2/5/7/125763472/out-of-my-mind-pdf.pdf>> (Accessed 17.11.2024).
- Stevens, S., 2005. Definition and Classification of Cerebral Palsy. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 47.8, p. 509–510.
- Vasan, P. and Jose, A. M., 2018. Understanding Disability: A Study of Sharon M Draper's *Out*

Of My Mind. *IRA – International Journal of Education & Multidisciplinary Studie*, 11(2), p. 43–48.

References

- Derkachova, O. S., 2021. Inkliuzyvna literatura yak zasib vykhodu z ekzystentsiinoi kryzy [Inclusive literature as a way out of the existential crisis]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seriiia «Pedahohika». Seriiia «Psykhohohiiia». Seriiia «Medytsyna»* [online], 5(5), p. 253–263. Available at: <<http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/746/748>> (Accessed 18.11.2024) (in Ukrainian).
- Draper, M. Charon, 2010. *Out of My Mind*. New York, London, Toronto, Sydney. 141 s. Available at: <<https://asmsummerreading.weebly.com/uploads/1/2/5/7/125763472/out-of-my-mind-pdf.pdf>> (Accessed 17.11.2024).
- Dreiper, Sh. M., 2018. *Za mezheiu [Beyond the boundary]*; perekl. Hanna Kosiv. Kyiv: Ridna mova; transl. Ganna Kosiv. Kiev: Ridna mova. 248 p.] (in Ukrainian).
- Holovchenko N., 2020. *Rol suchasnoi ukrainskoi literatury u formuvanni tolerantnoho suspilstva* [The Role of Successful Ukrainian Literature in the Formation of Tolerant Consciousness]. [online] Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720057/1/ГоловченкоНІ_Тези_Роль%20сучасної%20української%20літератури%20у%20формуванні%20толерантного%20суспільства_Запоріжжя.pdf> (Accessed 18.11.2024) (in Ukrainian).
- Stevens, S., 2005. Definition and Classification of Cerebral Palsy. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 47.8, p. 509–510.
- Vasan, P., Jose, A. M., 2018. Understanding Disability: A Study of Sharon M Draper's *Out Of My Mind*. *IRA – International Journal of Education & Multidisciplinary Studie*, 11(2), p. 43–48.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2024.

Viktorija Zarva

THE GLOBAL RECEPTION OF THE DISABLED HEROINE IN SHARON M. DRAPER'S «OUT OF MY MIND»

This paper examines the variety of responses to Melody Brooks, a disabled protagonist, within the social settings (in particular by parents, nanny-neighbor, teachers, mentor, classmates, friends, doctor, etc.) depicted in Sharon M. Draper's novel "Out of My Mind" (2010). The author identifies the object of the study (the novel "Out of My Mind") and its subject (the societal perceptions of disability via the heroine's experience as an example of inclusion–integrated education within "ordinary, normal" schools). The aim of this article is to distinguish various aspects of the reception of the heroine with disabilities in the broader societal context, embedded in the novel "Out of My Mind". Despite growing interest in the issues raised in the novel there has been insufficient research that could fully and comprehensively analyze Sharon M. Draper's novel "Out of My Mind".

The novel narrated from Melody's perspective, delves into commonly recognized attempts to perceive children with disabilities not as "different", but as equals in the mainstream classroom environment. The article highlights appropriate thematic issues, such as memory, understanding, empathy, honest relationships, and the power of sincerity in communication. Sensory imagery and intertextuality that prove to be a key focus of the novel underscore the protagonist's intellectual capacity as well as an intrinsic aspiration to continuous learning, self-discovery and self-affirmation, thus breaking down the social stereotypes. Accordingly, the article exemplifies Melody's unique perspective in achieving success with an incurable diagnosis of cerebral palsy and navigating the world that often misunderstands her. Moreover, the paper explores the significance of her relationships with family, peers, and educators as well as how these interactions contribute to her personal growth and social impact. Ultimately, the

study demonstrates how “Out of My Mind” offers a compelling exploration of disability, inclusion, and the human capacity for empathy.

Keywords: reception, inclusion, inclusive literature, characters with special educational needs, disabled protagonist, people with disabilities, empathy.

УДК 821.161.2–3.09

Ірина Кропивко

ORCID: 0000-0002-9648-8340

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ПРО ВІЙНУ НА СХОДІ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Етап російсько-української війни, локалізований на сході України, тривав вісім років (2014–2021). Цей період породив дискурс, який відображав формування в українському суспільстві усвідомлення цієї історичної події. У статті розкрито специфіку літературного дискурсу про війну на сході країни та наголошено на особливостях репрезентації тогочасного соціального дискурсу в художній літературі.

Ключові слова: літературний дискурс, мілітарна проза, соціальний дискурс, російсько-українська війна, українська література.

DOI 10.34079/2226-3055-2024-17-31-14-24

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Російсько-українській війні вже понад десять років. У ній можна виділити три етапи. Перший етап розпочався 20.02.2014 захопленням російськими військами території Криму із подальшою анексією українського півострова. Протистояння на сході України (з 12.04.2014) стало другим етапом збройного конфлікту. Третій етап (повномасштабне вторгнення) триває з 24.02.2022. За цей час кілька разів змінювалася владна риторика. Спочатку про війну говорили як про антитерористичну операцію (АТО), згодом (квітень 2018) визначили як ООС – операцію об'єднаних сил. Прийняття 18.01.2018 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» засвідчило офіційне визнання збройної агресії росії на українських територіях. Для означення окупованих територій також виникли нові терміни, які засвідчують ідеологічну протиставність риторики країни-агресора та української влади. Якщо в останній застосовано термін *тимчасово окуповані території*, то в росії їх називають *ДНР і ЛНР* (так звані *Донецька народна республіка* та *Луганська народна республіка*), чия державність не визнано в світі. Соціальний дискурс збагатився новою лексикою й на рівні побутового функціонування. До активного вжитку увійшли слова на позначення росіян у негативному світлі, такі як *ватники*, *каци*, *колоради*, *рашики*, *рашисти*, на додаток до слів *москаль*, *кацан*, яким надавали перевагу до початку військової агресії (див. про це: Тяпкіна, 2018).

За час тривання війни сформувався дискурс, що відображає вироблення українським суспільством системи знань про цю історичну подію і потребує різнобічного осмислення. Можна говорити як про первинний дискурс спонтанних повсякденних розмов і взаємодій, так і про спеціальні дискурси – про офіційну риторику (документація та висловлювання політиків різного рівня), осмислення науковцями (істориками, соціологами та ін.), релігійними діячами, а також про висвітлення ситуації в міждискурсах мас-медіа й художньої культури (образотворче мистецтво, драматургія, кіно, література тощо).

Художня література як міждискурс має певні переваги перед іншими дискурсами в репрезентації актуальної історичної події та суспільних знань про неї, що перебувають у стадії становлення. Література апелює до суб'єктивного досвіду, нелогоцентрична,

закликає до осмислення явищ, але не дає готових рецептів і висновків, впливає на емоції, здатна зображати як видиме (люди, події), так і невидиме (передавати несвідомі процеси чи частково усвідомлені порухи). Перед літературою не стоїть завдання документально точного відтворення історичної події чи правдоподібності зображення. Зображення може відходити від принципів міметизму. Водночас вона здатна висвітлити подію з різних боків, з різних оцінних позицій, увиразнити певний смисловий аспект, показавши предмет у несподіваному ракурсі, ненав'язливо акцентувати причинно-наслідкові зв'язки та недовіру життєвих стереотипів тощо.

Найголовніше для цього дослідження те, що художні тексти фіксують наявний соціальний дискурс, перед усе первинний, у всій його розмаїтості й протиріччях. Саме тому художні тексти часто виявляються предметом критичного дискурсивного аналізу нарівні з газетними чи телевізійними репортажами, офіційними документами. Крім того, художня література використовує інтертекстуальність як художній прийом, завдяки якому реальні документи стають фактом художньої свідомості, а також використовує знання, вироблені спеціальними дискурсами, для ознайомлення з ними пересічного читача та поширення їх у суспільстві. І робиться це легко й невимушено, у спосіб, звичний для читача, непідготовленого для сприйняття спеціальних дискурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За підрахунками Г. Скоріни (Холодна, 2019), літературний дискурс, пов'язаний зі збройною російською агресією, ще на жовтень 2019 року налічував 500 текстів. Тому на сьогодні його критичне осмислення в українському літературознавстві є актуальним питанням, хоч і реалізованим на рівні окремих тематичних публікацій, зокрема розділів монографій Я. Поліщука (Поліщук, 2016, 2018), статей Н. Герасименко (Герасименко, 2019), І. Кропивко (Кропивко, 2022; 2023), М. Рябченко (Рябченко 2019а, 2019b), О. Сидоренко (Сидоренко, 2021) та багатьох інших.

Актуальність дослідження полягає в тому, що проблема осмислення художньої літератури про війну на сході України як дискурсу та питання відтворення в ньому сучасного соціального дискурсу ще не поставали предметом уваги науковців.

Мета статті – увиразнити специфіку літературно-художнього дискурсу про війну на сході України.

Завдання дослідження – позиціонувати художню літературу українських митців про війну на сході України як дискурс, що репрезентує потік знань у формі дискурсу, та виявити його особливості.

Виклад основного матеріалу.

Мілітарний дискурс в Україні свідчить, що тепер війни ведуться не лише на фронті, бо сучасна війна – це війна слів і наративів, війна за *потік знань* і за свідомість людей, яка формується ним. Тому так важливо те, як війна репрезентована різними медіа, зокрема ЗМІ та художньою культурою.

Звісно, для формування системи знань про певний історичний період значущим є осмислення подій спеціальними дискурсами. Війна, що триває, вже певним чином інтерпретована, зокрема, істориками (наприклад книга Олександра Суркова «Незавершена війна. Історія протистояння України з росією в 2014–2015 роках» (2021)). Проте більший вплив на суспільну свідомість мають зазвичай міждискурси, котрі не оперують складною термінологією та простіші для сприйняття пересічним громадянином. На виклик часу відгукнулися блогери. Серед них – Сергій Марко. Його книга «Хроніки гібридної війни» (2016) позиціонована видавцями як опис і реконструкція реальних подій.

Про вплив наративів, як офіційних, так і художніх, на читачів свідчать їхні висловлення в соцмережах та на інтернет-сторінках видавництва. Згідно з ними, читачів часу війни на сході країни можна поділити на чотири категорії: 1) тих, хто не вірив ЗМІ і віддавав перевагу незалежній думці окремої особи («Купил эту книгу, чтобы почитать,

наконец, что-то хоть приближенно объективное о происходящем» – один із відгуків), 2) тих, хто некритично ставився до почутого й побаченого і сприймав усе на віру, 3) тих, кому байдуже, і 4) тих, хто критично підходив до інформації. І для кожної з цих категорій читачів був свій продукт.

Першими на події війни на сході України відгукнулися її учасники. Спочатку окремими фрагментами, як-от повідомлення в соцмережах, а згодом і в книжковому форматі. Переважно так виникла численна ветеранська проза, відверта і яскрава, художньо недосконала, але приваблива своєю безпосередністю. Наприклад, «Життя Р.С.» (2016) В. Бурлакової, санінструктора 2-го взводу 1-ї роти 1-го батальйону 93-ї ОМБр, або «Піхота» (2017, російською мовою) Мартіна Бреста, жителя Донецької області, сержанта спочатку 41 ОМПБ, а потім 72-й ОМБр Збройних Сил України, бійця з позивним «Мартін Брест». Серед них – і російськомовна книга Дмитра Якорнова «То АТО» (2016), котра писалася як щоденник воїна-добровольця у мережі Фейсбук і вихід якої безпосередньо пов'язаний із метою впливу на суспільне знання про війну. В одному з інтерв'ю автор прямо говорить про це: «Почему вообще решил писать? Потому что мой мирок – семья, работа, друзья, знакомые – был мало затронут тем ужасом, что разворачивался в стране. Никто не пошел в армию; никто не пострадал от войны (деньги не в счет – их многие потеряли); никто даже волонтерством не был занят! Именно для них – родственников, коллег по рекламе, друзей и знакомых – я и стал вести дневник. Это был развернутый ответ на вопросы “Что у вас там происходит?” и “Чего ты туда пошел?”» (Якорнов, 2016).

Ветеранська проза становила альтернативу мілітарному дискурсу ЗМІ, що є владним ресурсом, який веде власну війну за розум, свідомість і надсвідоме обивателя. Людина, для якої війна – частина її життя, усвідомлює відмінність між наратованим у ЗМІ і власним досвідом. Тим більше, що бачення людини, яка живе війною, і людини, яка приїхала на війну, навряд чи збігатимуться.

Окремою частиною мілітарного дискурсу стають тексти, авторами яких є журналісти, котрі бажали показати війну такою, якою її побачили саме вони, і максимально повно. Іноді журналісти відмовлялися коментувати події й долі людей, передаючи їм слово й фіксуючи їхні історії-сповіді. Прикладом можуть слугувати збірка, написана журналістами, «Неоголошена війна. Невідомі факти і хроніки АТО» (2015) та книга «Аеропорт Донецьк 242. Історія мужності, братерства та самопожертви» (укладач Ірина Штогрін, 2016). Остання складається з розповідей захисників аеропорту «Донецьк», зібраних авторським колективом журналістів «Радіо Свобода». Розповіді обрамлені передмовою й епілогом укладачки та доповнені коментарями експертів. Книга відтворює специфіку журналістського репортажу, оскільки текст супроводжується не лише експертною думкою, але й яскравими світлинами фотокореспондента «The Los Angeles Times» Сергія Лойка, а також фото- й відеоматеріалами, що доступні за QR-кодом.

Якщо репортаж журналіста покликаний зафіксувати подію та / чи увиразнити емоційний відгук на неї, то письменник, художньо репрезентуючи подію, так чи так пропонує її інтерпретацію. Складність полягає в тому, що вироблені попередньою літературною традицією матриці осмислення воєнного досвіду в нових умовах не спрацьовували. Героїзм і відданість захисників, екзистенційні жахи, пережиті воїнами, медичними працівниками, полоненими, цивільними, біженцями на межі військового зіткнення та по обидва її боки, не виповнювали актуальну проблематику, співвідносну зі сформованим потоком знань. За спостереженням Тетяни Мейзерської, «на Сході країни справді точиться відкрита війна, а головний її вимір – не зброя й боєприпаси, а брак віри й довіри, гуманітарна катастрофа, ментальний конфлікт, інформаційне протистояння, що глибоко вражає сучасну українську (чи й тільки українську?) людину» (Мейзерська, 2016). Тому завданням для письменника стало не лише описати воєнну реальність, а й

показати взаємозв'язок, часто неусвідомлений, між соціальними реаліями та когнітивними процесами, як картина світу людини формується тим, що вона здатна сприйняти й висловити / відчувати, а що залишається невисловленим, що виштовхується за межі усвідомлення. Можливо, тому письменники зверталися до журналістських розслідувань як форми роботи над романом, як-от Євген Положий («Іловайськ. Розповіді про справжніх людей», 2015), або, як М. Слабошпицький («Велика війна 2014...: Україна: виклики, події, матеріали», 2015), писали книги поза жанром, фіксуючи реальні історії реальних людей з метою зберегти деталі, сюжети долі людей війни і власні думки з приводу того, як війна вплинула на суспільство. Ці тексти, як і сам соціальний дискурс, дискретні, інформаційно насичені, передають думки, котрі починають жити власним життям, впливаючи на формування суспільного знання.

Що до питання про співмірність праці науковця, який займається CDA (critical discourse analysis), і праці письменника, то А. Caballero Mengibar зазначає, що «аналіз сенсу, що міститься в дискурсах, вимагає як когнітивного, так і соціального підходу» (Caballero Mengibar, 2015), і називає три принципи CDA: 1) дискурс – соціальна дія (соціальна практика), 2) соціальна дія конструє соціальну реальність (об'єкти, ситуації, ідентичності, соціальні відносини тощо), 3) дискурс – це використання мови. Українські письменники, які пишуть про війну, що триває в країні, теж використовують соціальний і когнітивний підходи, а також виразно демонструють зазначені принципи, сприяючи своїми наративами конструюванню соціальної реальності, трансформації національної й громадської свідомості співвітчизників.

Кожен текст мілітарної літератури висвітлює позицію або певної особи, або окремої групи людей. Тексти відбивають сучасний мілітарний дискурс українського суспільства і впливають на нього. Цей феномен підтверджується і вже згаданими книгами, і збірками, суб'єктами яких стали люди різних професій. Варто згадати збірку «14 друзів хунти» (2017, російською мовою), у якій зібрано розповіді чотирнадцяти авторів – атовців, волонтерів, журналістів, блогерів. Іноді різні іпостасі поєднано в одній особі. Такою є Дзвінка Торохтушко (псевдонім поетки Любові Бурак) – поетка й блогерка, волонтерка, дружина військового капелана і матір двох синів, які служили на сході України, авторка поетичної збірки «Молитва» (2019). Відкриває збірку написана в час оборони Донецького аеропорту однойменна поезія. 2017 року вона стала піснею завдяки композитору Борису Севаст'янову. Також її вважають гімном українських військових капеланів.

Художній дискурс про війну на сході України строкатий і неоднорідний. Розпочинався він як емоційна реакція митців, для яких найкраща можливість висловитися – творча реалізація. Часто платформою для поширення творів ставали соціальні мережі, їхніми творцями – непрофесіонали, а самі твори були незавершеними й фрагментарними. Водночас ці тексти – документальне джерело, у якому зафіксовано переживання й проговорення суспільством історичного моменту.

Професійні письменники звертаються до різних типів наративів: публіцистичного або документального форматів, відвертої міфологізації / фантазмагоризації зображеного, перетворення нарації на різні форми епо-документу або поєднання їх у межах одного тексту. Зокрема, письменник Макс Кідрук («Небратні», 2015, публіцистика) розглядає стосунки України з росією з часів Переяславської ради до сьогодення. Тематичні колективні видання привертають увагу до окремих феноменів, що раніше перебували на маргінесах соціального життя. Такою стала збірка «Волонтери. Мобілізація добра» (2015). Одні автори відтворюють реалії війни очима її учасників, зокрема Василь Шкляр у романі «Чорне сонце» (2015) розповідає про війну з погляду бійця добровольчого батальйону Азов. Інші письменники пропонують свій особистий погляд. Книга Андрія Куркова «Війна» (2019, пер. з російської) об'єднує два твори – часопис очевидця «Щоденник Майдану та війни» про революцію, окупацію і війну, та фікційний роман про

сіру зону. Сергій Жадан у романі «Інтернат» (2017) показує, як війна змушує людину з гібридною свідомістю визначитися з власною ідентичністю й робити вибір. Василь Піддубний видає книгу-фентезі «Холодне серце» (2018), у якій події відбуваються в середньовіччі, але автор вкладає в оповідь як власне переживання воєнних подій, так і своїх побратимів.

Досить популярним жанром виявився жанр графічного роману. Автори одного з них – роману «Перехрестя. Дев'ять історій про війну і насильство» (2017) – подають історію через діалог. Люди різних професій і віку діляться власними історіями з німецькою журналісткою Міріам, яка прямує потягом на схід. Як влучно зауважує Б. Романцова, «на першому плані не просто хор, а множина особистостей, які не зливаються в суцільну масу» (Романцова, 2016). В одній із рецензій твір назвали коміксом, що дає зрозуміти війну. Це видання демонструє, як книжковий проєкт стає соціальною дією, спрямованою на те, щоб вплинути на систему знань про війну. Голова ради громадської організації «Східноукраїнський центр громадських ініціатив» Володимир Щербаченко, один із організаторів проєкту, так говорить про нього: «У нас була моніторингова поїздка на схід, де ми фіксували порушення прав людини. Тоді зародилася ідея створити якийсь спільний проєкт. І наші німецькі партнери запропонували таку незвичну форму. Цей проєкт показує людські історії, і що війна означає конкретно для людей, які б не хотіли стати частиною цієї війни» (Куренная, 2017).

Проєкт був спрямований на те, щоб залучити аудиторію, яка не цікавиться новинами і не бажає багато читати. Автор малюнків – Сергій Захаров, донецький художник, який побував у полоні угруповання *ДНР*. Активісти з різних регіонів України збирали фактичний матеріал. Євгенія Бардяк розповіла про принцип роботи, поділившись власним досвідом: «“Молода Просвіта Прикарпаття” працювала над історією про роль медиків на війні. Прототипом цієї історії був викладач медичного університету Віктор Костюк. Спершу ми записали ґрунтовне інтерв'ю, на основі якого робили діалоги у вигляді коміксу. Після того була художня обробка та підбір малюнків, сцен, які можна побачити в романі. Війна досі триває, вона стосується кожного, і ми маємо це знати» (В ІФНМУ..., 2017).

На титулі роману Олексія Чупи «Казки мого бомбосховища (2015) зазначено фразу: «Люди Донбасу – без вигадок і узагальнень» (Чупа, 2015). Це один із перших фікційних творів, у яких наративізовано війну на сході України. Війна як дискурс репрезентована наприкінці роману й не сприймається як наративний фокус, хоч і становить своєрідний нараційний пуант. Книга – про те, що відрізняє людей сходу України від решти країни. Автор показує, чим живуть, як думають і що говорять мешканці одного з багатьох будинків Донецького регіону. Роман складається з окремих історій, означених назвами і пронумерованих згідно з номером квартири, у якій живе персонаж, та поділених на розділи відповідно до поверху, на якому розташована квартира. Одна квартира – одна подія, одна доля, типова для мешканців Донеччини.

Анекдот, непорозуміння, фатальність добре сусідять на сторінках книги. Нереальні ситуації отримують правдоподібне обґрунтування. Усі разом історії витворюють мозаїку мислення мешканців регіону, що зробило можливою війну на цій території. Кожен персонаж – презентація розмаїтої маргінальності мислення відносно норм суспільної моралі. Баба Клава вмирає самотньою у своїй квартирі, хоч і оточена рідними, які її не чують у прямому й переносному значеннях, бо пані Клава з віком майже повністю втратила слух. Верка Лабуга – колишня коханка високопосадовця, не звикла зважати на будь-які правила й норми; її життя – алкогольна ейфорія, поняття недозволеного для неї не існує, може вистрілити в людину без докорів сумління. Жарти молоді – теж на межі життя і смерті. Наратор відчуває зашморґ на власній шії цілком реально, і лише коли усвідомив, що смерть неминуча, зрозумів, що то жарт. Діалог представників кавказьких

національностей Рашида і Махмета – персонажів, маргінальних щодо місцевих мешканців, – демонструє, як легко за допомогою шантажу, залякування й підкупу домогтися від місцевої влади прийняття потрібних законів. Представник елітних силових структур (*Беркут*) вирізняється багатирською фізичною силою і майже повністю відсутнім інтелектом. Маючи розвиток дитини, він розуміє, що жінка – саме та, яка йому потрібна, лише тоді, коли під час розгону демонстрації він б'є її, а вона не відпускає його руку. У нього не виникає потреби вийти за межі свого маленького світу, він поза межами добра і зла, бо не здатний усвідомити їх. Нездатність до самостійного і тим більше до критичного мислення – загальна ознака мешканців регіону. Інтелігенція презентована як така, що живе в іншому вимірі й не впливає на повсякдення сусідів. Невипадково саме в квартирі подружжя професорів-філологів відбуваються фантазмагоричні події. Німець Герхард Фрай, якому на момент оповіді виповнюється чотири століття і який за 60 років до того був похований під бетонною плитою будинку, харчується їхніми дітьми. Ситуація художньо обґрунтована – він із відомої в Німеччині родини чаклунів і знає секрет вічного життя. Автор позиціонує себе як наратора, а події – як реальні, свідком яких він був особисто, бо описує будинок, у якому жив і який залишив через війну. Легкий гумор, з яким зображені особисті драми, дисонує трагізму подій, що виступають тлом (події Євромайдану та початок військової агресії). Єдиним персонажем, який не позиціонований як реальний, є квітка Ру, котра знає, що вона – вигаданий персонаж і належить художньому хронотопу книги. Власне нарація персонажів, що відбиває звичний для реципієнта дискурс, забезпечує їх упізнаваність реципієнтом, їхню життєву достовірність і наративну переконливість. Війна вривається в художній наратив у фіналі роману, коли мешканці багатоквартирного будинку опиняються разом у підвалі під час обстрілу. Персонажі силляться прийняти як факт початок війни, котра для них до того існувала не більше, ніж історичний наратив. Коли вийшла книга, читачі багато в чому відчували себе дезорієнтованими, як і персонажі книги, не бажаючи прийняти, що вони живуть в іншій реальності, реальності, зміненій війною.

Війна як трансгресивний досвід людини сприяє переосмисленню життєвих цінностей і знань, репрезентованих у стереотипних висловлюваннях, увиразнює приховані конфлікти. Володимир Рафєєнко в романі «Довгі часи (міська балада)» (2017) надає слово тим, кого зазвичай не чують. В один художній контекст потрапляють мешканці Донецька, які нікуди не виїжджають і не потребують нового досвіду, та столичні жителі, котрі мають інший досвід і інші знання. Культурні діячі української історії попередніх епох і міфічні істоти змушують персонажів з окупованих територій поглянути на своє життя з іншої перспективи. Відмінність дискурсів і життєвих світів мешканців двох частин України символічно презентовано *розірваністю* художнього хронотопу. Щоб потрапити з окупованих територій у будь-яке місто вільної України, потрібно померти, інакше опинишся там, звідки пішов. Роман пропонує художній аналіз сучасного дискурсу Донеччини, чинників його формування, причин його *хворобливості* та увиразнення відмінностей систем знань. Персонажами, крім обивателів, стають представники *руського мира*: ідеолог з Москви Олексій Маршак, російський солдат Іван Іванович, міністр місцевої влади Василь Гиркавий. Висловлювання кожного з них демонструє життєві цінності й ставлення до подій, у яких беруть участь. Солдат бездумно виконує накази. Виправдовуючи свої дії в діалозі із заггиблим українським вояком, повторює штампи і починає розуміти їхню фальшивість. Діалог поступово переростає у внутрішній монолог російського солдата: «– За інших обставин, – кажеш, – ви так само могли б убити мене! Ви мали зброю! Ви також були бійцями! І не треба так дивитися... // – Ну, так, – відповідає той хлопчина, котрий молодший, – ми воювали, брате. Але ми, українці, воювали на своїй землі! // Що відповіси на це? Може, скажеш, Іване Івановичу, що це і твоя земля також? Що ви брати по крові, що духовні скріпи? Що ти прийшов звільнити від них же самих? Скажи чесно, що думаєш. Поясни їм, що вони

нічого в житті не розуміли, що не мали права жити, як бажали. І що тільки ти, Іван Іванович, та твій брат Федя, ну та ще, може, ваш Прекрасний Хазяїн знали, як треба жити людям на їхній землі. Тим більше, якщо йдеться і не про держави взагалі. А про республіки колишнього СРСР...» (Рафеєнко, 2017, с. 180).

Власне дискурс і створює основну реальність на окупованих територіях. Держава, утворена на них, називається Z (Z-ландія, від zero – нульова точка відліку). Її особливість О. Маршак пояснює тим, що в результаті референдуму Z приєднався не до росії, а до СРСР: «...Населення Z продукувало образ абсолютно ідеальний. Який не мав стосунку до того, що існувало в об'єктивній реальності. Так що приєднання здійснилося до уявного об'єкта. А саме – до такого СРСР, якого ніколи і ніде не існувало. І бути не могло. <...> І в той же час для Z більш реальної країни не існує» (Рафеєнко, 2017, с. 190).

Про зв'язок соціального дискурсу із художнім свідчать і висловлювання самих авторів і читачів. Зокрема, Сергій Одаренко говорить про дискурсивну достовірність роману Тамари Горіха Зерня «Доця» (2019): «Читачі її роману “Доця” про Донецьк, що живуть у східних областях, кажуть, що авторка пише так, ніби стояла у них під вікнами та записувала діалоги. А вона таки записувала, але під вікнами київських хрущовок» (Одаренко, 2021).

Деякі художні тексти не тільки є частиною соціального дискурсу, а й виразно акцентують себе як форму соціальної взаємодії. Письменники перетворюють тексти на міждискурс, сформований різними медіа, й залучають читачів до їх (текстів) поширення. Зокрема, Валерій Ананьєв (Маркус), автор роману про будні українського солдата «Сліди на дорозі» (2019), надав перевагу мінімалістичному декоруванню книги, без ілюстрацій та фотоматеріалів. Дизайн книги монохромний, чорно-білий, з нечисленними графічними малюнками, на яких інколи виділяються червоні плями крові. Натомість текст рясно супроводжений QR-кодами, за якими читач може перейти на онлайн ресурси, де розміщені фото- й відеоматеріали. У такий спосіб художнє й документальне співіснують у нерозчленованій єдності. Автор відходить від правил існування твору в книжковому форматі. Він відмовляється від послуг видавництва, друкує книгу власним коштом, звертається у листку-вкладці до читачів з проханням про поширення інформації в соціальних мережах та про відгук автору, обіцяє, що кращі відгуки увійдуть до наступного видання. Автор тримає слово, і наприклад, четверте видання (Ананьєв, 2019) починається з наведення таких відгуків. Завершується книга переліком книг про війну росії проти України від учасників цієї війни. А отже, книга сама перетворюється на живий дискурс, включений у соціальний контекст як соціальна дія, спрямована на вирішення конкретної життєвої ситуації.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Літературно-художній дискурс про війну на сході України виник як відгук професійних і непрофесійних письменників на соціальний запит про незалежне від офіційного дискурсу осмислення воєнних подій, їхніх причин і наслідків. Українське суспільство де в чому й досі не позбавилося від ментального спадку радянського періоду й позначене гібридною свідомістю своїх громадян, що пояснює неоднорідність первинного соціального дискурсу, зокрема і в формуванні *потоків знань* різними соціальними групами. Тексти на мілітарну тематику в українській художній літературі увиразнюють відмінності в інтерпретації воєнних дій сторонами конфлікту (бійці української армії, добровольці, російські військові, ополченці невизнаних республік), вільними чи невольними його учасниками (волонтери, переселенці, мешканці окупованих територій, прихильники й ідеологи *руського мира*) та людьми, що проживають на *мирній* території країни. Соціальний дискурс репрезентований у прозі, зокрема, на рівні висловлювань персонажів і нараторів, на рівні фабуляризації художнього світу твору, у порушенні правил художньої комунікації тощо. Вигадка співіснує з документом, слово – з фото й відеоматеріалами, фантасмагорична реальність художнього світу стає наслідком соціального дискурсу, робить його видимим.

У такий спосіб художня література виявляється формою соціальної дії не лише за способом свого існування (як дискурсивне утворення, реалізоване у формі багаторівневої художньої комунікації), а й за стратегічним завданням впливу на первинний соціальний дискурс, його гармонізацію через трансформацію *потоків знань*, актуального для українського суспільства. У подальшому варто простежити взаємовплив соціального та художнього дискурсів на інших етапах російсько-української війни.

Бібліографічний список

- Ананьєв, В., 2019. *Сліди на дорозі*. [б.в.]. Вид. 4.
- В ІФНМУ відбулась презентація графічного роману «Перехрестя» про війну та окупацію. 2017. [online] Available at: <https://www.ifnmu.net.ua/uk/915-v-ifnmu-vidbulas-prezentatsiia-hrafichnoho-romanu-perekhrestia-pro-viinu-ta-okupatsiiu?highlight=WyJcdTA0MzFcdTA0MzBcdTA0NDBcdTA0MzRcdTA0NGZcdTA0M2EiXQ> (Accessed 16.10. 2024).
- Герасименко, Н., 2019. Історія з жіночим обличчям (огляд романів українських письменниць про події революції гідності та війну на сході України). *Проблеми сучасного літературознавства*, 29, с. 79–94.
- Кропивко, І., 2022. Донецьк як гетеротопія в сучасній українській мілітарній прозі. *Studia Wschodniosłowiańskie*. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku. Т. 22, s. 63–78.
- Кропивко, І., 2023. Протистояння російській агресії: реальність та художня альтернатива (досвід української й польської літератур). *Bibliotekarz Podlaski* [онлайн], 2, s. 213–229. [online] Доступно: <<https://doi.org/10.36770/bp.808>> (Дата звернення 16.09.2024).
- Куренная, Д., 2017. «Тут є і жорсткі моменти: розстріли, кров, катування»: комікс, що дає зрозуміти війну. *Радіо Свобода* [онлайн] Доступно: <<https://www.radiosvoboda.org/a/28813454.html>> (Дата звернення 25.01. 2022).
- Мейзерська, Т., 2016. Українська література на роздоріжжях чи роздоріжжя літератури? *Українська літературна газета* [онлайн] Доступно: <<https://litgazeta.com.ua/reviews/ukrayinska-literatura-na-rozdorizhzhah-chy-rozdorizhzhya-literatury/>> (Дата звернення 25.01. 2022).
- Одаренко, С., 2021. Осінь у Нью-Йорку. Як у прифронтовому селищі на Донеччині влаштували літературний фестиваль. *TEXTY.ORG.UA* [онлайн] Доступно: <https://texty.org.ua/articles/104763/new-york-lit-festival/?src=read_next&from=105336> (Дата звернення 25.01. 2022).
- Поліщук, Я., 2016. *Реактивність літератури*. Київ: Академія.
- Поліщук, Я., 2018. *Гібридна топографія. Міся й не-міся в сучасній українській літературі*. Чернівці: Книги – ХХІ.
- Рафеєнко, В., 2017. *Довгі часи (міська балада)*. Львів: ВСЛ.
- Романцова, Б., 2018. Графічний роман «Перехрестя»: історія про хор, який вижив. *ЛітАкцент* [онлайн] Доступно: <<https://litakcent.online/2018/01/09/grafichniy-roman-perekhrestya-istoriya-pro-hor-yakiy-vizhiv/>> (Дата звернення 25.01. 2022).
- Рябченко, М., 2019а. Гумористичний дискурс сучасної української комбатантської прози. *Проблеми сучасного літературознавства* [онлайн], 29, с. 168–178. Доступно: <<https://doi.org/10.18524/2312-6809.2019.29.180601>> (Дата звернення 25.01. 2022).
- Рябченко, М., 2019б. Екстремальні свідчення в сучасній літературі: особливості художньо-документальних наративів полонених в Криму та на сході України. *Najnowsza słowiańska literatura i kultura popularna*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, s. 37–45
- Сидоренко, О., 2021. Сучасна мілітарна проза як літературний феномен. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Філологія*, 48, с. 167–173. Дрогобич: ДДПУ.

- Тяпкіна, Н., 2018. Сатирично-гумористичні тексти української блогосфери в умовах російської збройної агресії проти України. *Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik*. (München 1.– 4. November 2018). München. [онлайн] Доступно: <https://epub.uni-muenchen.de/62334/1/Tagungsband%20IX_2018_Ukraine.pdf> (Дата звернення 16.09.2024).
- Холодна, Я., 2019. #Книги про війну: сучасний феномен української літератури. [онлайн] Доступно: <<https://www.armyfm.com.ua/knigi-pro-vijnu-suchasnij-fenomen-ukrainskoi-literaturi/>> (Дата звернення 25.01.2022).
- Чупа, О., 2015. *Казки мого бомбосховища*. Харків: КСД.
- Якорнов, Д., 2016. Можно сказать, что после армии у меня осталась книга, проблемы спины, аудитория блога и несколько новых друзей. Плюс больше! *What.in.UA* [онлайн] Доступно: <<http://what.in.ua/page/dmitrij-jakornov-to-ato-dnevnik-dobrovolca>> (Дата звернення 25.01.2022).
- Caballero Mengibar, A., 2015. Critical discourse analysis in the study of representation, identity politics and power relations: a multi-method approach. *Communication & Society* [online], 28(2), p. 39. DOI: <https://doi.org/10.15581/003.28.2.39-54> (Accessed 16.09.2024).

References

- Ananiev, V., 2019. *Slidy na dorozh* [Tracks on the Roads]. [publisher unknown]. 4rd edition. (in Ukrainian).
- Caballero Mengibar, A., 2015. Critical discourse analysis in the study of representation, identity politics and power relations: a multi-method approach. *Communication & Society* [online], 28(2), p. 39. DOI: <https://doi.org/10.15581/003.28.2.39-54> (Accessed 16.09.2024).
- Chupa, O., 2015. *Kazky moho bomboskhovyshcha* [The Tales of My Shelter]. Kharkiv: KSD. (in Ukrainian).
- Herasymenko, N., 2019. Istoriia z zhinochym oblychchiam (ohliad romaniv ukrainskykh pysmennyts pro podii revoliutsii hidnosti ta viinu na skhodi Ukrainy) [A story with a female face (a review of novels by Ukrainian writers about the events of the Revolution of Dignity and the war in eastern Ukraine)]. *Problems of modern literary studies*, 29, pp. 79–94. (in Ukrainian).
- Kholodna, Ya., 2019. #Knyhy pro viinu: suchasnyi fenomen ukrainskoi literatury [#Books about war: a modern phenomenon of Ukrainian literature]. [online] Available at: <<https://www.armyfm.com.ua/knigi-pro-vijnu-suchasnij-fenomen-ukrainskoi-literaturi/>> (Accessed 25.01.2022). (in Ukrainian).
- Kropyvko, I., 2022. Donetsk yak heterotopiia v suchasni ukrainskii militarui prozi [Donetsk as a heterotopia in modern Ukrainian military prose]. *Studia Wschodnioslowianskie*. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku. T. 22, s. 63–78. (in Ukrainian).
- Kropyvko, I., 2023. Protystoiannia rosiiskii ahresii: realnist ta khudozhnia alternatyva (dosvid ukrainskoi y polskoi literatur) [Confronting Russian Aggression: Reality and Artistic Alternatives (The Case of Ukrainian and Polish Literature)]. *Bibliotekarz Podlaski*. №2, s. 213–229. [online] Available at: <<https://doi.org/10.36770/bp.808>> (Accessed 16.09.2024). (in Ukrainian).
- Kurennaia, D., 2017. «Tut ye i zhorstki momenty: rozstrily, krov, katuвання»: komiks, shcho daie zrozumity viinu [«There are also tough moments: shootings, blood, torture»: a comic that makes war understandable]. [online] Available at: <<https://www.radiosvoboda.org/a/28813454.html>> (Accessed 25.01.2022). (in Ukrainian).
- Meizerska, T., 2016. Ukrainska literatura na rozdorizhzhakh chy rozdorizhzhia literatury? [Ukrainian literature at the crossroads or the crossroads of literature?]. *Ukrainian*

- literary newspaper*. [online] Available at: <<https://litgazeta.com.ua/reviews/ukrayinska-literatura-na-rozdorizhzhah-chy-rozdorizhzhya-literatury/>> (Accessed 25.01. 2022). (in Ukrainian).
- Odarenko, S., 2021. *Osin u Niu-Yorku. Yak u pryfrontovomu selyshchi na Donechchyni vlashtuvaly literaturnyi festyval [Autumn in New York. How a literary festival was held in a front-line village in Donetsk region]*. [online] Available at: <https://texty.org.ua/articles/104763/new-york-lit-festival/?src=read_next&from=105336> (Accessed 25.01. 2022). (in Ukrainian).
- Polishchuk, Ya., 2016. *Reaktyvnist literatury [Reactivity of literature]*. Kyiv: Academy. (in Ukrainian).
- Polishchuk, Ya., 2018. *Hibrydna topohrafiia. Mistsia y ne-mistsia v suchasni ukrainskii literaturi [Hybrid topography. Places and non-places in modern Ukrainian literature]*. Chernivtsi: Knyhy – XXI. (in Ukrainian).
- Rafieienko, V., 2017. *Dovhi chasy (miska balada) [Long Hours (A City Ballad)]*. Lviv: VSL. (in Ukrainian).
- Riabchenko, M., 2019a. Humorystychnyi dyskurs suchasnoi ukrainskoi kombatantskoi prozy [Humorous discourse of modern Ukrainian combatant prose]. *Problems of modern literary studies*. № 29, pp. 168–178. [online] Available at: <<https://doi.org/10.18524/2312-6809.2019.29.180601>> (Accessed 25.01. 2022). (in Ukrainian).
- Riabchenko, M., 2019b. Ekstremalni svidchennia v suchasni literaturi: osoblyvosti khudozhno-dokumentalnykh naratyviv polonenykh v Krymu ta na skhodi Ukrainy [Extreme testimonies in modern literature: features of artistic and documentary narratives of prisoners in Crimea and eastern Ukraine]. *Najnowsza słowiańska literatura i kultura popularna*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski. S. 37–45. (in Ukrainian).
- Romantsova, B., 2018. *Hrafichnyi roman «Perekhrestia»: istoriia pro khor, yakii vyzhyv [Graphic novel “Crossroad”: the story of a choir that survived]*. [online] Available at: <<http://litakcent.com/2018/01/09/grafichniy-roman-perekhrestya-istoriya-pro-hor-yakii-vizhyv/>> (Accessed 25.01. 2022). (in Ukrainian).
- Sydorenko, O., 2021. Suchasna militarna proza yak literaturnyi fenomen [Modern military prose as a literary phenomenon]. *Problems of humanitarian sciences*. Philology series. Drohobych: DDPU. Issue 48, pp. 167–173. (in Ukrainian).
- Tiapkina, N., 2018. Satyrychno-humorystychni teksty ukrainskoi blohosfery v umovakh rosiiskoi zbroinoi ahresii proty Ukrainy [Satirical and humorous texts of the Ukrainian blogosphere in the conditions of Russian armed aggression against Ukraine]. *Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik*. München. [online] Available at: <https://epub.ub.uni-muenchen.de/62334/1/Tagungsband%20IX_2018_Ukraine.pdf> (Accessed 16.09.2024). (in Ukrainian).
- V IFNMU vidbulas prezentatsiia hrafichnoho romanu «Perekhrestia» pro viinu ta okupatsiiu, 2017. [The presentation of the graphic novel «Crossroads» about war and occupation took place at IFNMU.] [online] Available at: <https://www.ifnmu.net.ua/uk/915-v-ifnmu-vidbulas-prezentatsiia-hrafichnoho-romanu-perekhrestia-pro-viinu-ta-okupatsiiu?highlight=WyJcdTA0MzFcdTA0MzBcdTA0NDBcdTA0MzRcdTA0NGZcdTA0M2EiXQ> (Accessed 16.10. 2024). (in Ukrainian).
- Yakornov, D., 2016. *Можно сказать, что после армии у меня осталась книга, проблемы спины, аудитория блога и несколько новых друзей. Плюсов больше! [It is possible to say that after the army I have a book, back problems, a blog audience and several new friends. More pluses!]* [online] Available at: <<http://what.in.ua/page/dmitrij-jakornov-to-ato-dnevnik-dobrovolca>> (Accessed 25.01.2022). (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 18.10.2024 року.

Iryna Kropyvko

**LITERARY DISCOURSE ON THE WAR IN EASTERN UKRAINE:
ITS PECULIARITIES AND WAYS OF SOCIAL DISCOURSE REPRESENTATION**

The Russian-Ukrainian war has been in progress for over ten years. This period gave rise to the discourse that reflected the formation of awareness of this historic event in Ukrainian society. The relevance of the research lies in the fact that the problem of understanding literary fiction on the war in eastern Ukraine as discourse and the way it reflects modern social discourse has not yet become the center of scholars' attention. The aim of the article is to emphasize the specificity of the literary discourse on the war in eastern Ukraine. The military discourse in Ukraine testifies to the fact that wars are currently being fought not only on the battlefield since modern war is the war of words and narratives, but the war for the cognitive flow and people's minds also shaped thereof. The first to respond to the events in eastern Ukraine were its participants. At first, they did it in separate fragments, such as social media posts, and later, in a book format. This primarily gave rise to plentiful veteran prose – artistically imperfect, but appealing with its simplicity. Veteran prose represented an alternative to the military discourse of mass media, which is a powerful resource that fights its own war for laymen's minds, conscious and superconscious. A separate part of the military discourse includes texts the authors of which are the journalists who were willing to depict the war in a way they had seen it and to do it to a full extent. Sometimes, the journalists refused to comment on events and people's fates giving a word to the people and recording their stories. The writers, through an artistic representation of an event, this or that way offered its interpretation. The writer is expected to not only describe military reality, but also show interconnection, often non-conscious, between social realia and cognitive processes; how a person's worldview is shaped by what they can perceive and express / feel, and what remains non-pronounced, moved beyond comprehension. It is probably for this reason that the writers would resort to investigative journalism as a form of novel processing, writing genre-free books seeking to record true stories of real people, the destinies of war people and their own thoughts on how the war had affected the society. Professional writers resorted to different types of narrative: journalistic writing or documentary, open mythologization / phantasmagorization of the subject, transforming narration into various forms of an ego-document, or combining them within one text. A graphic novel appeared to be a quite popular genre. Military texts in Ukrainian fiction highlight the divergence of how warfare is interpreted by the parties to the conflict (Ukrainian army warriors, volunteer fighters, Russian military officers, people-in-arms from unrecognized states), its conscious or involuntary participants (volunteers, displaced people, residents of the occupied territories, fans of and advocates for the Russian world) and people residing in the peaceful territory of the country. Social discourse is implemented in the prose in different ways, particularly through the characters' and narrators' speaking, through the plot creation, through breaking the rules of artistic communication, etc. The author's invention coexists with the document, the word concurs with the videos, and the phantasmagoric reality of the fiction world results from the social discourse and makes it visible. This way, fiction appears to be the form of social action based not only on the manner of its existence (as a discourse-based formation implemented through a multiple-level artistic communication), but also on its strategic purpose of impacting the primary social discourse, its harmonization through transforming the cognitive flow relevant for Ukrainian society. In the future, it is worth investigating the mutual impact of social and literary discourses at other stages of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: literary discourse, military prose, social discourse, Russian-Ukrainian war, Ukrainian literature.

УДК 821.1/.2+791.43

Ганна Трифонова

ORCID: 0000-0003-0426- 2836

КІНОКАРТИНИ ЯК ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ (на матеріалі робіт Венеційського кінофестивалю у 2024 році)

У статті проаналізовано взаємозв'язок між сучасною літературою та кіномистецтвом на матеріалі робіт, представлених на Венеційському кінофестивалі у 2024 р. Згідно з рейтингом 100 найпопулярніших кінокартин за версією IMDb (Internet movie database), більше 30% фільмів були створені на основі літературних творів, а серед 21 кінокартини, представлених у Венеції в 2024 р., 7 були зняті на базі літературних творів. Враховуючи високу популярність кінематографу в світі та в Італії зокрема, а також трансформацію каналів споживання інформації, за рахунок чого споживання літератури показує загальну динаміку скорочення, у статті виявлені механізми підвищення читацького інтересу за рахунок ресурсів кінематографу і проаналізовані літературні наративи, які, на думку кінокритиків, є найбільш актуальними для аудиторії та були успішно інтерпретовані в кіно. Кінематограф на сьогодні вважається дієвим інструментом переносу моделей соціальних норм і поведінки та впровадження нових трендів. На основі наративів, які були візуалізовані в кіно, був визначений віртуальний порядок денний та сенси, важливі для суспільства в найближчому майбутньому.

Ключові слова: література, кінематограф, інтерпретація, критичне мислення, наратив.

DOI 10.34079/2226-3055-2024-17-31-25-37

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процеси візуалізації художнього тексту знаходяться у міждисциплінарній площині. Цим питанням опікуються як філологічні, так і соціально-комунікаційні, філософські, психологічні науки. Результати аналізу особливостей взаємозв'язку літературного та кінематографічного мистецтв важливі для здатності критично мислити та формування збалансованої людської поведінки, а також адекватної реакції на суспільні процеси. Кіностудії та видавництва, у тісній взаємодії з театрами, за словами Г. Почепцова, створюють віртуальний порядок денний (Почепцов, 2018, с. 88). А оскільки процес написання книги чи створення фільму триває не один рік, то віртуальний порядок денний охоплює не сьогоднішнє, на відміну від інформаційного, а визначає адженду на майбутнє, принаймні на наступне десятиліття. Одні й ті самі наративи, які повторюються в кіно та літературі, отримують більший період для перебування в полі зору та фокусу уваги, а також ширшу аудиторію, на яку можна вплинути. Таким чином, знання та аналіз наративів, які, з'явившись у літературі, продовжують поширюватись за допомогою кінематографічного мистецтва, допомагають зрозуміти трансформаційні зміни в суспільстві та краще визначити актуальні проблеми сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи міждисциплінарний аспект досліджуваної проблеми, слід зазначити, що за останні 5 років питання наративу у вітчизняному науковому просторі активно розглядаються в працях Т. Кушнірової (як літературознавчої категорії), Г. Почепцова (як інструментарій соціального інжинірингу). Лінгвокогнітивні аспекти досліджуються у працях О. Макарової (лінгвокогнітивний і

культурологічний аспекти формування жіночих образів в австралійській літературі), Л. Кирилюк (лінгвокогнітивний і психолінгвістичний аспекти інформаційної війни), Н. Бондарчук (онлайн-наративи в новинах про погоду), А. Червінчук (нарративи в військовій документалістиці), М. Родян (історичний наратив), О. Тупахіної (літературний вікторіанський метанаратив), Ю. Резніченко (нарративні моделі української повісті), О. Ставенко (художні етнонарративи для дітей), В. Ніколаєнко (нарратив оніричного особистого досвіду). До питання наративів у кіно звертався М. Сурнін. Проте зазначена проблема залишається актуальною з урахуванням ресурсів кіно в моделюванні реальності. Саме цьому питанню присвятила своє дослідження С. Жигалкіна (Кіно як засіб конструювання реальності (філософсько-культурологічний аналіз). Кінематограф та аудіовізуальну культуру аналізували також Г. Погребняк, С. Железняк, А. Бех. Серед сучасних зарубіжних дослідників слід відзначити доробок С. Гвена (Cinema and Narrative Complexity), У. Бакланда (Embodying the Fabula Narrative and Narration: Analyzing Cinematic Storytelling). Вагомим став внесок М. Сабідо (Entertainment-Education and Social Change: History, Research, and Practice).

Актуальність дослідження пов'язана з важливістю визначення наративів у художній літературі, які були обрані для візуалізацій за допомогою ресурсів кінематографічного мистецтва. У результаті взаємодії літератури та кіно одні й ті самі наративи отримують підсилення за рахунок емоційних реакцій, роботи уяви та відчуття відірваності від реального світу через створення художньої дійсності. Література та кіно створюють віртуальний порядок денний, де формуються сенси, знання якого важливо для формування критичного мислення та поведінки. Для аналізу були обрані кінокартини, представлені на Венеційському кінофестивалі, який у 2024 році став віддзеркаленням тенденції більшого зближення і взаємозбагачення між літературою та кіно.

Мета роботи полягає у визначенні особливостей візуалізації та інтерпретації літературних творів на матеріалі кінокартин, представлених на Венеційському кінофестивалі у 2024 р.

Завдання – визначити особливості взаємодії сучасного літературного та кінематографічного мистецтв, окреслити літературні наративи, які зацікавили сучасних режисерів та кіновиробників (на матеріалі робіт Венеційського кінофестивалю 2024 р.), з'ясувати окремі складові (сенси) сучасного віртуального порядку денного.

Виклад основного матеріалу. Кінематографічне мистецтво увійшло до нашого життя, завоювавши лідируюче місце в переліку опцій культурного споживання. В Італії, за результатами звітів Центру суспільних досліджень (CENSIS – Centro studi investimenti sociali) за 2023 р., 15,5% опитуваних висловили бажання провести своє дозвілля, пішовши в кіно, 13,2% – на музичний концерт, 12,6% обрали відвідання історичних пам'яток, 10,7% – парків розваг, 10,2% взяли б участь у спортивних заходах (Censis, 2024). Близько третини респондентів віддали перевагу варіанту залишитись вдома. Але вдома зазвичай люди задіяні у різних процесах споживання інформації, читаючи книги, дивлячись телевізор, граючи в відео- або комп'ютерні ігри, шукаючи потрібну інформацію в Інтернеті тощо (Censis, 2024).

Трансформуються і канали споживання інформації. Читання поступається спогляданню та слуханню. Видавництва намагаються адаптувати традиційні книги до особливостей суспільного розвитку та втримувати аудиторію споживачів за рахунок цифрових трансформації паперових копій (електронні книги, аудіокниги тощо). Кінематограф також взаємодіє з літературою, оскільки кожен фільм являє собою візуалізацію тексту, але разом з тим дає можливість розповсюджувати та популяризувати літературні твори. Цікавим є той факт, що у 2023 р. зупинилось щорічне поступове падіння кількості читачів книг в Італії (+3,1% порівняно з 2022 р., але -13,6% порівняно з 2007 р.). Загалом станом на 2023 р. 48,3% італійців читають книги (принаймні одну

книгу за рік, як друковану, так і в електронному форматі). На жаль, більше половини населення не читають взагалі.

Літературний і кінематографічний твори абсолютно відмінні між собою за кількома критеріями. По-перше, комунікація між автором та читачем вимагає інтелектуальних зусиль та залучення уяви, а під час перегляду фільму потік готових образів та звуків ллється на глядача. Лише в окремих випадках можливе залучення уяви глядача (здебільшого у фіналі кінокартини) з метою замислитись над власною версією подій з урахуванням того, що було зображено раніше. Глядач, таким чином, залучений до гри уяви та аналізу подій та сенсів. По-друге, оскільки текст під час кінематографічної інтерпретації отримує візуальну характеристику, то завдяки цій особливості комунікація між автором і читачем змінюється. Вони не перебувають більше у спільному комунікативному середовищі, оскільки змінюється канал передачі інформації. У кіно замість письменника(ці) в процесі комунікації задіяний режисер(ка). По-третє, книга і кінокартина – це різні твори, призначені для різної аудиторії. У той же час у кожного літературного твору є центральне ядро (наратив), за допомогою якого фіксується значення, що саме цим твором хотів сказати автор, сенси, які цей твір несе. На відміну від літературного твору, у кінокартині може бути змінена система героїв, оповідь, але значення, смислова, основа не може бути змінена, оскільки саме вона є важливою, першопричиною переходу літературного твору у кінокартину. У таблиці 1 представлена систематизація спільного і відмінного між літературним твором (книгою) та кінокартиною (фільмом).

Табл. 1

Критерії	Літературний твір (книга)	Кінокартина (фільм)
Комунікація	Автор – читач (інтелектуальний процес, залучення уяви)	Режисер – глядач (потік готових образів)
Аудиторія	Зазвичай читацька, інтелектуальна	Ширша, кінематографічна, емоційно орієнтована
Форма сприйняття	Активне залучення уяви та аналіз тексту	Спогадання, візуальний і слуховий вплив
Передача сенсів	Через текст	Через візуалізацію
Доступ до реального світу	Відсутній	Відсутній
Емоційні реакції	Наявні	Наявні

Попри відмінності, які базуються на різних каналах споживання інформації та різних принципах її кодування і передачі, спільні особливості (наративи, емоційні реакції, відірваність від реального життя) роблять книги і фільми об'єктами впливу на суспільство.

На думку Г. Почепцова, кіностудії, театри і видавництва створюють віртуальний порядок денний, про який ніхто не говорить, на відміну від інформаційного. Оскільки на створення фільму, написання твору чи постановку п'єси потрібен час (безумовно, більше року), то не можна говорити про сьогоdnішній (інформаційний) порядок денний, а доречно визначати його як адженду на майбутнє, на десятиліття (Почепцов, 2018, с. 88). Це твердження висуває думку про те, що за допомогою книг і фільмів можна впливати на трансформації в суспільстві, за допомогою так званого «промивання мозку», тобто навіювання думок. Називаючи кіно засобом естетичного програмування свідомості, Г. Почепцов пояснює своє твердження, спираючись на А. Грізінські та М. Грін, наголошуючи, що за допомогою літературних та кінематографічних творів створюються публічні наративи, сила яких полягає у змінненні уявлень, які ніколи не піддавались

сумнівам (Почепцов, 2018, с. 192). Це відбувається через те, що сприйняття літератури відрізається від сприйняття інформації, оскільки на читача впливають емоції, він може не співвідносити все з фактами реального життя. Втрата доступу до фактів реального світу, емоційні реакції та ментальне уявлення стають основою переходу до наративного світу та того, що читач починає асоціювати себе з героєм (Почепцов, 2018, с. 90). На тлі цих асоціацій і здійснюються впливи на поведінку читача чи глядача. Окрім того, самі віртуальні об'єкти полегшують процес впливу, блокуючи реальність.

На думку Р. Геррінг, існує взаємодія між літературним досвідом і когнітивними процесами (Herring, 2024). Письменник Н. Гейман у лекції для Читацької агенції, яку опублікував «The Guardian» у 2013 р., пояснював, чому наше майбутнє залежить від бібліотек, читання та фантазії. Він наголошував, що в грамотному суспільстві немає злочинності, а грамотні люди читають художню літературу. Його твердження базувалося на дослідженнях з планування будівництва приватних в'язниць в Америці. Щоб дати відповідь на питання, скільки буде ув'язнених через 15 років, потрібно дослідити відсоток 10 і 11-річних дітей, які не вміють читати. Окрім цього, письменник зазначив, що художня література розвиває емпатію краще, ніж кіно, тому що читач створює за допомогою фантазії світ і сам населяє його, подорожує ним, покидаючи реальність. Особливий потенціал має жанр фантастики (Gaiman, 2013).

У свою чергу кіно також має потенціал для розширення свідомості та ще більший ресурс для блокування реальності через посилений емоційний вплив (візуальне видовище). Людина не чинить опір образам, які транслуються. М. Сабідо бачив у кіно механізм переносу моделей правильної поведінки. Він його описував за допомогою трьох типів героїв. Перші два – носії позитивних і негативних рольових моделей. Вони в ході оповіді не змінюються, а отримують нагороду чи покарання за свій тип поведінки. І ці наслідки повинні витікати з їхньої поведінки. Водій, який захворів на СНІД, повинен вмерти від СНІДу, а не від аварії. Третій тип поведінки – перехідний. Він як раз відповідає цільовій аудиторії та підштовхує її до зміни своєї поведінки (Singhal, Cody, Everett and Sabido, 2003).

Фільми потенційно мають утопічний вимір, який дозволяє аудиторії переступати обмеження теперішнього життя та часу, щоб попередити нові способи бачення, життя та існування. Вони можуть просувати ідеалізовані погляди на кращий світ, які створюють ідеологічний ареол (Почепцов, 2018, с. 210). Сьогодні нове входить в наше життя не тільки через матеріальний світ, але і через фільми і книги (віртуальний світ), що дозволяє змінювати спосіб мислення читача і глядача, роблячи його більш гнучким і сприйнятливим до нових трендів.

Можна висунути гіпотезу, що вихід кінематографічної версії, знятої за мотивами літературного твору, спричиняє підвищення інтересу до прочитання книги. Цю гіпотезу можна підтвердити за допомогою даних Google trends. Вони показують динаміку збільшення кількості пошукових запитів для книги, яка збігається з часом виходу фільму на екрани. Наприклад, у листопаді 2023 р. відбулась прем'єра нової частини серії фільмів «Голодні ігри: Балада про співочих пташок і змій», яка стала екранізацією однойменної книги-приквела С. Коллінз. В огляді Google trends саме на період 12-18 листопада припадає найбільша кількість запитів за ключовими словами «hunger games» в розділі «Книги і література». Таким чином, можна стверджувати, що вихід кінематографічної версії книги спричиняє підвищення інтересу до літературного твору.

34 кінокартини з рейтингу 100 найкращих фільмів IMDb (Internet movie database) були зняті за мотивами або є екранізацією літературних творів, до уваги не беруться кінокартини, створені на основі коміксів. Переважно візуалізують культові книги, як стали популярними в усьому світі (наприклад, серія фільмів і книг про Гаррі Поттера, серіал «Гра престолів», заснований на циклі романів Дж. Мартіна «Пісня льоду і полум'я», кінотрилогія «Володар перстнів» за однойменним романом Дж. Толкіна тощо)

(IMDb, 2024). Найчастіше екранізують бестселери. Кінематографічні студії готові придбати права на екранізацію книг навіть про запас. Причини можуть бути або суб'єктивні, або зумовлені хвилею популярності автора або твору.

Ще 5 років тому розповідаючи про серіальні тренди, В. Муслер з аналітичної компанії «The Wit» повідомила, що 17% всіх нових проєктів зняті за мотивами книг, фанфікшенів або коміксів. І в тому, що потокові сервіси або кіностудії купують літературні права у видавців та авторів, немає нічого нового. Але щоб отримати краще, потрібно перебувати в правильний час в правильному місці, тому Netflix в жовтні 2019 р. вперше в своїй історії відвідала найбільший в світі книжковий ярмарок «Frankfurter Buchmesse». За словами К. Люгенбіль, віцепрезидентки Netflix з міжнародного оригінального контенту, у випадку з Netflix це не просто закупівля прав на популярні книги, а й пошук унікального літературного зразка – «пошук дорогоцінних каменів на місцевих ринках і виведення їх на світову арену за допомогою сервісу «Netflix»». Для прикладу вона назвала єгипетську драму «Паранормальне», засновану на серії романів покійного автора А. Х. Тауфіка. Про початок роботи над адаптацією сервіс оголосив в кінці травня 2019 р. «На Близькому Сході продано більше 30 млн. копій, але за межами регіону книга абсолютно невідома. Для нас це контент, який ми можемо зняти арабською мовою, але також за допомогою нашої платформи вивести для глобальної аудиторії», – зазначила віце-президентка Netflix з міжнародного оригінального контенту (Kanter, 2019).

М. Вейнер, голова книжкового відділу Агенції творчих митців (Creative Artists Agency Books), яка представляє найкращих письменників у всіх жанрах і має офіси в Нью-Йорку, Лос-Анджелесі, Вашингтоні та Лондоні і продає об'єкти інтелектуальної власності, зазначила в інтерв'ю «Лос-Анджелес Таймз», що тенденція до адаптації літературних творів кіностудіями особливо поширилась протягом пандемії Ковід-19. Як і люди по всій країні, що сиділи вдома, керівники студій, режисери та актори отримали набагато більше часу для читання книг. За словами агентів та продюсерів, ця нова можливість, а також дуже великий попит серед стрімінгових сервісів та медіакомпаній на свіжий матеріал, призвели до значного зростання продажів. У 2020 р. Агенція творчих митців продала близько 175 книг для кіно і телебачення, що у 5 разів перевищує кількість продажів у 2019 р. (Faughnder, 2020).

Цьогорічний Венеційський кінофестиваль був висвітлений у медіа з акцентом на тісний зв'язок кінокартин з літературними творами. Наприклад, в італійській пресі можна було зустріти такі коментарі: «Як ніколи раніше на кінофестивалі представлені картини, взяті з романів та есе», «Скільки книг всередині Венеційського фестивалю-2024», «Цьогорічний зв'язок між літературою та кіно став дуже тісним, автори та режисери уклали залізний пакт, щоб перенести на великий екран сторінки та історії, взяті з романів».

Серед таких фільмів була і картина П. Альмодовара «Кімната по сусідству», яка отримала нагороду «Золотого лева». Фільм заснований на книзі С. Нуньєс «Через що ти проходиш» (2020 р.). Проте режисер вирішив почати з одного розділу і переробити його, зануливши у свій дуже особистий всесвіт. За твором, двоє подруг знову зустрічаються через роки. Разом, на віллі за містом, вони стикаються з невиліковною хворобою (раком) однієї з них, а потім з вибором евтаназії, вирішуючи, коли і як померти з гідністю. Окрім того, фільм підіймає низку особистих питань: дружби крізь роки, відносин батьків і дітей, співчуття і любові до ближнього, життєвого досвіду. Як слушно зазначає критик «Нью-Йорк Таймз» А. Вілкінсон, фільм П. Альмодовара є радше імпровізацією на тему роману. Він запозичив деяких персонажів і сюжетні моменти, розповідаючи при цьому власну історію (Wilkinson, 2024). Цікавим є звернення до питання смерті та евтаназії. А. Вілкінсон слушно помічає, що часто у фільмах запитують, що робить життя вартим того, щоб його прожити; цей фільм запитує, що робить життя вартим того, щоб його

покинути (Wilkinson, 2024). Це суперечлива тема, як у кіно, так і в реальному світі, і фільм не ставиться до неї легковажно. Згідно зі статистичними даними Королівства Нідерландів, яке стало першою країною в світі, яка легалізувала евтаназію, за 5 років, з 2019 по 2023 р. кількість випадків евтаназії показує позитивну динаміку (Regional Euthanasia Review Committee, 2023). За аналогічний період відзначається зростання кількості випадків евтаназії і в Бельгії (Statista, 2024). Найчастіше евтаназію здійснюють пацієнтам вдома (7151 випадків). Порівняйте, з 688 – у госпісах, або 121 – у лікарнях. Статистично найчисленніша вікова категорія (70-80 років), а найперша причина – рак (5105 випадків). Естетичне змалювання смерті у фільмі перегукується з фіналом оповідання «Мертві» Дж. Джойса, в якому головний герой спостерігає за снігом, що падає на Дублін, пізно ввечері після званої вечери. Коли після того, як він дізнався про минуле своєї дружини, він замислився, що колись кожна людина, яку він знає, і навіть він сам, стане лише спогадом. Ця смертельна думка виявляється зворушливою, не трагічною, а доволі життєрадісною: «Знову пішов сніг. Він сонно стежив, як клапті снігу, срібні й темні, косо летіли у світлі ліхтаря. Настав час і йому почати свій шлях до заходу сонця. Так, газети мали рацію: сніг ішов по всій Ірландії. Він лягав усюди – на темній центральній рівнині, на лисих пагорбах, лягав м'яко на Алленських болотах і летів далі, на захід, м'яко лягаючи на темні бунтівні хвилі Шаннона. Сніг ішов над самотнім цвинтарем на пагорбі, де лежав Майкл Фюрей. Сніг густо намело на похилені хрести, на пам'ятники, на прутьї невисокої огорожі, на голі кущі терну. Його душа повільно згасала під шелест снігу, і сніг легко лягав по всьому світу, наближаючи останню годину, лягав легко на живих і мертвих» (Joyce, 2021). Порівняйте, у кінокартині: «Падав сніг, сніг лягав на самотній басейн, де ми так і не плавали, на ліс, де ми ходили, і ти лежала на землі у знемозі, лягав на твою доньку і на мене, лягав легко на живих і мертвих» (JustWatch, 2024). Цей фінал не співпадає з варіантом літературного твору, але обидві роботи (літературна і кінематографічна) сконцентровані на категоріях співчуття та любові до ближнього, небайдужості, свободи вибору (смерть на власних умовах).

Фільм «Квір» Л. Гваданьїно став екранізацією однойменної новели В. Барроуза. Головний герой – гомосексуал, який подорожує світом. У творі автор пише про дійсність, яка оточує його, неприязнь, яка пронизувала 50-ті роки минулого століття: «Грубість багатьох американців пригнічувала його, грубість, заснована на повному незнанні цілої концепції характерів і на припущенні, що для соціальних цілей всі люди більш-менш рівні і взаємозамінні» (Burroughs, 2013). У новелі гомосексуал В. Лі знайомиться з чоловіком на ім'я Юджин і разом з ним відвідує бар «Ship Ahoу», де розповідає про свій бурхливий час у Мехіко. Роздуми в читача викликає огида, яка відчувається від того, що до гомосексуалів ставляться з певним осудом. В сучасному світі гомосексуальність більше не сприймається як психічний розлад. Права гомосексуалів є юридичними, а не культурними чи релігійними. Цей твір – про минуле, про прагнення автора дати уявлення про світ, в якому рівність була немислимою, подати соціальну критику через гіперболізацію та сарказм, навмисно шокувати читачів і привернути увагу до проблеми. Через «Квір» отримали акцентуалізацію теми злочинності, алкогольної і наркотичної залежності, зброї, гомосексуальності, расистських стереотипів. У випадку цієї роботи літературний і кінематографічний твори перегукуються, у кінематографічній версії головного героя відчувається альтер-его автора (письменника). Але в кінематографічній версії образ героя отримав розвиток за допомогою його сюрреалістичних пошуків власного спокою крізь біль, любов, бажання, залежності.

Телесеріал «М. Син століття» (режисер Дж. Райт) заснований на однойменному романі-бестселері А. Скураті, за який він у 2019 р. отримав літературну премію «Стрега». І книга, і серіал слідкують за становленням Б. Муссоліні, диктатора, від часів заснування *fasci di combattimento* (фашистських сил) у 1919 р. до його виступу в парламенті у 1925 р. після вбивства депутата-соціаліста Дж. Маттеотті. У романі постає актуальне питання:

як вмирає демократія? «Чудова робота з транспозиції, яка повністю відповідає тону і ритму роману, балансує між гротеском та історичною драмою» (Niola, 2024). За допомогою іронії модернізується образ антигероя. Фільм починається з фрази Б. Муссоліні: «Ви ненавиділи мене до смерті, тому що все ще любили». Головний герой став покидьком, якого треба було любити, а лише потім ненавидіти. Його виступ завершується реченням: «Фашизм завоює мільйони сердець. І ваше теж. Ідіть за мною, і ви станете фашистами» (Scurati, 2018). І книга, і фільм мають провокаційний тон. У творах стикаються контрасти: любити і ненавидіти, сильний і владний герой є одночасно невдахою, тупим і кмітливим, чарівним і нещасним. Попри те, що і фільм, і книга побудовані на історичних фактах, вони не прямолінійні і схематичні, не подають готову інтерпретацію подій, а змушують замислитись. Б. Муссоліні відкрито заявляє: «Зробімо Італію знову великою» (Scurati, 2018), але стає зрозуміло, що це гасло є популістичним протягом наступних 100 років в усьому світі. Багато сучасних політиків використовують його (наприклад, Д. Трамп в Америці, Г. Вілдерс в Нідерландах тощо). Фашистський режим та його харизматичний лідер правитимуть Італією понад двадцять років, створюючи шаблон сучасного тоталітаризму та епохи катастроф у Європі. Образ Муссоліні балансує між симпатичним і огидним. Знову можна провести паралелі із сучасністю, показуючи, як хтось несимпатичний може подобатись, але й як може викликати осуд. Важливим героєм стає місто Мілан, кожна будівля якого зруйнована і потріскана. Мілан уособлює «потрісканих і зруйнованих» людей в Італії, які були «на дні» після Першої світової війни. Г. Ніола зазначав, що метою всього було розповісти, як можна було любити Муссоліні, який створив диктатуру (Niola, 2024). Він винайшов фашизм, але навколишній світ дав йому владу, на кожному кроці допомагаючи і підтримуючи його, навіть опосередковано, і як замість велетня, яким його пам'ятають навіть ті, хто його ненавидить, він став прикладом усіх недоліків, які італійці приписують собі (Sacks, 2022).

Іще один серіал, представлений на Венеційському кінофестивалі у 2024 р., «Дисклеймер» А. Куарона, заснований на однойменному популярному трилері Р. Найт, написаному у 2015 р. Критики визнали її кримінальний роман «надзвичайно розумною і закрученою історією, яка ідеально розроблена, щоб запаморочити голову» (Maslin, 2015). Розповідь починається фантастично: режисерка-документалістка Кетрін Рейвенскрофт тяжко хворіє. Її чоловік, Річард, лежить у ліжку, а Кетрін щойно побігла до сусідньої ванної кімнати. Перед цим вона взяла книгу «Ідеальна незнайомка» (The Perfect Stranger) невідомого автора, що лежала біля ліжка, і прочитала рівно стільки, щоб упізнати себе в ролі її героїні. Сама книга починається фразою: «Будь-яка схожість із реальними людьми, живими чи мертвими, не є збігом». І вона бачить, що йдеться про жахливу, руйнівну для життя таємницю, яку вона зберігала 20 років і думала, що ніхто не повинен її знати. Але хтось написав це. Коли виринають старі відверті фотографії, що розкривають таємний роман з минулого Кетрін, усе її життя перевертається з ніг на голову. Розповідь стрибає між минулим і сьогоденням. Серіал А. Куарона торкається теми особистої травми та упереджень людей, розкриваючи болючу правду, пов'язану з пригніченою пам'яттю. Серіал має багато захопливих шарів і поступово розкриває нову інформацію, яка змушує глядачів поставити під сумнів свою прив'язаність до певних персонажів і переосмислити, кому вони співпереживають найбільше. Майстерно вирішується проблема привертання та втримання уваги через швидку і несподівану зміну емоцій, нерозкриті таємниці минулого, почуття провини, силу власної уяви. А. Куарон зазначив, що «мова йде про історії, які ми самі створюємо в своєму житті, а потім представляємо іншим. Як люди, ми намагаємось протистояти багатьом речам, але, найголовніше, мабуть, наше величезне почуття самотності. Небезпека полягає в тому, що такими історіями легко маніпулювати, і часто ми віддаємо перевагу вимислу, ніж реальності» (Rolph, 2024). Таким чином питання, яке постає у літературному і

кінематографічному творі – про ненадійних оповідачів, які подають своє спотворене бачення і що істина – відносна.

Кінострічка «І діти після них» від французьких режисерів Людовіка і Зорана Бухерма стала екранізацією однойменного роману Н. Матьє. Книга отримала Гонкурівську премію у 2018 р. та премію Альбертайн у 2021 р.

У фільмі піднімаються питання класової та расової напруженості, яка доходить до кипіння у маленькому французькому містечку 90-х років минулого століття. К. Брукс підкреслює, що ця драма про стан нації, перевдягнена у казку про дорослішання (чи, можливо, навпаки), є водночас інтимною та експансивною, бо поєднує малоповерхові квартали з розкішними будинками на пагорбі. Він також приносить дозу брудного соцреалізму на цьогорічний Венеційський кінофестиваль (Brooks, 2024). У творі – вигадане містечко Гейланж, яке є збірним образом французьких містечок того часу. Місто живе в тіні закритого сталеливарного заводу, має велику кількість людей, які мають надто мало занять. Головною місцевою новиною є відкриття критого гірськолижного схилу. Білі колишні сталевари живуть у буденних будинках з терасами, а колишні сталевари-іммігранти – у буденному багатоквартирному будинку вниз по дорозі. У центрі зображення – два підлітки, Ентоні і арабський північноафриканський хлопчик Хасин. Вони мають багато спільного (обидва з бідних родин, обидва страждають від жорстоких батьків, обидва хочуть вирватися з міста), але історія і обставини роблять їх ворогами. У цьому місті нудьга породжує пустощі і витівки, які потім призводять до насильства. Червоною ниткою крізь оповідь проходить проблема расизму. Навіть збройний дилер ненавидить іммігрантів більше, ніж псів. Він каже, що «пістолет – це єдине, що працює з такими». Навіть звільнений заводський робітник «поступово почав думати, що бідні лохи, справі яких він служив, були не просто робітниками, найманими працівниками, провінціалами і невдахами, вони також були корінними французами. Справжньою проблемою був вплив іммігрантів» (Mathieu, 2019). Т. Чаттертон Вільямс в задушливій атмосфері міста, яка сповнена безглуздої праці та дозвілля, що руйнує душу і унеможливорює побудувати значущі міжособистісні зв'язки, помітив відгомін «Стороннього» А. Камю, оскільки багатовікове протистояння між білим французом і арабом, колонізатором і колонізованим, корінним жителем і чужинцем – чий позиції, як стверджують робітники фабрики, тепер помінялися місцями – переноситься з колонії на батьківщину (Chatterton Williams, 2020). У творі постає уособлення периферійної Франції, пустельного простору, який визначається не фізичною віддаленістю від столиці, а ізоляцією від усіх здорових частин і трофеїв глобалізованої економіки. І на цьому просторі живе більшість нації.

«Тихий син» режисерок Дельфіни та Мюріель Кулен був натхненний літературним твором Л. Петіманжена «Що вам потрібно від ночі». У центрі оповіді – родина (батько і два сини), які втратили матір, що померла від раку. Без неї сім'я лишилась розгубленою. Сім'я живе в колишньому шахтарському містечку у Франції, де мало перспектив і «ніхто не голосував за Макрона» (Petitmangin, 2023). Неназваний оповідач, який зараз ремонтує лінії електропередач, все ще відвідує збори соціалістичної партії в місцевому клубі з невеликою групою розчарованих місцевих жителів, багато хто з яких дедалі гірше ставляться до імміграції. Один з синів, Фюс, захопився ультраправими настроями і потрапив у погану компанію та спіраль насильства. Його помічають за поширенням листівок за Ле Пен і він починає жебракувати з бандою і «їхні обличчя сповнені зарозумілості та ненависті» (Petitmangin, 2023). Його батько, солідний інженер залізничної компанії SNCF і вірний відвідувач старіючого соціалістичного клубу, відчуває огиду; молодший брат, який мріє втекти на навчання до Парижа, намагається повернути його з дуже відданою любов'ю. Але після жахливого акту насильства ця тендітна трійця непоправно ламається. Традиційний наратив праві-ліві влітається у сімейну драму та відносини батьків та дітей. Одночасно з цим А. Діггінс надає твору ваги

притчі, яка стає вівісекцією французького суспільства, в якому амбіції та енергія зникають у щотижневому потязі до Парижа, а поява фабрики – давно обіцяної, але так і не реалізованої – є вічною темою для розмов у місті (Diggin, 2023).

Ще одна кінострічка «Діва майбутнього» Дж. Л. Штайгервальт була знята за автобіографічним романом Д. Аттаназіо «Не кажіть мамі, що я працюю секретаркою», 2013 р., в якому журналістка розповідає про роки роботи асистенткою Р. Скіккі, засновника порнографічного модельного агентства «Діва майбутнього». Авторка позиціонує себе як захисниця прав жінок та противниця жіночої комерціалізації. Книга нагадує збірку пліток, але книга не потурає сенсаційності чи ефектності. В ній чесна Дебора намагається шукати незалежність. Вона змушена сплачувати іпотеку і, щоб мати дім і незалежність, вкладає всю себе в пошуки роботи. Авторка не соромиться того середовища, захищає його «нормальність», закликає не засуджувати, зазначає, що жінки заробляли втричі більше за чоловіків, були щасливі і така робота не заважала їм будувати сім'ї (Cardella, 2013). Вона зазначає, що секс і стосунки між чоловіками та жінками дедалі більше котяться в бік приниження жінки, і це представляє тенденції повсякденного життя. На думку авторки, в Італії сексуальність сприймається з великою плутаниною і великою кількістю нісенітниць, і часто експлуатується – навіть політично – як засіб для просування чогось іншого. Сексуальна свобода не полягає в тому, щоб показувати оголене тіло по телевізору, щоб продати йогурт, якщо ви потім протестуєте перед жінкою, яка годує груддю в автобусі. Авторка виступає із закликом: «Нам потрібна глибока революція в колективній уяві, яка, я сподіваюся, починається» (Cardella, 2013).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Можна констатувати, що між літературою та кіномистецтвом існують сталі традиційні зв'язки. Пандемія Ковід-19 спричинила активізацію читацького інтересу, а також стала причиною збільшення кількості книг, авторські права на які придбали кіностудії та телеканали. У процесі адаптації до візуалізації літературного твору незмінними залишаються наративи (ядро твору), які завдяки використанню в двох мистецьких площинах (літературній та кінематографічній) посилюють можливості впливу на аудиторію та отримують тривалість обігу у часі (стають ресурсами формування віртуального порядку денного для суспільства). Кінокартини, представлені на Венеційському кінофестивалі 2024 р., доводять посилення взаємодії літератури та кіно. Серед 21 кінокартини 7 були зняті на основі книг, 1 – за мотивами популярної серії коміксів. Картина-переможець «Кімната по сусідству» (режисер П. Альмодовар) була створена на базі книги С. Нуньєс «Через що ти проходиш» (2020 р.). Наративи, які привернули увагу режисерів, і які, найголовніше, отримали поширення в суспільстві, яке повинно замислитись над тим, чому так відбулось, були зосереджені на проблемах евтаназії як свободи вибору, пов'язаної зі співчуттям та любов'ю до ближнього; неприязні до гомосексуалів та осуду способу їхнього життя в минулому; смерті демократії та формування особистості диктатора на прикладі італійського фашизму та небезпеки популізму; привертання та утримання уваги, а також маніпуляції та спотвореного бачення істини через самотність та невпевненість; дискримінації, расизму та суспільної деградації через безперспективність життя в провінційному обмеженому середовищі; захоплення ультраправими настроями та протистояння лівих–правих; способів пошуку жіночої незалежності та розуміння сексуальної свободи.

Бібліографічний список

- Почепцов, Г. Г., 2018. *Пропаганда 2.0*. Харків: Фоліо.
- Brooks, X., 2024. And Their Children After Them review – racism and revenge festers in smalltown France. *The Guardian*. [online] Available at: <<https://www.theguardian.com/film/article/2024/aug/31/and-their-children-after-them-review-racism-and-revenge-festers-in-smalltown-france>> [Accessed: 5 December 2024].

- Burroughs, W., 2013. *Queer*. Available at: <<https://colectivotijeras.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/06/burroughs-william-s-queer.pdf>> [Accessed: 17 December 2024].
- Cardella, L., 2013. Una femminista alla corte di schicchi. *Debora Attanasio*, [online] <<https://www.deboraattanasio.it/press-debora-attanasio/>> [Accessed: 5 January 2015].
- Censis, 2024. *Il capitolo «Comunicazione e media» del 58° Rapporto Censis sulla situazione sociale del Paese*. [online] Available at: <<https://www.censis.it/comunicazione/il-capitolo-«comunicazione-e-media»-del-58°-rapporto-censis-sulla-situazione-sociale>> [Accessed: 5 December 2024].
- Chatterton Williams, J., 2020. Why white working class fury came of age. *The New York Times*. [online] Available at: <<https://www.nytimes.com/2020/04/07/books/review/nicolas-mathieu-their-children-after-them.html>> [Accessed: 5 December 2024].
- Diggins, A., 2023. What You Need from the Night review: inside the French far-Right and left-behind, *The Telegraph*. [online] Available at: <<https://www.telegraph.co.uk/books/what-to-read/what-need-night-laurent-petitmangin-review-inside-gallic-far/>> [Accessed: 5 December 2024].
- Faughnder, R., 2020. Hollywood has gobbled up book rights during the pandemic. Here's why. *Los Angeles Times*. [online] Available at: <<https://www.latimes.com/entertainment-arts/business/story/2020-10-06/hollywood-books-pandemic-caa>> [Accessed: 5 December 2024].
- Gaiman, N., 2013. Why our future depends on libraries, reading and daydreaming, *The Guardian*. Available at: <<https://www.theguardian.com/books/2013/oct/15/neil-gaiman-future-libraries-reading-daydreaming>> [Accessed: 5 January 2015].
- Herring, R., 2024. Interpreting, metacognition, and self-regulation. In: *The Routledge Handbook of Interpreting and Cognition*. Routledge, pp. 254–269.
- IMDb, 2024. *IMDB Top 100*. [online] Available at: <https://www.imdb.com/search/title/?groups=top_100&sort=user_rating,desc> [Accessed: 5 December 2024].
- Joyce, J., 2021. *Dubliners*. Wordsworth Editions, 208 p.
- JustWatch, 2024. *The Room Next Door*. Available at: <<https://www.justwatch.com/us/movie/the-room-next-door>> [Accessed: 17 December 2024].
- Kanter, J., 2019. Netflix heads to the world's biggest book fair as it woos publishers for literary buying spree. *Deadline*. [online] Available at: <https://deadline.cwirldom/2019/10/netflix-heads-frankfurt-book-fair-kelly-luegenbiehl-1202755182/?fbclid=IwAR0gJq_p-V3l_1GxK0IaNcWifwKQI6qLfCkyJ5o-94ix2IDn5g7SISeSOHk> [Accessed: 5 December 2024].
- Maslin, J., 2015. In *Disclaimer* by Renee Knight Secrets wind up in print. *The New York Times*. [online] Available at: <<https://www.nytimes.com/2015/05/28/books/review-in-disclaimer-by-renee-knight-secrets-wind-up-in-print.html>> [Accessed: 5 December 2024].
- Mathieu, N., 2019. *E i figli dopo di loro*. Marsilio Editore. Available at: <<https://www.lafeltrinelli.it/figli-dopo-di-loro-ebook-nicolas-mathieu/e/9788829704354?srsId=AfmBOopeJcfFfHEGhwJ0uEIs5yTU0V1ACpbSInBWZaXlqq6oXLb4zT0q>> [Accessed 17 December 2024].
- Niola, D. G., 2024. Perché M - Il figlio del secolo è un miracolo tutto italiano. *Esquire*. [online] Available at: <<https://www.esquire.com/it/cultura/tv/a62068148/m-il-figlio-del-secolo-serie-recensione/>> [Accessed: 5 December 2024].
- Petitmangin, L., 2023. *What You Need from the Night*. Other Press, 160 p.

- Regional Euthanasia Review Committee, 2023. *Annual report 2023*. Available at: <<https://english.euthanasiecommissie.nl/the-committees/documents/publications/annual-reports/2002/annual-reports/annual-reports>> [Accessed: 5 December 2024].
- Rolph, B., 2024. 'Disclaimer. Alfonso Cuarón's thriller is endlessly captivating. *DiscussingFilm*. [online] Available at: <<https://discussingfilm.net/2024/10/11/disclaimer-review-alfonso-cuaron-series/>> [Accessed: 5 December 2024].
- Sacks, S., 2022. Fiction: 'M: Son of the Century' Review. *The Wall Street Journal*. [online] Available at: <<https://www.wsj.com/articles/fiction-book-review-mussolini-fascism-italy-m-son-of-the-century-11649430228>> [Accessed: 5 December 2024].
- Scurati, A., 2018. *M. Il figlio del secolo*. Bompiani, 839 p.
- Singhal, A., Cody, M. J., Everett, M. and Sabido, M., 2003. *Entertainment-Education and Social Change: History, Research, and Practice*. Routledge, 482 p.
- Statista, 2024. Number of registered euthanasia instances in Belgium from 2002 to 2023. Available at: <<https://www.statista.com/statistics/1098051/number-of-euthanasia-instances-registered-in-belgium/>> [Accessed: 5 December 2024].
- Wilkinson, A., 2024. The room next door review: a life worth leaving. *The New York Times*. [online] Available at: <<https://www.nytimes.com/2024/12/19/movies/the-room-next-door-review.html#:~:text=This%20is%20not%2C%20it%20turns,a%20story%20all%20its%20own>> [Accessed: 20 December 2024].

References

- Brooks, X., 2024. And Their Children After Them review – racism and revenge festers in smalltown France. *The Guardian*. [online] Available at: <<https://www.theguardian.com/film/article/2024/aug/31/and-their-children-after-them-review-racism-and-revenge-festers-in-smalltown-france>> [Accessed: 5 December 2024].
- Burroughs, W., 2013. *Queer*. Available at: <<https://colectivotijeras.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/06/burroughs-william-s-queer.pdf>> [Accessed: 17 December 2024].
- Cardella, L., 2013. Una femminista alla corte di schicchi. *Debora Attanasio*, [online] <<https://www.deboraattanasio.it/press-debora-attanasio/>> [Accessed: 5 January 2015].
- Censis, 2024. *Il capitolo «Comunicazione e media» del 58° Rapporto Censis sulla situazione sociale del Paese*. [online] Available at: <<https://www.censis.it/comunicazione/il-capitolo-«comunicazione-e-media»-del-58°-rapporto-censis-sulla-situazione-sociale>> [Accessed: 5 December 2024].
- Chatterton Williams, J., 2020. Why white working class fury came of age. *The New York Times*. [online] Available at: <<https://www.nytimes.com/2020/04/07/books/review/nicolas-mathieu-their-children-after-them.html>> [Accessed: 5 December 2024].
- Diggins, A., 2023. What You Need from the Night review: inside the French far-Right and left-behind, *The Telegraph*. [online] Available at: <<https://www.telegraph.co.uk/books/what-to-read/what-need-night-laurent-petitmangin-review-inside-gallic-far/>> [Accessed: 5 December 2024].
- Faughnder, R., 2020. Hollywood has gobbled up book rights during the pandemic. Here's why. *Los Angeles Times*. [online] Available at: <<https://www.latimes.com/entertainment-arts/business/story/2020-10-06/hollywood-books-pandemic-caa>> [Accessed: 5 December 2024].
- Gaiman, N., 2013. Why our future depends on libraries, reading and daydreaming, *The Guardian*. Available at: <<https://www.theguardian.com/books/2013/oct/15/neil-gaiman-future-libraries-reading-daydreaming>> [Accessed: 5 January 2015].

- Herring, R., 2024. Interpreting, metacognition, and self-regulation. In: *The Routledge Handbook of Interpreting and Cognition*. Routledge, pp. 254–269.
- IMDb, 2024. *IMDB Top 100*. [online] Available at: <https://www.imdb.com/search/title/?groups=top_100&sort=user_rating,desc> [Accessed: 5 December 2024].
- Joyce, J., 2021. *Dubliners*. Wordsworth Editions, 208 p.
- JustWatch, 2024. *The Room Next Door*. Available at: <<https://www.justwatch.com/us/movie/the-room-next-door>> [Accessed: 17 December 2024].
- Kanter, J., 2019. Netflix heads to the world's biggest book fair as it woos publishers for literary buying spree. *Deadline*. [online] Available at: <https://deadline.cwlrldom/2019/10/netflix-heads-frankfurt-book-fair-kelly-luegenbiehl-1202755182/?fbclid=IwAR0gJq_p-V3l_1GxK0IaNcWifwKQI6qLfCkyJ5o-94ix2IDn5g7SISeSOHk> [Accessed: 5 December 2024].
- Maslin, J., 2015. In *Disclaimer* by Renee Knight Secrets wind up in print. *The New York Times*. [online] Available at: <<https://www.nytimes.com/2015/05/28/books/review-in-disclaimer-by-renee-knight-secrets-wind-up-in-print.html>> [Accessed: 5 December 2024].
- Mathieu, N., 2019. *E i figli dopo di loro*. Marsilio Editore. Available at: <<https://www.lafeltrinelli.it/figli-dopo-di-loro-ebook-nicolas-mathieu/e/9788829704354?srsId=AfmBOopeJcfFfHEGhwJ0uEIs5yTU0V1ACpbSInBWZaXlqq6oXLb4zT0q>> [Accessed 17 December 2024].
- Niola, D. G., 2024. Perché M - Il figlio del secolo è un miracolo tutto italiano. *Esquire*. [online] Available at: <<https://www.esquire.com/it/cultura/tv/a62068148/m-il-figlio-del-secolo-serie-recensione/>> [Accessed: 5 December 2024].
- Petitmangin, L., 2023. *What You Need from the Night*. Other Press, 160 p.
- Pocheptsov, G. G., 2018. *Propaganda 2.0*. Kharkiv: Folio, 800 p.
- Regional Euthanasia Review Committee, 2023. *Annual report 2023*. Available at: <<https://english.euthanasiecommissie.nl/the-committees/documents/publications/annual-reports/2002/annual-reports/annual-reports>> [Accessed: 5 December 2024].
- Rolph, B., 2024. 'Disclaimer. Alfonso Cuarón's thriller is endlessly captivating. *DiscussingFilm*. [online] Available at: <<https://discussingfilm.net/2024/10/11/disclaimer-review-alfonso-cuaron-series/>> [Accessed: 5 December 2024].
- Sacks, S., 2022. Fiction: 'M: Son of the Century' Review. *The Wall Street Journal*. [online] Available at: <<https://www.wsj.com/articles/fiction-book-review-mussolini-fascism-italy-m-son-of-the-century-11649430228>> [Accessed: 5 December 2024].
- Scurati, A., 2018. *M. Il figlio del secolo*. Bompiani, 839 p.
- Singhal, A., Cody, M. J., Everett, M. and Sabido, M., 2003. *Entertainment-Education and Social Change: History, Research, and Practice*. Routledge, 482 p.
- Statista, 2024. Number of registered euthanasia instances in Belgium from 2002 to 2023. Available at: <<https://www.statista.com/statistics/1098051/number-of-euthanasia-instances-registered-in-belgium/>> [Accessed: 5 December 2024].
- Wilkinson, A., 2024. The room next door review: a life worth leaving. *The New York Times*. [online] Available at: <<https://www.nytimes.com/2024/12/19/movies/the-room-next-door-review.html#:~:text=This%20is%20not%2C%20it%20turns,a%20story%20all%20its%20own>> [Accessed: 20 December 2024].

Стаття надійшла до редакції 20.12.2024

Hanna Tryfonova

**CINEMATIC WORKS AS VISUALIZATION AND INTERPRETATION OF
LITERARY WORKS (BASED ON THE VENICE FILM FESTIVAL 2024)**

This article analyzes the correlation between contemporary cinema and literature using the films showcased at the Venice Film Festival 2024 as an example. According to the ranking of the 100 most popular films on IMDb (Internet Movie Database), more than 30% of the films were based on literary works. Among the 21 films presented at the Venice Film Festival, 7 were adaptations of contemporary literary works. Given the high popularity of cinema worldwide, especially in Italy, as well as the transformation of information consumption channels, which has led to a general decline in literature consumption, the article identifies mechanisms to increase readership through cinematic resources and analyzes the narratives that, according to film critics, are most relevant and have been successfully interpreted in cinema.

It was noted that social processes, particularly the COVID-19 pandemic, have caused changes in the reading of fiction, which has, in turn, stimulated film studios to intensify the use of literary narratives for cinematic visualization. Cinema today is considered an effective tool for conveying models of behavior and introducing new trends. Based on the narratives visualized in cinema, a virtual agenda and meanings significant for society were identified. As a result of the interaction between literature and cinema, the same narratives are enhanced through emotional reactions, imagination, and a sense of detachment from the real world by creating an artistic reality. Literature and cinema together create a virtual agenda that is important for the critical thinking development.

The article also explores the key differences and similarities between cinematic and literary works. Like literature, cinema has the potential to expand consciousness and even more so the capacity to block reality through heightened emotional impact (visual spectacle). People do not resist the images that are transmitted. In the process of adapting a literary work to film, the narratives (the core of the work) remain unchanged but through their use in both artistic domains (literary and cinematic), they strengthen the potential influence on the audience and extend their impact over time, thus becoming resources for shaping the virtual agenda of society.

It was found that the Venice Film Festival program reflected the main trends in the consumption of and the close connection between literary and cinematic arts. The narratives and themes raised in the films point to the current and controversial issues of modern society, including euthanasia, homosexuality, democracy, attention retention and manipulation, discrimination and racism, social degradation and provincial life, the rise of far-right ideologies, women's independence, and sexual freedom.

Keywords: literature, cinema, interpretation, critical thinking, narrative.

УДК 821.161.2.09:323.39

Ольга Шаф

ORCID: 0000 0001 5692 506X

ДИСКРЕДИТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ ЯК КОЛОНІАЛЬНИЙ СИМПТОМ У ЛІТЕРАТУРІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто художні стратегії дискредитації образів представників національної еліти (нащадків козацької старшини, чиновництва, духовенства) в українській літературі першої третини ХІХ століття як під впливом імперської гібридної атаки на український провід (одним із прецедентів якої є славнозвісна п'єса О. Шаховського «Козак-стихотворец»), так і внаслідок закономірного занепаду державо- й культуротворчого потенціалу еліти в ситуації колоніальної стагнації громадської, духовно-освітньої, культурно-мистецької сфер у результаті імперської асимілятивної політики. Колоніальний модус художнього мислення з патернами меншовартості, недооцінки національних надбань, атрофією чи мутацією патріотизму, національної гідності, історичної пам'яті зумовив домінування таких стратегій, як бурлескне осміщення образів чиновного «панства», дрібного духовенства та їхньої «не зрозумілої» української книжної мови (Тетерваковський, Финтик в драматургії І. Котляревського, Пістряк у повісті «Конопотська відьма» Гр. Квітки-Основ'яненка, образи дяків-ловеласів у п'єсах П. Котлярова, В. Гоголя), сентиментально-провінційне «опрощення», локалізація в полі приватної, гастрономічної, матримоніальної проблематики образів недолугих, неосвічених нащадків козацької старшини (як-от сотник Забр'юха в повісті «Конопотська відьма» Гр. Квітки-Основ'яненка). Остання стратегія виявляє балансування художньої свідомості на межі колоніальної самокарикатуризації та антиколоніальної сатири.

Ключові слова: українська література першої третини ХІХ століття, художні стратегії зображення національної еліти, (анти)колоніальне художнє мислення, творчість І. Котляревського, Гр. Квітки-Основ'яненка, В. Гоголя, постколоніальна деконструкція.

DOI 10.34079/2226-3055-2024-17-31-38-51

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Постколоніальна методологічна пропозиція, хоча й не стала пріоритетною в сучасному літературознавстві, дозволяє реінтерпретувати українську літературну класику, зокрема створену в умовах посиленого імперського пресингу на початку ХІХ століття, з ракурсу художньої концептуалізації колоніальних патернів свідомості. Для вітчизняних постколоніальних студій важливо поглибити уявлення про ці патерни, які варіативно виявлялися й пізніше, упродовж ХІХ та ХХ століть, а подекуди їхні сліди вгадуються й нині. Одним з виявів колоніального стану (художньої) свідомості є стратегія дискредитації національної еліти, що синхронізується з імперською інтенцією асимілювати / денацифікувати / делегітимізувати еліту підкореного народу, адже, як зауважував В. Липинський, витворення чи винищення національної аристократії «рішає скрізь і завжди про долю нації» (Липинський, 2013, с. 191). Нівеляція національної еліти дає простір імперській владі самій посісти її місце, аби здійснювати безперешкодний контроль над населенням, над ресурсами, аби унеможливити чи маргіналізувати (потенційний) національний контрдискурс. До прикладу, у наш час, до повномасштабного вторгнення, дискредитація

національної еліти була складовою гібридної агресії проти нашої країни й здійснювалася в основному через делегітимізацію обраної в 2014 році влади (у риториці кремлівської пропаганди – «хунти»), зокрема й створенням медіаконтенту, у якому представники українського політикуму поставали карикатурно-недолугими, осмішеними, нікчемними. Криза авторитету влади, як слушно зауважено, «є причиною дезорганізації процесу розвитку нації, кризи громадської моралі, загострення суспільних конфліктів і росту соціальної напруги» (Слободян, 2016: 4). Недовіра населення до влади знижує, як відомо, електоральну активність та відповідальність, відтак відкриває ширші можливості для політичних маніпуляцій, зокрема й насаджування в суспільстві думки, що «раніше», за часи СРСР, велося краще, що приєднання до РФ або перебування в її «зоні впливу» «краще», ніж життя в незалежній Україні.

Ця імперська стратегія дискредитації національної еліти не є сучасним винаходом. У російській літературі XVIII та XIX століть непоодинокі викривлені характеристики провідників завойованих народів – Кавказу, Азії чи України. Варто згадати тему підданого анафемі Івана Мазепи в російській літературі, щоб зрозуміти арсенал художніх засобів негативізації образу українського гетьмана-«зрадника». Імперський ракурс оцінки подій і постатей української історії поширювався через освітні, культурні (література, преса) та наукові сфери серед колонізованої еліти, відтак посідав панівні позиції в українській літературі, творці якої здебільшого перебували в полоні імперської ідеологічної парадигми.

Знецінення в текстах українських літераторів фігур національних провідників – козацької еліти та її нащадків – пояснюється не лише залежністю від імперських когнітивних моделей, а й колоніальним станом (суспільної, культурної) свідомості з патернами меншовартості / другосортності, недооцінки національних надбань, атрофією чи мутацією патріотизму, національної гідності, історичної пам'яті. Залежно від тематико-стильових параметрів творів образи представників української еліти набували варіативності, але незмінно транслиювали колоніальну домінанту в художній свідомості їхніх авторів, які самі здебільшого були нащадками козацької старшини, належали до найвпливовіших українських аристократичних родин, як Гр. Квітка. Вартують уваги колоніальні художні стратегії зображення представників національної еліти в українській літературі перших десятиліть XIX століття як свідчення інволюції національної свідомості під впливом імперського асимілятивного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим кроком до позбавлення України (Гетьманщини) залишків автономії було системне знищення російською імперією національного проводу, а саме – військової еліти (козацтво внаслідок Катерининих реформ розшаровувалося на багатіїв та голоту, відтак втрачало бажання або в іншому випадку засоби до участі у військових діях), економічної еліти (кооптація заможних вихідців з козацької старшини в суспільно-економічні вертикалі імперії) (див. детальніше Когут, 1996)) та культурної еліти (зросійщення духовенства, освіти на всіх ланках, цензурні перешкоди виданню періодики та книг українською мовою, лінгвоцид) унаслідок низки царських указів і заходів упродовж XVIII століття (Шевчук, 2005). Характер імперського наступу на політичну та культурну автономію Гетьманщини широко розглянуто в історичних та філологічних розвідках XX століття (1920-х років в СРСР та надалі за кордоном), а також XXI століття. Окрема наукова галузь – елітологія – вивчає зародження, розвиток, занепад, націє- та державотворчу функцію еліт. В Україні з її перманентною недержавністю наріжним каменем елітології стали праці В. Липинського про національну аристократію. Його теза про залежність існування нації від наявності в її аристократії матеріальної сили та морального авторитету (Липинський, 2013, с. 196) дозволяє діагностувати і стан козацької еліти другої половини XVIII століття як такий, коли втрачені важелі політичної, економічної влади (те, що вчений вкладає в поняття «матеріальна сила») прискорили й втрату морального авторитету в

нащадків козацької старшини та представників духовенства, що претендували бути українською національною аристократією. В. Липинський акцентує на історичній закономірності сходження з політичного кону національних еліт, які втратили силу й моральний авторитет, у ситуації суспільного прогресу й нових запитів (Липинський, 2013, с. 192-194), але має бути врахований і чинник навмисної дискредитації національної еліти колонізатором як складової асимілятивної політики. У другій половині XVIII століття розкладу національної еліти могли сприяти як історична закономірність зміни формату буття етнічної спільноти, так і імперська політика. Художня література того часу оприявнює питому вагу першого, «природного» та другого, «штучного», чинника.

Проблеми адаптації українських еліт до імперських реалій XVIII століття в історичному ракурсі розглядали в різний час М. Грушевський, О. Єфименко, З. Когут, А. Каппелер, О. Ясь та ін. Сучасних істориків тої доби здебільшого цікавлять питання (подвійної) ідентичності національної еліти (див. Сидорук, Черняк, 2017; Гоцуляк, 2018). Вираження «дуальності» національного самоідентифікування письменників першої половини XIX століття з різним ступенем заглиблення висвітлено в студіях О. Борзенка, А. Малиновського, О. Юрчук, М. Шкандрія та ін. На відміну від образів найвідоміших гетьманів, як-от Б. Хмельницький, І. Мазепа, І. Виговський, узагальнений імаготип національної еліти в українській літературі першої третини XIX століття, зокрема й стратегії його дискредитації в художніх текстах, ще не були предметом окремої літературознавчої уваги.

Трансформація образів представників козацької еліти та її нащадків в національній культурі (літературі) нечасто ставала основним предметом дослідження з низки причин, передусім через підміну понять щодо самого цього прошарку. Розтиражована народницька недовіра до «панства», протиставленого «простому народові», вела до стереотипізації уніфікованого образу представника еліти як жорстокого експлуататора. Інший народницький варіант перцепції національної еліти полягав в її «опрощенні», зведенні до простого, а не аристократичного стану. Обидва народницькі «(стерео)типи» щодо національної еліти, які позбавляли її ролі культурного провідника в протидії імперській асиміляції, стали актуальними і для радянської аксіології. Її репрезентує, скажімо, В. Шубравський, акцентуючи в «Наталці Полтавці» «критичний елемент» – хабарництво, здирство, сутяжництво, зрозуміло, Возного (хоча жодна його дія в п'єсі такі вади не оприявлює). Сільську верхівку в інших драматичних творах цього часу, «людей пустих, морально нікчемних», він протиставляє «людині з народу» (Шубравський, 1958, с. 17). Утім, цей оціночний шаблон може позначатися й на некритичності суджень сучасних літературознавців на кшталт «[в] українській поезії світ багатих людей виступає як світ аморальний», «[п]ани в творах українських поетів наділяються епітетами «злі», «ворожі», «лихі», вони «здатні не співчувати, а тільки кривдити і ображати бідних людей» (Лімборський, 2009, с. 45). Або ще й так: «[п]исар – типовий представник ієрархії колоніальної околиці, «мерзенний, п'явка людська», котра вдається до різних форм мімікрії за посередництвом знівельованого, уніфікованого бюрократично-канцелярського стилю висловлювання» (Малиновський, 2022, с. 427).

У роботах згаданих дослідників не концептуалізуються причини негативізації імаготипу української еліти, що справді відчитується в текстах першої третини (та й далі) XIX століття. Утім, із тверджень І. Лімборського випливає, що викриття недоліків деморалізованого «панства» корелюється з руссоїстсько-просвітницькою установкою на вивищення простої людини, а також сентименталістським пріоритетом чулого й чистого серця (яке є, зрозуміло, лише в «маленької людини») і відсутнє у «п'явок людських» (Лімборський, 2009, с. 111). Тож виглядає так, що стратегія знецінювання вищої верстви зумовлена ідейно та естетично, підсилена згодом інтенціями критичного реалізму. Крім того, захист простолюду, який був носієм українськості, від соціальної несправедливості,

піднесення його моральних якостей входили у сферу творчих завдань представників «сентиментальної провінції» (термін О. Борзенка), наративна стратегія яких зазвичай мімікріювала під простолюдинську з оцінкою панства лише за критерієм (не)лояльності до поспільства. У романтизмі, щоправда, національно маркований образ козацької еліти ідеалізувався саме за антиколоніальний – визвольний – чин, але був віднесений у минулий «золотий вік» козацької вольниці. Отже, в українському літературному просторі шаблон «злого пана» й «покривдженого простака» був наміцно закріплений за соціальною, а не національною сферою, тоді як розмежування панства за національною належністю на «своє» і «чуже» за кооптації української еліти в імперські структури втрачало сенс. Спрощена й поляризована, спрофанована (плебейська) аксіологія закріплювала за «паном» роль соціального «ворога», здирника, розпусника, лиходія. Наснажене сентиментально-просвітительською «простонародністю» українське письменство XIX століття перетворювало страту «панства» на риторичний конструкт, що міг наповнюватися доволі варіативним, але незмінно негативним смыслом. Утім, література перших десятиліть XIX століття фіксує витoki процесу денацифікації та інволюції національної еліти ще до скам'яніння її образу в трафаретному «панстві».

Актуальність дослідження зумовлена потребою постколоніальної рецепції української літератури перших десятиліть XIX століття, зокрема образу національної еліти, знецінення якої є симптомом колоніальної залежності (художньої) свідомості письменників від імперської когнітивно-аксіологічної парадигми. Важливо окреслити не лише форми дискредитації національної еліти в художніх текстах, а й психо-соціальні причини такої художньої стратегії, її зумовленості колоніальною ситуацією й асимілятивною імперською політикою. Не менш важливо усвідомити й наслідки розгортання стратегії дискредитації національної еліти в літературі для формування національної свідомості й перспективи антиколоніального опору.

Мета статті – здійснити постколоніальну ревізію стратегій знецінювального зображення представників української (козацької) еліти в літературі першої третини XIX століття (драматургія І. Котляревського, повість «Конотопська відьма» Гр. Квітки-Основ'яненка, «Простак...» В. Гоголя).

Завдання дослідження – визначити специфіку стратегій художнього зображення української (козацької) еліти в цих текстах у координації з їхніми тематико-стильовими особливостями; окреслити симптоматичність політики дискредитації представників національної еліти для колоніальної (художньої) свідомості, залежної від імперських наративів; з'ясувати денацифікуючий ефект маргіналізації національної еліти, передусім у літературі, для національного (під)свідомого в перспективі націєтворення.

Виклад основного матеріалу. Сигналом до гібридної атаки на українську козацьку еліту було її викривлене зображення в російській літературі XVIII–XIX століть. Дискурс російської літератури задавав тон і українським літераторам, водночас міг служити і каталізатором національної образи. Резонанс мала п'єса Олександра Шаховського «Козак-стихотворец» (1812), дія якої відбувається на початку XVIII століття після Полтавської битви – «Полтавської перемоги», як сказано в тексті. Окрім низки ідеологічних перекирвань, іноді з точністю до навпаки – скажімо, царя Петра згадано не як ініціатора війни, руйнування Батурина, а як блискучого переможця й благодійника, який дбає про майно полтавців та присилає гроші компенсувати завдану шкоду, у цьому творі детально виписано образ української старшини, хитрої, злодійкуватої, недолугої, лицемірної. «Тисяцький» Прудіус (у Гетьманщині такої посади не було, бо адміністративний поділ здійснювався на полки, а потім на сотні, натомість посада «тисяцького» існувала в Княжій Русі; герой Шаховського тягне на сотника, не полковника, у сотенній канцелярії міг служити і писар Грицько) за намовою писаря Грицька спочатку привласнив цареві гроші, обікравши громаду, а потім підступно звинуватив у цьому свого суперника Климовського, героя полтавської битви,

славетного віршотворця. Сюжет же в основному обертається навколо невдалого сватання Прудіуса до Марусі, нареченої Климовського, якій тисяцький брехав про загибель її коханого на війні. Опонентами антагоністів Прудіуса та Грицька, представників козацької еліти, стають представники еліти імперської – князь, він же капітан царської гвардії, та його денщик Дьомін. Авторська симпатія до останніх виявляється в акцентуації автором їхнього благородства, милосердя, безкорисливого бажання допомогти закоханим і поновити справедливість.

Князь та його денщик представляють у п'єсі царську владу в Україні, вимагають послуху місцевого тисяцького. Денщик Дьомін зображується таким, хто має право помирати Прудіусом без натяку на субординацію: «Что ты не йдешь собирать своих козаков? Такъ ли исполняютъ командирскіе приказы?», «Полно мигать; скорым шагомъ, ступай, ступай! *Толкаетъ ихъ*» (Шаховской, 1815, с. 52-53). Верхом зневаги є образи з вуст Дьоміна та князя на адресу Прудіуса та Грицька: «Вот и другая обезьяна» (про писаря) (Шаховской, 1815, с. 14), «бездильныки» (Шаховской, 1815, с. 44), «на нихъ не людскія рожи» (Шаховской, 1815, с. 53), «олухи» (Шаховской, 1815, с. 55), які можна було б списати на просвітницьке викриття антагоністів задля «виховного моменту», якби не відверто шовіністична образа на адресу Прудіуса – «*хотлацкое* (курсив мій. – О. Ш.) чучело». У фіналі, коли князь ображає Прудіуса в очі, – «Такъ я берусь изходатайствовать прощение дурню», тисяцький, напевно ж, перетравлює цю зневагу, повторюючи вслід: «Дурню...», але тут-таки згадує про субординацію, якою, за Шаховським, мають регламентуватися стосунки української старшини та російських гвардійців, вибачається й дякує: (Прудіус) «...*Одумавшись*. Спасибо тоби ясный Пане и всемъ вамъ» (Шаховской, 1815, с. 71-72). Вельми показова ремарка («Одумавшись»), що натякає на вибір персонажа між покорою або обуренням у спробі бодай якимось відстояти свою честь. Утім, роль у п'єсі Прудіуса, нищого злодюжки, підлого брехуна, ласого до чужих наречених, не лишає йому шансів на реванш.

Імперські стратегії у п'єсі Шаховського передусім акумулюються в підкресленому вихвалінні російського царя Петра I та його війська, що фігурують ледь не в кожній репліці князя та Дьоміна. Ідеологічно важливим було зобразити цілковиту солідарність у пієтеті до царя «хороших» українців, передусім Климовського («Ты брат доброй слуга Царю!», – каже князь, – «Спрашивай у старшого, отставалъ ли я отъ другихъ» (Шаховской, 1815, с. 25), – підтверджує його слова Климовський), його нареченої Марусі, а також наголосити на вірності «отечеству» козаків, які влилися в полки Іскри та Кочубея. Найвищою нагородою для Климовського є виклик до Москви на аудієнцію із царем. Як зазначає Андреас Каппелер, «[л]ояльність підданих щодо держави та правлячої династії – головний стрижень Російської імперії. <...> Тому лояльність неросійського населення околиць мала для нього першочергове значення» (Каппелер, 2001, с. 8). Тож, за ідеологією твору, саме пієтет до царської влади визначає «хорошим» чи «плутом» є український козак. Сама ж царська влада а ргіюгу «хороша». Отже, за художньою «логікою» п'єси «благотом» для народу буде заміна влади крутія Прудіуса на владу царя чи от такого князя-«благодійника».

Реакція Івана Котляревського на «Козака-стихотворця» Шаховського добре відома, художньою «відповіддю» на пережиті українським митцем уколи ображеної національної гідності стала «Наталка-Полтавка». Детально зіставляє ідейно-змістові плани обох п'єс Євген Нахлік (Нахлік, 2015, с. 364-385). Додати до його спостережень можна хіба заувагу щодо субординаційної стратегії обережності й поміркованості Котляревського, позаяк критика п'єси його російського колеги вустах дійових осіб посідає доволі непомітне місце в проблемному полі твору. Власне й критику викликає не так наклеп на українську старшину, хамське поводження царських гвардійців, відверта брехня про Петрові «благодіяння», а лише те, що спотворено мову й звичаї полтавців (Вибірний: «От то тільки нечепурне, що москаль взявся по-нашому і про нас писати, не

бачивши зроду ні краю і не знавши обичаїв і повір'я нашого»; Петро: «сю штуку написав москаль по-нашому і дуже поперевертав слова» (Котляревський, 1982, с. 241)) та перекручено окремі історичні факти. Обурення Возного – «Великая неправда виставлена пред очі публичності. За сіє малоросійська літопись вправі припозвать сочинителя позвом к отвіту» (Котляревський, 1982, с. 242) – мізерністю своєї причини, бо закид полягав у тому, що ані в Кочубея, ані в Іскри не було на тоді полків, де міг би служити Климовський, створює більше комічний ефект, аніж опонує Шаховському. На слова Петра, що «[т]ам Прудиуса і писаря його Грицька дуже бридко виставлено, що нібито царську казну затаїли», Возний відповідає: «О, се діло можливе і за се сердиться не треба. В сім'ї не без виродка» (Котляревський, 1982, с. 242), що звучить в унісон з його раніше висловленою позицією, що нікого у світі нема без гріха. У такий спосіб Котляревський вустами своїх героїв не спростовує, а *підтверджує* наклеп на українську еліту. Критикуючи Шаховського в поверховому й менш значному, він погоджується з імперською стратегією розвінчання козацької старшини.

П'єса Шаховського відбиває стратегією кооптації імперією лояльних еліт православних неросійських народів (як-от українці), що їх (ці еліти) А. Каппелер поставив угорі ієрархії підданих імперії за критеріями здобутих прав і привілеїв. Климовський у п'єсі репрезентує військову еліту вже іншої формації, аніж Прудиус: Климовський перейшов до полків, які підтримали Петра, зрадивши Мазепу, він виявляє вірність царю, його зрівняно в правах з російськими вояками. Утім, якщо звернутися до Каппелера, саме колонізовану еліту першого рівня було асимільовано в першу чергу за принципом «рівності, бо тотожності»: «У першій половині XIX століття в громадській свідомості Росії став переважати позитивний образ малоросів, що сприймалися як колоритний варіант російського народу» (Каппелер, 2001, с. 9). На противагу «зразковому», «з малоросійщеному» образу Климовського в п'єсі змальовано Прудиуса, який утілює імперський стереотип підступного, зрадливого «бунтівника-мазепинця», хоча закладений в цей образ негатив перепроєктовано в план жалюгідної ницості персонажа. «Роздвоєння» образу представників козацтва – на лояльних малоросів, майже тих самих «росіян», до яких імперія ставилася загалом позитивно за умови їхнього зречення своєї національної «інакшості», та підступних «мазепинців» знайшло широке вираження в російській літературі на українську тему, що активно впливало й на українське письменство, яке некритично засвоювало імперську аксіологію.

У цьому руслі варто пильніше вдивитися в таких персонажів Котляревського, як Возний з розглянутої п'єси та Финтик з «Москаля-чарівника», які також репрезентують українську еліту. Якщо Возний – «[ю]риста завзятий і хапун такий, що із рідного батька злупить!» (Микола) (Котляревський, 1982, с. 238), але все ж виявляє інтелектуальний потенціал (знайомий з театральним мистецтвом, історією України) та не позбавлений людяності (усвідомлюючи щирість почуттів закоханих, поступається своїм правом на Наталчину руку), то Каленик Кононович Финтик, дрібний чиновник, недалекий, натомість пихатий – типовий манкурт на кшталт Шевченкового землячка з циновими гудзиками («Сон (У всякого своя доля...)»). Можна погодитися з тим, що «п'єса є ареною боротьби трьох світів – автохтонно-національного (Михайло, Тетяна), інонаціонального світу поневолювачів (Солдат) і балансуєчого між ними світу зрусифікованих перекинчиків, які соромляться „називать матушкою просто одетую старуху” (Финтик)» (П'ятаченко, 2006, с. 57). Обидва персонажі, Финтик і Возний, мають відігравати роль посміховиська для простонародної публіки, бути для неї втіленням «інакшого» – на ментальному, культурному та комунікаційному рівнях. Якщо Возний лише подекуди, зокрема в сцені любовного зізнання, викликає сміх, натомість у фіналі він може сподіватися на співчуття і повагу, то образ Финтика закросений простіше, його оцінка (і

автором, і глядачами) однозначно негативна, відтак «перевиховання» у фіналі очікуване й логічне.

На перший погляд, образи антагоністів подібні вживанням «смішної» і «не зрозумілої» з ракурсу простолюдю «мови», бо ж, зокрема у любовних зізнаннях, вони говорять «по писаному», себто не розмовною, а книжною мовою. Хоча мова в них не та сама. Висміювання українсько-слов'янської книжної риторики Возного веде до дискредитації елітарної мови барокової України, відтак до розриву з національною «високою» культурною традицією. Слушне спостереження Ю. Шереха про те, що українська культура, ставши у XVII-XVIII століттях «донором» московщини, втратила потенціал до розвитку, стала старомодною, а відтак і смішною (Шерех, 1964, с. 37). Не пропонуючи взамін іншої елітарної мови як основи національної культури, Котляревський-драматург (також і фундатор бурлескної котляревщини) закріплює її (національної культури) виключно плебейський статус, а елітарний делегує культурі імперській, «загальноросійській». Финтик же, на відміну від Возного, розмовляє російською, адже цілком інтегрувався в імперську культуру, перейнявся зневагою до української стросвітчини, задовольнився простенькими російськими слащавими романсами («Склонитесь, веки», «Не прельщай меня, драгая!», «Почто, ах, не склонна» і под.), такий самий піднесено-слащавий у дусі російського класицизму стиль його любовних зізнань («Ах, батюшки мои! Сколько я объяснял жарчайший пламень любви моей к тебе! Но ты все не догадуешься, до чего мои ежедневные к тебе учашения относятся? Ей-ей, до того, чтобы насытиться твоим лицемерием, насладиться гласом уст твоих и возлюбизати розы губ твоих!» (Котляревський, 1982, с. 251)), що на контрасті із ситуацію творить потужний комічний ефект. Возний Тетерваковський, на відміну від Финтика, не манкурт, не репрезентує інонаціональну культуру, а навпаки – співає перероблену пісню Сковороди, не мешкає, на відміну від Финтика, постійно в Петербурзі, не зневажає звичаї і народну мораль. Як і Финтик, у ситуації зізнання в любові він змінює розмовну мову на «казенну» – але не на російську, а на подібну до україно-слов'янської книжної мови («Утіху ти подай / Душі смятенной, / Моєй письменной, / О ти, мой рай! / Не в состоянії поставитъ на вид тобі сили любви моей. Когда би я імѣл — теѣ-то як його — столько языков, сколько артикулов в Статутѣ ілі сколько зап'ятых в Магдебургском правѣ, то і сих не довѣліло би навосхваленіє ліпоти твоей! Ей-ей, люблю тебе до безконечности» (Котляревський, 1982, с. 220)). Напевне, для полтавського глядача, що той, що той варіант «книжної» мови в розмові з простою дівчиною звучав доволі смішно, але відзначимо, що ретроградність і дивакуватість Возного в цій сцені пробуджують співчуття до нього, але також і загострюють відчуття віджилості тої елітарної української культури, скалкою якої є Возний («смерть» старої книжної мови в устах Возного засвідчена його фразою-паразитом «теє-то як його», що буквально є реакцією на брак слів, втрату їхніх значень, а також є знаком його (невдалого) пошуку шляхетної мови для своїх високих почуттів). Утім, в обох п'єсах Котляревського образ представника української еліти не постає гідним пошани й наслідування.

Із завмиранням старої української книжної мови, яка обслуговувала сферу високої барокової культури з потужною духовною, релігійною складовою, корелюється поширена в українській літературі першої третини XIX століття стратегія висміювання, «опрощення» образу священнослужителів низького рангу – дяків – у ситуаціях алкогольного зловживання та залицання до жіноцтва. Інерція бурлескного осміщення цього образу (у суспільно-побутових казках, творах Климентія Зіновієва, Івана Некрашевича та ін.) у першій третині XIX століття скам'яніла на трафаретний образ дяка у варіантах ловеласа, крутія, здирника. Витоки й причини консервації стратегії

пониження образу священнослужителя в українській (власне, центрально-східній) літературі тої доби потребують окремого дослідження. Ірина Приліпко, спираючись, зокрема на роботи Михайла Грушевського, вважає вагомою причиною дискредитації духовенства узалежнення церкви від російської держави, відтак денацифікацію служителів церкви, їхній розрив із інтересами поспільства й неможливість далі виконувати духовну, освітню, культуротворчу місію (Приліпко, 2014, с. 26, 30). Можна припустити, стратегія дискредитації дяківства / попівства в текстах І. Котляревського, П. Котлярова, В. і М. Гоголів, С. Руданського актуалізована накладанням бурлескного стереотипу розбещеного дяка на стихійну недовіру простолюдинської колективної свідомості до цієї інституції як (на тоді вже) неавторитетної. Посилена московськими реформами соціальна стратифікація поляризувала стани простих людей і «панства», до якого було долучено й духовенство, відтак дяки, попи, ставши для простолюду «іншими», безперешкодно піддавалися далеко не завжди заслуженому осміщенню.

Художня техніка висвітлення ситуацій негідної дяка поведінки в основному така: за прозової гомодієгетичної нарації дяк сам розповідає про свої походеньки, у драматургії виголошує відповідну репліку українсько-церковно-слов'янською мовою, що на контрасті змісту й форми створює потужний комічний ефект. Найдошкульніше висміяно дякові (доволі брутальні) залицяння й шлюбні пропозиції в п'єсі «Любка, або Сватання в с. Рихмах» П. Котлярова, зокрема в ситуації неоковирного зізнання в любові «по-письменному», якого героїня-простолюдинка «не розуміє». Ситуація любовного побачення дяка Хоми Григоровича з молодичкою в п'єсі «Простак, або Хитрощі жінки, перехитрені солдатом» В. Гоголя (дуже подібна до тої, що подана в оповіданні «Сорочинський ярмарок» М. Гоголя (хіба що тут діє молодий попович), а також його «Ночі перед Різдом») за вже згаданої стратегії осміщення «незрозумілої» мови посилює ефект дискредитації фігури священнослужителя карнавальним перевертанням «гори до низу» у виставлянні його «чортом».

Щодо образу дяка Хоми Григоровича в п'єсі В. Гоголя В. Шубравський зауважував: «Йдучи від життя і віддаючи певну данину традиціям, В. Гоголь наділяє цього служителя церкви рисами корисливості, лицемірства – такими дяки були насправді і такими їх змальовує народна творчість. Своєю ламаною книжно-канцелярською мовою герой нагадує возного з «Наталки Полтавки» та Финтика з «Москаля-чарівника». <...>. Зображенням душевної убогості дяка письменник ще різкіше відтіняє здорову мораль трудової людини» (Шубравський, 1958, с. 12). Осяжне цитування виправдано тим, що увиразнює той «вульгарний» класовий підхід до літератури, що його провадила радянська критика, адже насправді жодної корисливості чи лицемірства зображена в цих творах еліта не має (можливо, має, як Финтик, інші вади, але не ці, якими звично наділялося духовенство в більшовицько-соціалістичній риторичі), і мова її не «ламана», а силоміць витіснена на культурні маргінеси, осмішена й дискредитована як «не зрозуміла» «трудої людині», тобто неосвіченому простолюду. З-посеред названих героїв душевно убогим можна назвати лише Финтика. В. Шубравський у традиціях радянської критики маскує імперську стратегію дискредитації української культурної, інтелектуальної еліти «голосом народу», буцімто «такими їх змальовує народна творчість», бо «такими дяки були насправді». Водночас певна дискредитація інституту дяківства в очах поспільства могла бути зумовлена штучно спричиненою деградацією цього стану, зумовленою насадженням московської церкви, занепадом духовно-освітніх закладів, культури мандрівних дяків тощо протягом другої половини XVIII століття.

Усування на маргінеси як поштовх до станової деградації спіткав не лише нижчі верстви духовенства, а й козацьку старшину. Як і дяківство, належна скромність і помірність якого карикатурно оберталася на розбещеність, козацтво також зображувалося в літературі першої третини XIX ст. «з точністю до навпаки» – лінькуватим, безініціативним, локалізованим у приватному просторі. Симптоматичним

є образ козака-ледащо в однойменній баладі Левка Боровиковського: козацькій хвацькості його прашура, славного сотника, по-романтичному протиставлено жалюгідний образ онука, у якого «шабля вищербилась», «кінь на стійлі задрімав», «брязка чарка по полиці» («Ледащо»). Відбиту в баладі колоніальну деформованість козацького менталітету через близько пів століття засвідчить образ Павлуся, героя оповідання «Скарб» О. Стороженка, уже вельми схожого на російський ментальний тип казкового героя, дурника Ємелі, лінощі якого щедро винагороджуються подарунками долі.

Повертаючись до триггеру «Козака-стихотворця» О. Шаховського, завважимо своєрідний римейк сатиричної дуади недолугого козацького старшини та його подільника-писаря в повісті «Конотопська відьма» Григорія Квітки-Основ'яненка. Улас Микитович Забрьоха, конотопський сотник «з діда-прадіда», ліку більше тридцяти не знає, «по-письменному» розуміє погано («О, вже мені те письмо остило та опоганіло, що нічого і не второпаю, що ви кажете-говорите », – каже він писарю (Квітка-Основ'яненко, 1978, с. 142), замість свого військового обов'язку вести сотню до Чернігова вирішує матримоніальні справи. Образ старшини, неосвіченої, несвідомої свого чину, – карикатурний, позаяк висміяно спадкове обіймання важливої в Гетьманщині посади непридатним до того нащадком. Авторська стратегія зображення козацької еліти в повісті небезпечно ковзає між антиколоніальною сатирою, призначеною викрити деградацію старшини, можливо, пояснити цим історичну поразку Гетьманщини, та імперським іронізуванням над недолугим козацьким проводом, що виправдовує реорганізацію адміністративної системи Гетьманщини, її заміни царськими призначенцями. Другий варіант здобуває більше аргументів – варто лише порівняти образи Забрьохи та Прудюса з п'єси Шаховського: обидва, репрезентуючи козацьку місцеву владу, перебувають в зоні побутового, зокрема й гастрономічного комфорту, опікуються приватними матримоніальними проблемами, у яких зазнають фіаско; дорадниками і спокусниками на незаконні справи біля них є писарі, які орудують своїми підопічними. У цьому зіставленні в більш невідповідному світлі постає герой Квітки-Основ'яненка. Хоч він не злодій, як Прудюс, але невіглас, нечупара і дурень. Складно позбутися враження впливу п'єси Шаховського на Основ'яненка. Утім, якщо для Шаховського представник козацької влади – злодійкуватий «інший», то для Квітки-Основ'яненка – жалюгідний «свій». Якщо в п'єсі Шаховського відчитується імперська настороженість проти місцевої еліти як хай і приборканого, але конкурента, то в повісті Квітки-Основ'яненка – нищівна зневага. До слова, така сама диспозиція стратегій зображення поверженого Івана Мазепи в імперській логіці Пушкіна, автора поеми «Полтава», та колоніальній свідомості Гребінки, перекладача чи радше травестатора цього твору.

Не лише в «Конотопській відьмі», а й в інших текстах Квітки-Основ'яненка («Шельменко - волосний писар», «Козир-дівка») скарикуризована фігура писаря як представника чиновництва. Писар Прокіп Ригорович Пістряк у повісті «Конотопська відьма» репрезентує тип «освіченого невігласа», споріднений з названими драматургічними образами службовців та дяків використанням «ретроградної» українсько-слов'янської книжної мови. Його пасажі церковно-проповідницького змісту (на кшталт «ізійду у пустиню і уселюся у горах Араратських, у послідніх моря») у невідповідній їм побутовій ситуації ведуть до осміщення й духовно-релігійного шару україно-слов'янської книжної мови. Для невігласа Забрьохи (як і для читачів-сучасників автора) риторика Пістряка «з письма» фактично не зрозуміла й потребує «перекладу» (наратор застерігає читачів: «чи второпаєте що, не знаю, бо він у нас чоловік з ученою головою, говоре так, що і з десятьма простими головами не розжуєш» (Квітка-Основ'яненко, 1978, с. 142)). Деталь з характеристики Пістряка, що той «на річах так бойкий, що як розговориться-розговориться, та *усе не попросту, усе з писання*», натякає

на поширення уявлень про демонстраційно-риторичний характер тогочасної освіченості, інакше кажучи, говорити «з писання» (тобто по-книжному), незалежно від того, що саме і чи доречно говорено, *вважалося* ознакою освіченості, особливо в очах (мало-, не-)освіченого простолюду. Показово, що сотник Забр'юха вже фактично належить до цієї верстви, позаяк має писаря за авторитет, хоча й розуміє його з п'ятого на десяте та постійно просить говорити по-простому.

З усіх героїв повісті, утім, Пістряк єдиний, хто «дванадцять год учився у дяка в школі: у год вчистив граматику, два годи вчив часловець, півчварта года сидів над псалтирем і з молитвами зовсім вивчив, та півп'ята года вчився писати, а цілісінький год вчився на щотах» (Квітка-Основ'яненко, 1978, с. 142). Автор, звісно ж, іронізує над традиційним змістом тодішньої освіти, а також над довготривалістю періоду навчання Пістряка, що свідчить про його низькі здібності. Зауваження наратора про те, що «наш отець Костянтин, даром що до синтаксису ходив, слуха його, слуха, та здвигне плечима, та й відійде від нього, кажучи: "Хто тебе, чоловіче, зна, що ти там говориш!"» (Квітка-Основ'яненко, 1978, с. 142), свідчить ще про те, що писар лише імітує навченість (або й про те, що о. Костянтин такий самий невіглас). Подекуди словесна еквілібристика Пістряка, коли побутову ситуацію навмисно описано українсько-церковнослов'янською, як-от «мимошедшую седмицу глумляхся з молодицями по шиночкам здешної палестини і, вечеру сушу минув – шаго дне, бих неподвижен, аки клада, і нім, аки риба морская. І се внезапная вість потрясе мою унутреннюю утробу, а паче і паче, єгда прочтох і уразуміх повелініє милостивого начальства збиратися у поход аж до Чернігова» (Квітка-Основ'яненко, 1978, с. 143), відсилає до бурлескної шкільної традиції. Якщо художня стратегія останньої полягає в деконструкції коду «високої» культури, у забезпеченні її компліментарної альтернативи, то в повісті Квітки-Основ'яненка скалки бурлескної шкільної творчості (ще одним її прикладом є жартівлива вірша, миттєво створена школярами на адресу дяка з нагоди такої визначної події, як потоплення «відьом») свідчать про функційну інфляцію цієї традиції, що більше не становить альтернативи високій культурі (через занепад останньої), а вироджується в її карикатуру. Стратегія карикатуризації в повісті «Конотопська відьма», отже, є основною і в зображенні національної (військової та культуротворчої) еліти – Забр'юхи й Пістряка (красномовно про неї свідчить, наприклад, їхня емоційна реакція на виклик до Чернігова: «– О горе, горе Ригорович! – О горе, горе, Уласович!» (Квітка-Основ'яненко, 1978, с. 143)), які демонструють протилежні від належних їхньому статусу якості. Із розвінчанням «сміхових стереотипів», зокрема й писаря, зазначає А. Малиновський, «сусідять глибокі метафоричні конструкції поневолення, колонізації <...>» (Малиновський, 2022, с. 34). Висока книжна мова й освіта як атрибути національної еліти дискредитовані й осмішені – можливо, через відчуття автором необхідності їхньої модернізації, а можливо – і через колоніальну залежність від імперського дискурсу.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, у художніх текстах І третини ХІХ століття розгортається стратегія знецінення національної еліти, нащадків козацької старшини, що в колоніальних умовах зійшла з історичного кону, законсервувала своє життя в комфортному приватному світі, подекуди zdegradувала як носій освіти, культури, громадянського чину. На творчість українських письменників, передусім І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, могли вплинути імперські наративи щодо української еліти як zdegradованої (зледащілої, неосвіченої, недоброчесної), ретроградної, що опосередковано виправдовують її усунення / знищення, водночас можна спостерегти і їхню полеміку з такою позицією, принаймні спроби пробудити національну еліту з колоніальної летаргії. Колоніальні патерни художньої свідомості зумовлюють гібридизацію авторської позиції щодо національної

еліти, яка балансує між антиколоніальним викриттям та колоніальною самокарикатуризацією (Г. Квітка-Основ'яненко). Мотив виродження національної еліти у творах українських письменників нерідко супроводжує осміщення українсько-слов'янської книжної мови як ретроградної і нікому не зрозумілої, разом із нею і барокової культури. Колоніальні стратегії дискредитації національної еліти корелюються з провідними художньо-естетичними векторами літературного процесу – бурлеском та сентименталізмом, що оприявнює питомий чинник їхнього поширення – пошук шляхів адаптації національної культури до імперських гібридних атак.

Залишилося поза межами цього дослідження стратегія гібридизації колоніального письма, зокрема в прозі М. Гоголя, Гр. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, яка «обнуляє» національну ідентичність зображеної еліти як об'єкта колоніальної зневаги і / або ностальгії. Крім того, потребує детальнішої обсервації імаготип вищої козацької еліти у творах доромантичної та романтичної доби, адже образи гетьманів, старшин, які уособлюють вершки козацької еліти у творах М. Гоголя, Є. Гребінки, П. Куліша, М. Костомарова, також зазнають деформації під тиском імперського дискурсу (не лише москowsкого, а й польського), водночас і концептуалізуються в полі антиколоніального спротиву.

Бібліографічний список

- Гоцуляк, В., 2018. Ранньомодерна (передмодерна) українська ідентичність і становлення національної свідомості в XVII ст. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 17, 138-144.
- Каппелер, А., 2001. Мазепинці, малороси, хохли: українці в етнічній ієрархії Російської імперії. *Київська старовина*, 5, с. 8–20.
- Квітка-Основ'яненко, Гр., 1978. *Твори в двох томах. Повісті й оповідання*. Т.1. Київ: Дніпро.
- Когут, З., 1996. *Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини 1760-1830*. Київ: Основи.
- Котляревський, І., 1982. *Поетичні твори. Драматичні твори. Листи*. Київ : Наукова думка.
- Лімборський, І., 2009. Сентименталізм в українській літературі. Черкаси: Брама-Україна.
- Липинський, В., 2013. Листи до братів-хліборобів. В'ячеслав Липинський та його доба: Кн. 3 / упоряд. Т. Осташко, Ю. Терещенко. Київ : Темпора.
- Малиновський, А. 2022. *Антропологія української прози I половини XIX століття. Культурні трансфери*. Київ: Талком.
- Нахлік, Є. К., 2015. *Перелицьований світ Івана Котляревського: текст - інтертекст - контекст*. Львів : Вид-во Львівської політехніки.
- Приліпко, І. Л., 2014. *Ідейно-художні домінанти прози про духовенство в українській літературі XIX–початку XXI століть*. Доктор наук. Дисертація. Київ.
- П'ятаченко, С., 2006. Образ москаля в українських приказках та прислів'ях. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*, 10, с. 57-70.
- Слободян, В. Я., 2016. Національна еліта як суб'єкт державотворення. *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика*. Запоріжжя: КПУ, с. 205-208
- Сидорук, С. А., & Черняк, О. А., 2017. Проблема подвійної ідентичності лівобережної еліти в контексті українсько-російського фронтиру кінця XVIII–середини XIX століття. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки*, 10, с. 155-165.
- Шаховской, А., 1815. *Козак-стихотворец. Анекдотическая опера-водевиль в одном действии*. Санкт-Петербург. Інтернет-архів. Доступно: <<https://archive.org/details/kozak0stykh/page/72/mode/1up>>

- Шевчук, Вал., 2005. Державотворчі й національно-стабілізуючі еліти в українському суспільстві XVI–XVIII ст. В: Шевчук, Вал., *Муза роксоланська. Українська література XVI–XVIII ст.* Кн.2. Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ, С. 22-37.
- Шерех, Ю. 1964. Москва, Маросейка. В: *Не для дітей. Літературно-критичні статті і есеї.* Нью-Йорк: Пролог, с. 34-41
- Шубравський, В., 1958. Українська драматургія першої половини XIX ст. В: *Українська драматургія першої половини XIX ст.: маловідомі п'єси.* Київ: Державне видавництво художньої літератури, с. 5-28.
- Юрчук, О., 2013. *У тіні імперій: українська література у світлі постколоніальної теорії.* Київ: Академія.

References

- Hotsuliak, V., 2018. Rannomoderna (peredmoderna) ukrainska identychnist i stanovlennia natsionalnoi svidomosti v XVII st. [Early Modern (Premodern) Ukrainian Identity and the Formation of National Consciousness in the XVII century]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politologichni studii*, 17, 138-144. (in Ukrainian).
- Kappeler, A., 2001. Mazepyntsi, malorosi, khokhly: ukraintsi v etnichnii iierarkhii Rosiiskoi imperii [Mazepintsi, Little Russians, Khokhlas: Ukrainians in the ethnic hierarchy of the Russian Empire]. *Kyivska starovyna*, 5, p. 8-20.
- Kvitka-Osnovianenko, Hr., 1978. *Tvory v dvokh tomakh. Povisti y opovidannia* [Works in two volumes. Novels and Stories].1 Vol.1. Kyiv: Dnipro Publ. (in Ukrainian).
- Kohut, Z., 1996. *Rosiiskyi tsentralizm i ukrainska avtonomiia. Likvidatsiia Hetmanshchyny 1760-1830* [Russian Centralism and Ukrainian Autonomy. The Liquidation of the Hetmanate 1760-1830]. Kyiv: Osnovy Publ. (in Ukrainian).
- Kotliarevskiy, I., 1982. *Poetychni tvory. Dramatychni tvory. Lysty* [Poetic Works. Dramatic Works. Letters]. Kyiv: Naukova dumka Publ. (in Ukrainian, in Russian).
- Limborskyi, I., 2009. *Sentymentalizm v ukrainskii literaturi* [Sentimentalism in Ukrainian Literature]. Cherkasy: Brama-Ukraina Publ. (in Ukrainian).
- Lypynskyi, V., 2013. *Lysty do brativ-khliborobiv* [Letters to Brothers-Grain Growers]. In: *Viacheslav Lypynskyi ta yoho doba* [Viacheslav Lypynskyi and His Epoch]: Vol.3 / uporiad. T. Ostashko, Yu. Tereshchenko. Kyiv: Tempora Publ. (in Ukrainian).
- Malynovskyi, A., 2022. *Antropolohiia ukrainskoi prozy I polovyny XIX stolittia. Kulturni transfery* [Antropology of the I Half of XIXth century Ukrainian Prose. Cultural Transfers]. Kyiv: Talkom. (in Ukrainian).
- Nakhlik, Ye. K., 2015. *Perelytsovanyi svit Ivana Kotliarevskoho: tekst - intertekst - kontekst* [Ivan Kotliarevsky's Travested World: text - intertext - context]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniki. (in Ukrainian).
- Piatachenko, S., 2006. *Obraz moskalia v ukrainskykh prykazkakh ta prysliviakh* [The Image of Moskal in Ukrainian Talks and Proverbs]. *Aktualni problemy ukrainskoi literatury i folkloru*, 10, pp.57-70. (in Ukrainian).
- Prylipko, I. L., 2014. *Ideino-khudozhni dominanty prozy pro dukhovenstvo v ukrainskii literaturi XIX –pochatku XXI stolit* [Ideological and art dominants in Prose about the Clergy in Ukrainian Literature from the 19th to the Early 21st Century]: dys.... doktora filol. nauk: 10.01. 01. Kyiv. (in Ukrainian).
- Shakhovskoi, A., 1815. *Kozak-stykhotvorets. Anekdotycheskaia opera-vodevil v odnom deistvii* [The Kozak-versifier. The Comic Opera-Vaudeville in one act]. Sankt-Peterburh. Internet-arkhiv. Available at: <https://archive.org/details/kozak0stykh/page/72/mode/1up> (in Russian).
- Shevchuk, Val., 2005. *Derzhavotvorchi y natsionalno-stabilizuiuchi elity v ukrainskomu suspilstvi XVI - XVIII st.* [State-Building and National-Stabilizing Elites in Ukrainian Society in the XVI - XVIIIth Centuries]. In.: *Shevchuk, Val., Muza roksolanska.*

- Ukrainska literatura XVI - XVIII st. Vol.2. Rozvynene baroko. Piznie baroko [Roxolania's Muse. Ukrainian Literature of the XVI - XVIIIth Centuries. Vol. 2. Developed Baroque. Late Baroque.].* (pp.22-37). Kyiv. (in Ukrainian).
- Sherekh, Yu., 1964. Moskva, Marosieika [Moscow, Marosieika]. In: *Ne dlia ditei. Literaturno-krytychni statyi i eseji [Not for children. Literary papers and essays].* (pp.34-42). Niu-York: Proloh. (in Ukrainian).
- Shubravskiy, V., 1958. Ukrainska dramaturhiia pershoi polovyny XIX st. [Ukrainian Drama of the First Half of the XIXth Century]. In.: *Ukrainska dramaturhiia pershoi polovyny XIX st.: malovidomi piesy [Ukrainian Drama of the First Half of the XIXth Century: Lesser-Known Plays].* (pp. 5-28). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury. (in Ukrainian).
- Slobodian, V. Ya., 2016. Natsionalna elita yak subiekt derzhavotvorennia [National elite in state-building processes]. *Formuvannia efektyvnykh mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia ta menedzhmentu v umovakh suchasnoi ekonomiky: teoriia i praktyka [Formation of effective mechanisms of state administration and management in the conditions of the modern economy: theory and practice].* (pp. 205-208). Zaporizhzhia: KPU. (in Ukrainian).
- Sydoruk, S. A., & Chernyak, O. A., 2017. Problema podviinoi identychnosti livoberezhnoi elity v konteksti ukrainsko-rosiiskoho frontyru kintsia XVIII –seredyny XIX stolittia [Problem of double identity of the left-bank elite in the context of Ukrainian-Russian frontier in the late XVIIIth – the middle of the XIXth century]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Ohienka. Istorychni nauky*, 10, pp.155-165. (in Ukrainian).
- Yurchuk, O., 2013. *U tini imperii: ukrainska literatura u svitli postkolonialnoi teorii. Akademiia [In the Empire's Shadow: Ukrainian Literature in View of the Postcolonial Theory].* Kyiv: Akademia Publ. (in Ukrainian).
- Стаття надійшла до редакції 19.09.2024 року.

Olga Shaf

DISCREDITATION OF THE NATIONAL ELITE AS A COLONIAL SYMPTOM IN THE LITERATURE OF THE FIRST THIRD OF THE 19TH CENTURY

The article examines the artistic strategies of discrediting the images of representatives of the national elite (descendants of the Cossack nobility, clergy, and officials) in Ukrainian literature of the first third of the 19th century. This discreditation is seen as influenced both by the imperial hybrid attack on the Ukrainian leadership (one of the precedents of which is the famous play by O. Shakhovskoy "The Cossack Poet") and by the inevitable decline of the state-building and cultural potential of the elite in the context of the colonial stagnation of public, spiritual, educational, and cultural spheres as a result of imperial assimilation policy. It is important to understand the consequences of the strategy of discrediting the national elite in literature for the formation of national consciousness and the prospects for anti-colonial resistance.

The aim of the article is to conduct a postcolonial revision of the strategies used to devalue the portrayal of representatives of the Ukrainian (Cossack) elite in the literature of the first third of the 19th century (the dramaturgy of I. Kotlyarevsky, the story "The Witch of Konotop" by Gr. Kvitka-Osnovyanenko etc).

The colonial mode of artistic thinking, characterized by patterns of inferiority, underestimation of national achievements, and the atrophy or mutation of patriotism, national dignity, and historical memory, led to the dominance of strategies such as the burlesque ridicule of the images of officials, petty clergy, and their "incomprehensible" old-Ukrainian literary

language (Tetervakovsky, Fintik in the dramaturgy of I. Kotlyarevsky, Pistryak in the story "The Witch of Konotop" by Gr. Kvitka-Osnovyanenko, images of deacon-womanizers in the plays of P. Kotlyarov and V. Gogol), and sentimental-provincial "simplification," localizing the images of the inept, uneducated descendants of the Cossack nobility in the field of private, gastronomic, and matrimonial issues (such as Zabryokha in the story "The Witch of Konotop" by Gr. Kvitka-Osnovyanenko). This strategy reveals a balance of artistic consciousness on the edge of colonial self-caricature and anti-colonial satire. The motif of the degeneration of the national elite in the works of Ukrainian writers is often accompanied by the ridicule of the Ukrainian-Slavic old literary language as retrograde and incomprehensible, along with the Baroque culture it represents. Colonial strategies of discrediting the national elite correlate with the leading artistic and aesthetic vectors of the literary process – burlesque and sentimentalism with elements of enlightenment.

Keywords: Ukrainian literature, artistic strategies, (anti)colonial artistic thinking, I. Kotlyarevsky, Gr. Kvitka-Osnovyanenko, V. Gogol, postcolonial deconstruction.

ЛІНГВІСТИКА

УДК 81'42:82-96

Олена Пефтієва

ORCID: 0000-0001-7345-8563

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФРЕЙМІВ ДОКУМЕНТА ЗА ДОПОМОГОЮ СИНТАКСИЧНИХ, СЕМАНТИЧНИХ ТА ГРАФІЧНИХ ЗАСОБІВ

У статті проаналізовано репрезентацію корінних громад та їхніх знань у Шостому аналітичному звіті Міжурядової групи експертів зі зміни клімату, а саме в Спеціальному звіті про океан і кріосферу в умовах зміни клімату. Корінні громади представлено головним фреймом «Агент – Реципієнт». Проаналізовано синтаксичні, семантичні та графічні засоби, за допомогою яких концептуалізовано даний фрейм. Додатковий фрейм «Знання корінних народів – Західна система наукових знань» ґрунтується на зазначених у фреймі контекстуальних антонімах. Знання корінних народів про навколишнє середовище, кліматичні зміни, природу представлено у звіті як таке, що доповнює наукові знання, маючи на увазі, що вони відіграють другорядну незначну роль. Таке оформлення ненавмисно посилює домінування західної системи наукового знання та відображає важливі соціальні проблеми. Водночас висхідне визнання важливості знань корінних народів у розв'язанні кліматичних проблем розглядається у звіті як доказ позитивної ідеології.

Ключові слова: міжурядова група експертів з питань зміни клімату, корінні народи, знання корінних народів, агент, реципієнт.

DOI 10.34079/2226-3055-2024-17-31-52-62

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. З огляду на складний характер глобальних змін клімату та глобального управління кліматом, інтеграція експертних знань дедалі більше визнається як необхідна. Традиційні експертні знання, які класифікуються як західні наукові знання, представлені у Шостому аналітичному звіті Міжурядової групи експертів зі змін клімату (IPCC AR6), а саме у Спеціальному звіті про океан і кріосферу в умовах змін клімату. Цей важливий документ синтезує численні дослідження, пропонує критичні підходи щодо змін клімату, підкреслює нагальність дій для політиків та громад, обґрунтовує наукові основи кліматичних явищ та висвітлює соціоекологічні виклики, які супроводжують ці зміни. Звіт привертає глобальну увагу до необхідності конкретних дій і широкого соціального та наукового відгуку. Бем С. і Шумер К. (Boehm, and Schumer, 2023) негайно відреагували на публікацію аналітичного звіту (IPCC AR6), підкреслюючи, що завершилася восьмирічна робота найавторитетнішого наукового органу у сфері змін клімату. «Звіт базується на результатах численних науковців і надає найбільш комплексну та якісну наукову оцінку змін клімату». Міжурядова група експертів зі зміни клімату (IPCC), орган Організації Об'єднаних Націй для оцінки науки, пов'язаної зі зміною клімату, прагне враховувати численні джерела знань, зокрема знання корінних народів. Корінні спільноти століттями спостерігають за змінами клімату, і їхні традиційні знання про природу, передані з покоління в покоління, містять мудрість про місцеві екосистеми, погодні умови та адаптаційні стратегії. Саме тому інтеграція корінних знань у західну науку є питанням першорядної важливості.

Актуальність дослідження. Наразі відсутні еколінгвістичні наукові дослідження

щодо репрезентації та інтеграції знань корінних спільнот у західну науку, тому необхідне систематичне дослідження того, як представлено корінні знання в шостому аналітичному звіті. Всупереч активним еколінгвістичним дослідженням, все ще бракує наукових праць, присвячених важливості корінних знань та їх інтеграції у документи, пов'язані з екологічною політикою, що зумовлює актуальність дослідження.

Об'єктом дослідження є текст документа, зокрема звіт. Як універсальний засіб зберігання і передачі інформації, звіт функціонує в різних сферах людської діяльності та впливає на суспільство, тому його зміст часто стає об'єктом досліджень. **Предметом** дослідження виступають семантичні, синтаксичні та графічні ознаки репрезентації корінних народів та їхніх знань у шостому аналітичному звіті Міжурядової групи експертів зі змін клімату.

Мета дослідження включає аналіз специфічних ознак репрезентації корінних народів та їхніх знань у шостому аналітичному звіті (IPCC AR6), а саме «Спеціальний звіт про океан і кріосферу в умовах змінення клімату», який вважається впливовим на суспільство. Дослідження ставить такі **завдання**: огляд літератури за темою; визначення фреймів у звіті та їх концептуалізація у документі; ідентифікація домінантних тематичних ролей у фреймах, через які характеризуються корінні народи; виявлення прагматичного ефекту тематичних ролей у фреймах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками еколінгвістика набула значної уваги як важливий напрямок лінгвістики, що зосереджується на взаємодії між мовою, екологічними питаннями та соціальною справедливістю. Ця міждисциплінарна галузь досліджує, як мова, яка використовується для опису корінних знань, може впливати на їх сприйняту цінність і релевантність. У контексті звітів IPCC AR6 міждисциплінарний підхід є надзвичайно важливим для розуміння, як у звіті представлено корінні спільноти, та для визнання внеску корінних знань у пом'якшення змін клімату. Сплеск публікацій, що характеризують сучасний стан еколінгвістики, включає критичні й етичні питання, які кидають виклик шкідливим дискурсам і практикам. Так, наприклад, Стіг Еліассон (Eliasson, 2015) досліджував зародження екології мови, починаючи з праць Ейнара Гаугена (Einar Haugen) «Екологія мови», якого загалом вважають засновником напряму «екологія мови». У своїй класичній статті 1971 року він зазначив: «[е]кологія мови може бути визначена як дослідження взаємодії між будь-якою мовою та її середовищем». Ворк Стеффенсен (Steffensen, 2024) у своїй роботі зазначає, що з початку 1990-х років еколінгвістика зосереджена на турботі про життя на Землі і, як така, охоплює лінгвістичне вивчення сучасної екологічної кризи. На його думку, сучасна еколінгвістика включає одинадцять підгалузей, серед яких дискурсивно орієнтована еколінгвістика, аналіз екологічного дискурсу та деколоніальна чи трансдисциплінарна еколінгвістика. Ці підгалузі тісно пов'язані та не мають чітких меж між собою. Зв'язок між «еколінгвістикою» та «змінною клімату» створює трикутник еколінгвістики, критичного аналізу дискурсу та змін клімату, який є центром тяжіння цієї галузі. Мабуть, найбільш впливовою публікацією дискурсивно орієнтованої екологічної лінгвістики є монографія «Екологічна лінгвістика: Мова, екологія та історії, якими ми живемо» Аррана Стіббе (Stibbe, 2023). Засновник екологічного лінгвістичного товариства, Стіббе дослідив лінгвістичні особливості, що використовуються в рекламі, для переконання людей купувати продукти, які потенційно шкодять споживачеві та навколишньому середовищу. Результати цього дослідження можуть бути практично застосовані для створення матеріалів із критичного мовного усвідомлення, що сприяють більш здоровому та екологічно вигідному вибору споживачів.

З 2023 року IPCC AR6 був детально вивчений і проаналізований із різних перспектив, отримуючи як похвали, так і критику. Вайнс С., Девіс С.Дж., Дікау М. та ін. (Wynes, Davis, Dickau, et al., 2024) звернули увагу на зменшення викидів вуглекислого газу та питання майбутнього потепління. Реакція експертів на шостий аналітичний звіт виявила сфери, де звіт можна вдосконалити, зокрема наголошено на необхідності локалізованих даних для інформування регіональних стратегій адаптації та пом'якшення наслідків. Кармона Р. та ін. (Carmona, et al., 2023) проаналізували залучення корінних народів до обговорення кліматичних змін у звіті IPCC AR6 і дійшли висновку, що ефективне включення корінних цінностей і їх внесок у деколонізацію кліматичних досліджень і політики може також зменшити вплив держав і галузей, які просувають хибні рішення та перешкоджають кліматичним діям. Лише таким чином можна подолати нерівність структур і надати корінним народам місце, на яке вони заслуговують в ефективному управлінні кліматом. Висвітлюючи внесок корінних знань і сприяючи сталим

практикам, еколінгвістика допомагає прокладати шлях до більш інклюзивного та ефективного кліматичного управління.

Методологія. У дослідженні використовується комплекс лінгвістичних методів, серед яких ключовим є критичний дискурс-аналіз (далі КДА). Публікації з глибокою теоретичною інформацією про критичний дискурс-аналіз належать до книги Н. Фейрклафа "Критичний аналіз дискурсу: критичне дослідження мови" (Norman Fairclough's *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*). Збірка опублікованих статей і всеосяжне введення до КДА охоплює його основи, визначення, напрями та підходи. Відповідно до Фейрклафа та ін. (Fairclough, Mulderrig, and Wodak, 2013), КДА є проблемно-орієнтованим міждисциплінарним дослідницьким напрямом, який об'єднує різнопланові теоретичні моделі, методи дослідження та цілі. Всіх їх об'єднує спільний інтерес до семіотичних аспектів влади, соціальної несправедливості, зловживання, а також політико-економічних та культурних змін у суспільстві. Основоположною роботою є також збірка праць «Методи критичного дискурс-аналізу» Рут Водак і Майкла Майєра (Wodak, and Meyer, 2015). Крім теоретичних підходів до КДА існують прикладні роботи, які аналізують упереджений підхід до певних політичних та екологічних питань, соціальної та гендерної нерівності. Однією із таких робіт є критичний аналіз газетної інформації Томаса Н. Хакіна (Huskin, 1997), яка розкриває суб'єктивну позицію репортера до описуваних подій. Аналітик починає з контент-аналізу і зосереджується на читанні й інтерпретації тексту, розкриваючи семантичні тонкощі, ідеї та концепції.

Значне місце у КДА займає теорія фреймів, яка базується на роботах Ервінга Гоффмана (Goffman, 1974) та Роберта Ентмана (Entman, 1993). Е. Гоффман увів поняття аналізу фреймів, яке виконує чотири основні функції: визначення проблем, діагностика причин, оцінка явищ і пропонування рішень. Р. Ентман застосував теорію фреймів до аналізу мас-медіа, щоб зрозуміти, як медіа структурують подачу новин, просуваючи певні інтерпретації подій через добір фактів. У даній роботі, фреймовий аналіз використовується для визначення ролі корінних народів та їхніх знань в ефективному управлінні кліматом у шостому аналітичному звіті. Кількісний аналіз надає числові дані й оцінює найбільш та найменш продуктивні мовні явища, визначаючи закономірності в дискурсі. Усі типи аналізу тісно взаємопов'язані й сприяють вірогідним результатам дослідження.

Виклад основного матеріалу. Комплексний аналіз починається з визначення жанру дискурсу з характерним набором формальних ознак і, відповідно, певних очікувань читача. Жанр накладає стилеві обмеження на кожен письмовий текст, зокрема офіційні документи, які характеризуються логічно структурованою синтаксичною структурою, ясністю і точністю мови, когезивністю та відповідністю між заголовком і змістом. Критичний дискурс-аналіз зосередився на розкритті прихованого змісту дискурсу, можливих опущень деякої інформації, підтримки певної ідеології та як мова використовується для вираження упереджень і підтримки позицій влади, зокрема у формуванні та відображенні екологічної політики. КДА також аналізує мотивацію та соціальні явища, що лежать в основі письмового тексту, дозволяючи читачу розглянути проблему з іншого боку.

Синтаксична структура відіграє важливу роль у семантиці та прагматиці, тобто в контексті, в якому вона використовується, або комунікативній функції, яку вона виконує. До речі, у когнітивній лінгвістиці вважається, що сама синтаксична конструкція є носієм значення, незалежно від лексичних одиниць, які вони містять. Емпіричні дані, наведені як приклади, взято з частини Шостого аналітичного звіту Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (IPCC AR6), а саме зі "Спеціального звіту про океан і кріосферу в умовах зміни клімату".

Результати лінгвістичного аналізу показали, що у звіті корінні народи представлено двома ролями, як Агент (виконавець дії) та Реципієнт (спільнота, що отримує щось), формуючи головний фрейм "Агент – Реципієнт". Загальна кількість проаналізованих лексичних одиниць становить 124, серед яких наступні словосполучення та кількість їх згадувань: корінні знання (41), корінні народи (37), корінна спільнота (21), корінна культура (8), корінні лідери (6), корінне населення (3), корінне управління (2), корінний житель (1), корінна група (1), участь корінних народів (2), права корінних народів (1), якість корінного населення (1). Кількісне представлення семантичних ролей цих лексичних одиниць наведено в Таблиці 1.

Таблиця 1

**Кількісне представлення корінних спільнот та їхніх знань
у фреймі «Агент – Реципієнт»**

Роль	Кількість	Відсоток
Реципієнт	76	61%
Агент	48	39%
Усього	124	100%

Таблиця 1 ілюструє кількісну концептуалізацію головного фрейму "Агент – Реципієнт", у якому відображено тематичні ролі корінних народів і їхніх знань. У структурі речення ролі Реципієнта та Агента є ключовими для розуміння того, хто виконує дію, а хто її отримує. Результати кількісного аналізу відразу відображають другорядну позицію корінного населення та їхніх знань через їх представлення у ролі Реципієнта, яка домінує складаючи 61%, тобто 76 прикладів зі 124.

Таким чином, фрейм "Агент – Реципієнт" демонструє, що корінні народи та їхні знання, не представлено активними діями процесів з прийняття рішень, пов'язаних із викликами зміни клімату, їх представлено у звіті як вторинних й менш значущих учасників.

Агент

Інформація про корінні народи та їхні знання представлено через тематичну роль Агента у 48 випадках, з яких у 17 прикладах корінні спільноти є явними діями подій, і у 31 випадку – неявними (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Кількісне представлення корінних народів у ролі Агента

Тип Агента	Кількість	Відсоток
Явний Агент	17	35
Неявний Агент	31	65
Усього	48	100

Як свідчать результати аналізу, акцентуалізація ролі Агента явно проявляється через граматичний підмет речення у сімнадцяти випадках і тридцять один раз неявно через частину речення, яка належить до підмета, розширюючи його.

Явного Агента представлено іменником або номінативною фразою. Передбачається, що у ролі Агента корінна спільнота ініціює дії, виступає активним актором, який впливає на прийняття рішень стосовно кліматичних змін (див. приклади 1–3).

(1) *Indigenous fishing communities that depend on traditional marine resources for food and economic security are particularly vulnerable to climate change through reduced capacity to conduct traditional harvests because of reduced access to, or availability of, resources.*

«Корінні рибальські спільноти, які залежать від традиційних морських ресурсів для забезпечення харчування та економічної безпеки, особливо вразливі до змін клімату через зменшену можливість проводити традиційний вилов через обмежений доступ до ресурсів або їхню відсутність».

Як показує приклад (1), підмет "корінні спільноти" передує статичному предикату "вразливі", що має семантично негативний характер. Відповідно, корінні спільноти сприймаються не як сильні та впливові дії, а як залежні учасники, через негативність семантичних ознак та статичність дії. Таким чином, навіть у ролі явного Агента вони не є впливовими виконавцями.

Наступний приклад (2) демонструє явного Агента ("корінні лідери") в активній ролі, але знову у статичному контексті. Вони протистоять ризикам і, попри свої зусилля, їхня участь в активних діях все ще обмежена (див. приклад 2).

(2) *Indigenous leaders are responding to the risks of climate change by engaging in political processes at multiple levels and through different venues. However, indigenous involvement in IPCC assessments remains limited.*

«Корінні лідери реагують на ризики зміни клімату, беручи участь у політичних процесах на різних рівнях і через різні канали. Проте участь корінних народів у оцінках IPCC залишається обмеженою».

Приклад (3) демонструє Агента в підрядному реченні, тобто у вторинній позиції та

статичній дії, де корінні знання є важливими (див. приклад 3).

(3) *Despite the identification of this issue in AR4, its treatment in AR5 remained limited. Recent literature partly focussing on SLR reaffirms that indigenous knowledge and local knowledge are key to determining how people recognise and respond to environmental risk, and therefore to increasing adaptive capacity and reducing long-term vulnerability.*

«Незважаючи на ідентифікацію цього питання в AR4, його розгляд у AR5 залишався обмеженим. Остання література, що частково зосереджена на піднятті рівня моря (SLR), підтверджує, що корінні знання та місцеві знання є ключовими для визначення того, як люди визнають і реагують на екологічні ризики, а отже, для підвищення адаптивної спроможності та зменшення довгострокової вразливості».

Приклад (4) ілюструє відсутність інтеграції між корінними, місцевими та західними типами знань через модальне дієслово "можуть", тобто предикат розуміється як "корінні знання можуть, але не доповнюють наукові знання". Наступне твердження з вступним дискурсивним маркером "однак" усуває надію на інтеграцію корінних і західних знань (див. приклад 4).

(4) *Scientific knowledge, IK and LK can complement one another by engaging both quantitative data and qualitative information, including people's observations, responses and values. However, this process of knowledge co-production is complex and IK and LK possess uncertainties of a different nature from those of scientific knowledge, often resulting in the dominance of scientific knowledge over IK and LK in policy, governance and management.*

«Наукові знання, корінні знання та місцеві знання можуть доповнювати одне одного, поєднуючи кількісні дані та якісну інформацію, включаючи спостереження, відповідями та цінностями. Однак цей процес спільної продукції знань є складним, і корінні знання та місцеві знання мають невизначеності іншого характеру, ніж наукові знання, що часто призводить до домінування наукових знань над корінними та місцевими знаннями в політиці, управлінні та менеджменті».

Як показує приклад, навіть у найсильнішій позиції речення як явний Агент корінні спільноти не є настільки активними та впливовими, як це могло б очікуватися.

Неявний Агент представлений як частина граматичного підмета, що розширює інформацію про нього, але відокремлюється від підмета додатковими частинами речення. Посилання на Неявний Агент здійснюється за допомогою двох типів синтаксичних структур: постпозиційних фраз або синтаксичних додатків, а також синтаксичних конструкцій пасивного стану (див. приклад 5).

(5) *Today, around 4 million people live permanently in the Arctic region, of whom 10% are Indigenous.*

«Сьогодні близько 4 мільйонів людей постійно проживають в Арктиці, з яких 10% корінні народи».

Приклад (5) демонструє, що постпозиційна фраза «з яких 10% корінні народи» розширює інформацію про підмет «4 мільйони людей». Функція додаткової інформації полягає у тому, щоб надати особливу увагу корінним народам.

У синтаксичній конструкції з пасивним станом корінні народи не є виконавцями дії (див. приклад 6).

(6) *Indigenous peoples are considered as non-state actors and in many, but not all cases, promote environmental protection in support of the sustainability of their traditional livelihoods.*

«Корінні народи розглядаються як недержавні актори, і в багатьох, але не у всіх випадках, вони сприяють захисту довкілля на підтримку сталості їхніх традиційних засобів існування».

Приклад (6) показує, що корінні народи є залежними «недержавними акторами», які виконують роль залежних учасників, які сприяють процесам. Таким чином, неявний Агент виражається через пасивний стан і синтаксичну додаткову інформацію.

Отже, згідно з результатами дослідження, тематична роль Агента, яка зазвичай є топікалізованою, посиленою та наділеною владою, займає друге місце за чисельністю, приймаючи підпорядковане становище. У цій позиції корінні народи номінуються явно, займаючи позицію підмета в реченні, і неявно – у вигляді додатків і конструкцій пасивного стану. Як наслідок, ця синтаксично домінантна позиція, яка повинна створювати перспективу важливості корінних знань, насправді не надає їм належного значення. Крім того, дієслова, що

слідують за Агентом, переважно є стативними предикатами та мають семантично негативний зміст, підкреслюючи вразливе становище корінних народів, виклики, ризики й загрози, які стають перед ними.

Реципієнт

Тематична роль Реципієнта реалізується у синтаксичних конструкціях через прямий і непрямий додаток. Кількісне представлення корінних народів у ролі Реципієнта наведено в Таблиці 3.

Таблиця 3

Кількісне представлення корінних народів у ролі Реципієнта

Репрезентація Реципієнта	Кількість	Відсоток
Непрямий додаток	58	76%
Прямий додаток	18	24%
Всього	76	100%

Результати таблиці 3 демонструють, що роль Реципієнта виражається перш за все через непрямий додаток у 58 прикладах, які супроводжують та розширюють значення прямого додатка. Через прямий додаток, на який безпосередньо переходить дія, роль **Реципієнта** представлено у 18 випадках, тобто у 24%. Як свідчать дані таблиці, **непрямий додаток** домінує, уточнюючи, кому або для кого виконується дія корінних народів (див. приклади 7–9).

(7) *In the Arctic, negative impacts of cryosphere change on human health have included increased risk of food- and waterborne diseases, malnutrition, injury, and mental health challenges especially among Indigenous peoples.*

«В Арктиці негативний вплив змін кріосфери на здоров'я людей включає підвищений ризик харчових і водних захворювань, недоїдання, травм і психічних проблем, особливо серед корінних народів».

(8) *These threats include erosion of Indigenous and non-indigenous culture, their knowledge about the ocean and knowledge transmission, reduced access to traditional food, loss of opportunities for aesthetic and spiritual appreciation of the ecosystems, and marine recreational activities.*

«Ці загрози включають зникнення корінної та некорінної культури, їхніх знань про океан і передачу знань, зниження доступу до традиційної їжі, втрату можливостей для естетичного та духовного оцінювання екосистем і морської рекреаційної діяльності».

(9) *Adaptation efforts have benefited from the inclusion of Indigenous knowledge and local knowledge.*

«Зусилля щодо адаптації отримали вигоду від включення корінних знань і місцевих знань».

Приклади (7–9) демонструють ієрархію синтаксичної структури, де непрямі додатки "серед корінних народів", "корінної та некорінної культури" припускають пасивну роль референтів.

Корінні спільноти та їхні знання часто зустрічаються в додатковій частині синтаксичних конструкцій. Ці після-позиційні фрази зазвичай вводяться за допомогою дієприслівника теперішнього часу «включаючи» (див. приклади 10–13).

(10) *Together, these impact access to (and food availability within) herding, hunting, fishing, forage and gathering areas, affecting the livelihood, health and cultural identity of residents including Indigenous peoples.*

«Разом ці фактори впливають на доступ (та наявність їжі) у районах випасу, полювання, риболовлі, збирання та заготівлі, впливаючи на засоби існування, здоров'я й культурну ідентичність жителів, включаючи корінні народи».

(11) *Sea ice provides many critical functions: it provides essential habitat for polar species and supports the livelihoods of people in the Arctic (including Indigenous peoples).*

«Морський лід виконує багато важливих функцій: він забезпечує середовище існування для полярних видів і підтримує засоби існування людей в Арктиці (включаючи корінні народи)».

(12) *Climate change in some Arctic regions is facilitating easier access to natural resources, which may generate financial capital for Arctic residents and their governments, including*

Indigenous peoples but also greater exposure to risks such as oil spills and increases in noise.
«Зміни клімату в деяких арктичних регіонах полегшують доступ до природних ресурсів, що може створити фінансовий капітал для жителів Арктики та їхніх урядів, включаючи корінні народи, але також і більшу вразливість до ризиків, таких як нафтові розливи та підвищений шум».

(13) *Since the mid-20th century, the shrinking cryosphere in the Arctic and high-mountain areas has led to predominantly negative impacts on food security, water resources, water quality, livelihoods, health and well-being, infrastructure, transportation, tourism and recreation, as well as culture of human societies, particularly for Indigenous peoples.*

«Починаючи з середини двадцятого століття, скорочення кріосфери в Арктиці та гірських регіонах призвело до переважно негативних наслідків для продовольчої безпеки, водних ресурсів, якості води, засобів існування, здоров'я та добробуту, інфраструктури, транспорту, туризму й рекреації, а також культури людських спільнот, особливо для корінних народів».

Наведені вище приклади (10–13) можуть мати щонайменше два припущення: по-перше, бажання авторів часто посилятися на словосполучення «корінні народи» і «корінні знання», щоб уникнути звинувачень, пов'язаних із попередніми звітами, у яких рідко згадувалися корінні спільноти; по-друге, прагнення авторів підкреслити певні наслідки для корінних народів.

Підсумовуючи статус Реципієнта, вираженого через непрямий додаток, доходимо висновку, що корінні спільноти не є активними виконавцями подій, вони згадуються як додаткові учасники визначених процесів.

Реципієнт, виражений через **прямий додаток**, зазнає впливу дії, позначеної дієсловом в активному стані. Корінні спільноти в цій ролі зазнають змін або впливу через зовнішній чинник чи подію (див. приклади 14–15).

(14) *Exposures to extreme warming, and continued sea ice and permafrost loss in the Arctic, challenge Indigenous communities with close interdependent relationships of economy, lifestyles, cultural identity, self-sufficiency, Indigenous knowledge, health and well-being with the Arctic cryosphere.*

«Екстремальне потепління та подальша втрата морського льоду й вічної мерзлоти в Арктиці ставлять виклики перед корінними громадами, які мають тісні взаємозв'язки в економіці, стилях життя, культурній ідентичності, самозабезпеченні, корінних знаннях, здоров'ї та добробуті з арктичною кріосферою».

(15) *Glacier retreat threatens the Indigenous knowledge and local knowledge of populations in mountain regions; this knowledge constitutes a cultural service to wider society by contributing to a scientific understanding of glaciers.*

«Танення льодовиків загрожує корінним і місцевим знанням населення гірських регіонів; ці знання виступають культурним доробком для ширшого суспільства, сприяючи науковому розумінню льодовиків».

Як демонструють приклади (14, 15), Реципієнт у позиції прямого додатка зазнає викликів, загроз і впливів екстремальних умов.

Таким чином, на основі проведеного кількісного та якісного аналізу тематичних ролей корінних народів у шостому аналітичному звіті (IPCC AR6), зокрема у «Спеціальному звіті про океан і кріосферу в умовах зміни клімату», визначено дві панівні ролі: Агента та Реципієнта. Роль Реципієнта є провідною, що свідчить про зображення корінних народів як залежних учасників, які зазнають впливу зовнішніх факторів. Це підкреслюється переважанням непрямих додатків (76%), які займають підлеглу позицію в реченнях, та використанням статичних предикатів негативної семантики. Роль Агента, яка зазвичай пов'язана із дієвістю та впливовістю, посідає друге місце, але навіть у сильній позиції явного Агента корінні громади та їхні знання часто залишаються вразливими й не наділеними значним впливом. У більшості випадків (65%) Агент представлено імпліцитно, що також свідчить про недостатнє представлення корінних народів як активних учасників подій. Аналіз синтаксичних конструкцій і семантичних ознак, пов'язаних із тематичними ролями корінних народів, виявив тенденцію до маргіналізації їхньої участі в процесах ухвалення рішень щодо кліматичних викликів. Використання статичних і негативно забарвлених предикатів знижує їхній статус як впливових учасників. Отже, фрейм «Агент – Реципієнт» відображає загальні соціальні та політичні наративи, у яких корінні народи зображуються як вразливі групи, а не як рівноправні партнери у

вирішенні глобальних кліматичних викликів.

Другорядний фрейм

Другорядний фрейм «Корінні знання – Наукові знання» підтримує домінантний фрейм «Агент – Реципієнт» і ґрунтується на контекстуальних антонімах «корінні, локальні знання – західні, наукові знання», що підкреслює актуальну проблематику (див. приклади 16–20).

(16) *Such responses can be more effective with the support of **scientific** information, local knowledge and **Indigenous** knowledge, and the consideration of local context and the inclusion of stakeholders.*

«Такі заходи можуть бути більш ефективними за умови підтримки наукової інформації, локальних і корінних знань, а також врахування місцевого контексту та залучення зацікавлених сторін».

(17) *Finally, public awareness and understanding about sea SLR (level rise risks) and responses can be improved by drawing on local, **indigenous** and **scientific** knowledge systems, together with social learning about locality-specific SLR risk and response potential.*

«Нарешті, підвищення рівня обізнаності та розуміння суспільством ризиків підвищення рівня моря (SLR) і способів реагування може бути досягнуто завдяки використанню систем локальних, корінних і наукових знань у поєднанні з соціальним навчанням щодо ризиків SLR та можливостей реагування в конкретних регіонах».

(18) *Community-based monitoring (CBM) in the Arctic has emerged as a practice of great interest because of its potential to link **western** ways of knowing with local knowledge and **indigenous** knowledge.*

«Моніторинг, заснований на громаді (CBM) в Арктиці, набув значного інтересу через його потенціал для поєднання західних підходів до знань із локальними та корінними знаннями».

(19) *Local knowledge and **Indigenous** knowledge systems can complement **scientific** knowledge by, for example, improving community ability to understand their local environment, forecast extreme events and help to increase community resilience.*

«Системи локальних і корінних знань можуть доповнювати наукові знання, наприклад, покращуючи здатність громад розуміти їхній місцевий контекст, прогнозувати екстремальні явища та сприяти підвищенню стійкості громади».

(20) *Additional considerations identified by recent studies of ocean related mitigation and adaptation include the need for: early warning and precautionary management; multi-level and multi-sectoral governance responses; holistic, integrated and flexible management systems; integration of **scientific** and **local** knowledge as well as natural, social and economic investigation; identification and incorporation of a set of social indicators and checklists; adaptive governance; and incorporation of climate change effects in marine spatial planning.*

«Додаткові аспекти, визначені в останніх дослідженнях океану щодо пом'якшення наслідків та адаптації, включають необхідність: раннього попередження та запобіжного управління; багаторівневих і міжсекторних підходів до управління; цілісних, інтегрованих та гнучких систем управління; інтеграції **наукових** та **локальних** знань, а також природничих, соціальних та економічних досліджень; визначення та включення соціальних індикаторів і контрольних списків; адаптивного управління; та врахування впливів змін клімату в морському просторовому плануванні».

Як показують приклади (16-20), усі ці твердження виступають антитезою та наголошують на тому, що корінні й західні знання є двома різними типами знань. Таким чином, другорядний фрейм «Корінні знання – Західна наука» виявляє приховану опозицію в тексті звіту, яка є менш очевидною, але все ж значущою. У такий спосіб другорядний фрейм підтримує концепцію домінантного фрейму, розглядаючи роль корінних знань як додаткову й допоміжну, додаючи елемент антагонізму.

Графічне зображення

Привертає увагу графічне зображення лексичної одиниці «*Indigenous* – Корінний», яке пишеться з великої літери в одному випадку і з маленької літери в іншому, тобто не завжди систематично. Вживання великої літери свідчить про важливість корінних знань і повагу до корінних спільнот (див. приклади 21–17).

(21) *Exposures to extreme warming, and continued sea ice and permafrost loss in the Arctic, challenge **Indigenous communities** with close interdependent relationships of economy,*

*lifestyles, cultural identity, self-sufficiency, **Indigenous knowledge**, health and wellbeing with the Arctic cryosphere.*

«Впливи екстремального потепління, а також постійна втрата морського льоду та багаторічної мерзлоти в Арктиці створюють виклики для корінних спільнот, які мають тісні взаємозалежні зв'язки з економікою, способом життя, культурною ідентичністю, самодостатністю, корінними знаннями, здоров'ям і добробутом у межах арктичної кріосфери».

(22) *Institutional arrangements that provide for strong multiscale linkages with Arctic local communities can benefit from including **indigenous knowledge** and local knowledge in the formulation of adaptation strategies.*

«Інституційні механізми, що забезпечують міцні багаторівневі зв'язки з місцевими громадами Арктики, можуть отримати переваги від включення корінних і локальних знань у формулювання стратегій адаптації».

(23) *The opening of a trekking route promoting this opportunity created tensions between a National Park and a local **indigenous community** in the Peruvian Andes over the management and allocation of revenue from the route.*

«Сприяння відкриттю дороги для трекінгу викликало напруження між Національним парком і місцевою корінною громадою в перуанських Андах щодо управління та розподілу доходів від маршруту».

Отже, графічне зображення слова «*Indigenous* – Корінний» з початковою великою літерою (хоча й непослідовно) демонструє позитивну підґрунтову ідеологію, яка свідчить про висхідне визнання важливості корінних знань і повагу до корінної мудрості в контексті вирішення кліматичних викликів.

Висновок.

Як показують результати аналізу, корінні народи представлено у Шостому аналітичному звіті через домінуючий фрейм «*Агент – Реципієнт*», який репрезентовано через синтаксичні, семантичні та графічні засоби, де корінні спільноти представлено як другорядні суб'єкти або актори, які не впливають на прийняття рішень, а знання корінних народів – як такі, що доповнюють наукові знання. Другорядний фрейм «*Корінні знання – Західна наука*» базується на контекстуальних антонімах, розкриваючи приховане протистояння та антагоністичний елемент між вказаними типами знання. Такий підхід мимоволі підсилює домінування західних наукових систем знань, водночас привертаючи увагу до важливих суспільних питань.

Поряд із цим, у звіті спостерігається зростаюче визнання важливості корінних знань для вирішення кліматичних викликів, що демонструє позитивну підґрунтову ідеологію. Загалом аналіз тексту виявляє важливі аспекти соціального конструювання реальності, які потребують переосмислення для створення справедливого представлення ролі корінних народів у контексті глобальних змін клімату.

Перспектива дослідження полягає в аналізі позитивного дискурсу, де знання корінних народів і західної науки використовуються з метою досягнення кращого розуміння кліматичних змін.

References

- Boehm, S. and Schumer, C., 2023. Ten big findings from the 2023 IPCC Report on Climate Change. *World Resources Institute* [online]. Available at: <<https://www.wri.org/insights/2023-ipcc-ar6-synthesis-report-climate-change-findings>>.
- Carmona, R. et al., 2023. Analysing engagement with Indigenous Peoples in the Intergovernmental Panel on Climate Change's Sixth Assessment Report. *npj Climate Action*, [online] 29, pp. 1-10. DOI: [10.1038/s44168-023-00048-3](https://doi.org/10.1038/s44168-023-00048-3).
- Eliasson, S., 2015. The birth of language ecology: interdisciplinary influences in Einar Haugen's "The ecology of language". *Language Sciences*, [online] 50, pp. 78-92. Available at: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0388000115000352>>.
- Entman, R.M., 1993. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, [online] 43, pp. 51-58. Available at: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>>.

- Fairclough, N., Mulderrig, J., and Wodak, R., 2013. Critical discourse analysis. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, 2(17). DOI: [10.4135/9781446289068.n17](https://doi.org/10.4135/9781446289068.n17).
- Goffman, E., 1974. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Cambridge: Harvard University Press. [online] Available at: https://www.academia.edu/9520207/Frame_Analysis_pp_1_40.
- Huckin, N.T., 1997. *Critical Discourse Analysis*. Functional Approaches to Written Text: Classroom Applications. [online] Washington D.C.: United States Information Agency, pp. 78-92. Available at: <https://bpb-ap-se2.wpmucdn.com/thinkspace.csu.edu.au/dist/c/3891/files/2020/10/Huckin-1997.pdf>.
- Steffensen, S., 2024. Surveying ecolinguistics. *Journal of World Languages*. DOI: [10.1515/jwl-2024-0044](https://doi.org/10.1515/jwl-2024-0044).
- Stibbe, A., 2023. Taste the feeling: an ecolinguistic analysis of Coca-Cola advertising. *Journal of World Languages*. pp. 1-24. DOI: [10.1515/jwl-2023-0027](https://doi.org/10.1515/jwl-2023-0027).
- Wodak, R., and Meyer, M., 2015. *Methods of Critical Discourse Studies*. 3rd edition. Sage Books, [online] p. 252. Available at: https://www.researchgate.net/publication/284725923_Methods_of_Critical_Discourse_Studies_3rd_edition.
- Wynes, S., Davis, S.J., Dickau, M. et al. 2024. Perceptions of carbon dioxide emission reductions and future warming among climate experts. *Commun Earth Environ* 5, 498. DOI: [10.1038/s43247-024-01661-8](https://doi.org/10.1038/s43247-024-01661-8). (in English).
- Стаття надійшла до редколегії 29.11.2024.

Olena Peftieva

CONCEPTUALIZATION OF DOCUMENT FRAMES USING SYNTACTIC, SEMANTIC AND GRAPHIC MEANS

Due to the highly complex nature of global climate change and climate policy, integrating expert knowledge is increasingly recognised as essential. Traditional expert knowledge, categorised as Western scientific knowledge, is revealed in the Sixth Assessment Report (AR6) of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), the Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate. This key document summarises extensive research findings, provides critical insights into climate change, highlights the urgency of action for policy-makers and communities, articulates the scientific basis for climate phenomena, and highlights the socio-ecological challenges accompanying these changes, including the marginalisation of Indigenous communities. The research aims to examine the IPCC's Sixth Assessment Report, namely the 'Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate', which is considered influential on societies.

The current gap is that the IPCC's Sixth Assessment Report has not been analysed in depth concerning the representation of Indigenous communities and their knowledge, how science and tradition are interwoven and how the report incorporates different types of knowledge spheres. A systematic study of the representation of Indigenous knowledge in AR6 is needed to fill this gap. Although many aspects of ecolinguistics are actively researched, there is still a relative scarcity of scholarly work that addresses the importance of Indigenous knowledge and its integration into environmental policy documents. The object of research is a document text, namely a report. Accordingly, the research objectives are to review the relevant literature, ascertain the frames of the report and how they are conceptualised in the document, identify the dominant thematic roles in the frames by which Indigenous peoples are characterised, and elicit their pragmatic impact in the frames.

In the given document, Indigenous peoples are portrayed through a major 'Agent – Recipient' frame. The thematic role of the Agent ranks second in number, adopting its inferior stance. In this position, Indigenous peoples are nominated explicitly occupying the subject position in a sentence and implicitly via a sentence complement and the passive voice structures. Shifting from syntax to semantics and regarding the verbs that follow the Agent, it should be noted that they are predominantly stative predicates and, besides, semantically

negative and, in this way, showcasing Indigenous communities' vulnerable position, challenges, risks and threats. Thus, this syntactically prominent position, which is usually topicalised, foregrounded, enhanced and endowed with power, does not present Indigenous communities and their knowledge with much significance. The implied meaning of the role of Recipient in the IPCC AR6 is that Indigenous peoples are regarded as dependent actors in the events and their subordinate rank. In agreement with the quantitative analysis, the Recipient holds the first place being represented via the syntactic function of direct and indirect objects.

Minor frame 'Indigenous knowledge – Western science' reveals the covert opposition in the report which is less discernible and observed but still is meaningful and grounded on the contextual antonyms 'Indigenous knowledge' and 'Western science'. So, the minor frame supports the concept of the major one considering the role of Indigenous knowledge as supplementary and auxiliary adding the antagonistic element.

A graphic representation of the word 'Indigenous' with an initial capital letter (although not consistently) exhibits a positive underlying ideology, showing the growing recognition of the importance of Indigenous knowledge and respect for Indigenous wisdom in addressing climate challenges.

Therefore, indigenous knowledge is often referred to in the report as something that "complements" scientific knowledge, implying that it plays a subordinate role. This framing unintentionally reinforces the dominance of Western scientific knowledge systems and puts important social issues in the foreground. At the same time, the growing recognition of the importance of Indigenous knowledge in addressing climate challenges is seen in the report as evidence of a positive underlying ideology. The research perspective is seen in examining the wider social context, e.g. the attitudes and opinions of experts in the field and the interested public, using various sources of information.

Keywords: *Intergovernmental Panel on Climate Change, Indigenous, communities, knowledge, agent, recipient.*

УДК 323.171(430)

Наталія Пирлік

ORCID: 0000-0002-3102-8554

ІДЕЯ ЄДНОСТІ НІМЕЧЧИНИ: ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті встановлено мовні способи і засоби презентації ідеї єдності Німеччини у лінгвоперсонологічному аспекті на матеріалі промови Канцлера ФРН А. Меркель. Установлено вплив прецедентних феноменів на формування особистісного виміру політика. Проаналізовано застосування прийомів привертання уваги, характерних для А. Меркель. Виокремлено асоціативне/концептуальне поле ідеї єдності та схарактеризовано шкалу цінностей у політичному виступі.

Ключові слова: Ангела Меркель, ідея єдності Німеччини, лінгвоперсонологічний аспект, мовна особистість, політик, публічна промова.

DOI 10.34079/2226-3055-2024-17-31-63-72

Постановка проблеми. В умовах сучасних світових подій, маркованих посиленням ролі інформаційних воєн, великого значення набувають політичні заяви світових лідерів. Виступи політиків спрямовані на переконання аудиторії та допомагають політику увійти в особистісну сферу реципієнта через урізноманітнення мовних прийомів з одного боку, та формують мовну особистість самого політика з іншого боку. У цьому аспекті цікавим є лінгвоперсонологічний підхід лінгвістичних розвідок у політичному дискурсі. Актуальність зазначеного аспекту зумовлена значущістю мови й мовлення у самореалізації мовної особистості, динамічністю її лінгвопортрета (Загнітко, 2017). Вивчення природи мовної особистості, реконструкції мовної свідомості (індивідуальної, етнічної, суспільної) в історичній площині зокрема, надає поштовх для подальших розвідок (Багнюк, 2018).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд сучасних праць із проблематики дослідження показує, що предметом аналізу найчастіше стає специфіка політичної комунікації загалом й окрема система політика як мовної особистості або елемент цієї системи: політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного аналізу (Ващук, 2007), типологія мовленнєвих жанрів політичного дискурсу (Кондратенко, 2017), відтворення мовного портрету політичного лідера різних лінгвокультурних спільнот, особливості прояву мовної особистості на матеріалі політичного дискурсу США й України (Славова, 2012), а також особливості політичного дискурсу канцлера ФРН (Дмитренко, та Шинкаренко, 2021). Закцентуємо, що поза увагою мовознавців залишається аналіз ідеї єдності Німеччини, окресленої у промові А. Меркель (Der Bundesregierung, 2019), що мотивує актуальність статті.

Мета дослідження полягає у встановленні мовних способів і засобів презентації ідеї єдності Німеччини у лінгвоперсонологічному аспекті на матеріалі промови Канцлера ФРН А. Меркель (Der Bundesregierung, 2019). Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: а) встановити вплив прецедентних феноменів на формування особистісного виміру політика; б) проаналізувати застосування прийомів привертання уваги, характерних для А. Меркель; в) виокремити асоціативне/концептуальне поле ідеї єдності у зазначеній промові; г) схарактеризувати шкалу цінностей, зафіксовану у цьому політичному виступі.

Окреслена мета зумовила вибір методів аналізу, до яких входять описовий метод і низка аналізів мовного матеріалу, зокрема, контекстуальний, лінгвопрагматичний і

лінгвокультурний, а також елементи дискурс-аналізу.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні проаналізовано промову А. Меркель, федерального канцлера ФРН, від 03.10.2019 року (Der Bundesregierung, 2019). Основними характеристиками постають: а) церемоніальність / ритуальність, виявлювані у реалізації тексту в конкретній ситуації, а саме, святкування Дня Єдності; б) орієнтованість на широку аудиторію з метою формування позитивного емоційного настрою. Важливим для політичної комунікації є ефективно побудована промова із зосередженням уваги на її початку / зачині. Закцентуємо, що роль зачину в композиційній структурі політичної промови є вельми суттєвою, оскільки впливає на встановлення когнітивного, психологічного й емоційного контакту з адресатом. Мовленнєву поведінку політика характеризує вибір прийомів привернення уваги. Розподіл зазначених прийомів говорить про релевантність чинника адресата, взаємозв'язок між типом адресата й організацією висловлювання.

Промова А. Меркель (Der Bundesregierung, 2019), виголошена у м. Кілі у 2019 році з нагоди головного державного свята – Дня Єдності, вирізняється своєрідністю композиційної побудови. Така неординарна структура дає змогу залучити адресата до процесу породження думок, активізує його увагу й спонукає до спільного пошуку оптимального рішення. Промова являє собою концептуальну розмову про Німеччину та німців, а саме полемічний діалог у ретроспективному аспекті. Точка відліку фіксується травнем 1945 року. Перше речення промови визначає залученням прецедентного імені – Томас Манн, відомого німецького письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури. Вживання прецедентних феноменів актуалізує фонові знання та культурні асоціації, збільшує емоційну насиченість висловлювання та надає емоційно-оцінне значення. Зауважимо, що дослідження прецедентних одиниць у політичному дискурсі зосереджувалися на визначенні специфіки їхніх функцій і джерел походження, на типах і ролі у політичних промовах (Гузак, 2014), на ролі прецедентних одиниць у вираженні адресанта-політика (Рослицька, 2019). Дослідники здебільшого одностайні у визначенні прецедентних феноменів як базових елементів культурного простору, що демонструють знання та досвід представників національної лінгвокультурної спільноти. При цьому зазначається, що прецедентні феномени мають зв'язки з ціннісними орієнтирами певної лінгвокультури та втілюють культурно значущу інформацію (Колоїз, 2017).

Так, зміст речення визначуваний прецедентним іменем-антропонімом і певною мірою впливає на всю синтаксичну конструкцію загалом, наприклад:

- (1) нім. *Thomas Mann, der aus Lübeck stammende Schriftsteller, bescheinigte den Deutschen im Mai 1945, wenige Wochen nach dem Ende des Zivilisationsbruchs der Shoa und des Zweiten Weltkriegs, in seiner berühmten Rede "Deutschland und die Deutschen" ein "befremdetes Maß von Unfreiheit, Unmündigkeit [und] dumpfer Untertänigkeit". Er erklärte dies damit, dass Deutschland "nie eine Revolution gehabt" habe.*

Прецедентне ім'я розширюється ключовими поняттями та реаліями: нім. *Lübeck, Schriftsteller, Mai 1945, nach dem Ende des Zivilisationsbruchs der Shoa und des Zweiten Weltkriegs, seine Rede «Deutschland und die Deutschen»*. Зазначені поняття поділяються на ті, що характеризують, з одного боку, історичний період та історичні події, з іншого боку, є фактами біографії та творчості Томаса Манна. Залучення прецедентного імені зі сфери-джерела «Література» детермінується типом адресата, всього суспільства своєї країни, тому що ці одиниці функціонують як засоби конструювання національної ідентичності представників суспільства. У політичній промові прецедентне ім'я з цієї сфери-джерела формує аргументативну базу для політика через приєднання до авторитету для підсилення власних переконань або через критичний аналіз дій, концепцій і поглядів авторитету з акцентуацією, насамперед, на відмінностях у підходах і поглядах. Це, власне, потенціює вплив на аудиторію. До прецедентних імен зі сфери-

джерела «Література» належить також відома промова Т. Манна «Німеччина та німці». Суттєво, що особистісну ідентичність політика характеризує його самопрезентація через використання власне прецедентних імен саме цієї сфери-джерела. Знаковим вбачається для А. Меркель використання цих імен, що проявляє її мовну особистість. Назва знаменитої промови Т. Манна включає іменник-прецедентне ім'я *назва держави* нім. *Deutschland*, що означає опосередковану вербалізацію ідеологічних цінностей. Показово, що А. Меркель звернулася саме до цього твору письменника задля конструювання німецької ідентичності, формуючи антитезу, риторичне протиставлення, прецедентного імені нім. *Deutschland* у промовах Т. Манна й А. Меркель. Приреченість німців на несвободу у визначенні письменника характеризується іменниками з суфіксами нім. *un-, unter-* й прикметниками з основами нім. *fremd, dumpf*, що мають негативну конотацію. Канцлер протиставляє своє бачення Німеччини за допомогою антонімічних пар: нім. *Unfreiheit-Freiheit, Unmündigkeit-Mündigkeit*. Негативне оцінювання Т. Манна пояснюється письменником фактом відсутності в історії країни революції. Саме ця його думка постає відправним пунктом для промови політика. По-перше, А. Меркель представляє асоціативне поле поняття нім. *Revolution*. Традиційно словникові статті цієї лексеми пропонують такі тлумачення: нім. 1. *die bestehende politische und soziale Ordnung grundlegend verändernder, oft gewaltsamer Umsturz oder Umwälzungsprozess* 2. *grundlegende Veränderung, tiefgreifender Wandel bestehender Verhältnisse auf dem Gebiet der Wissenschaft, Technik, Wirtschaft, Kultur, Moral, des Denkens o. Ä., besonders durch Einführung von etwas Neuem* (Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache, 2017). Домінувальними вважаємо дві семі: 1) повалення, руйнування існуючого політичного й соціального устрою, 2) визначуваність основоположними змінами наявного порядку речей у різних сферах, особливо через внесення чогось нового.

Асоціативне поле у промові включає розуміння революції нім. *eine gelungene, deutsche friedliche Revolution, Revolution im Geiste der Freiheit*. Канцлер конкретно вказує головну дату тих буремних подій 1989-1990 рр. – 3 жовтня 1990 року. Важливо наголосити, що об'єднання Німеччини означає переможну мирну німецьку революцію, наприклад:

- (2) нім. *Die friedliche Revolution kam zustande, weil sich im Herbst 1989 Menschen in allen Regionen der DDR erhoben, ihre Angst überwandten und gleichsam die Spielregeln des Untertanen- und Unrechtsstaates außer Kraft setzten.*

У прикладі (2) ораторка зосереджується на причинах успішної мирної революції у Німеччині. У складнопідрядному реченні з коннектором нім. *weil* підрядне причини має у функції підмета іменник нім. *Menschen* з трьома присудками – нім. *sich erhoben, überwandten, außer Kraft setzen*. Усі три дії мають конкретне спрямування – рефлексивне дієслово, що вказує вектор на себе, в свою чергу, дієслово нім. *überwandten* визначає прямий додаток нім. *Angst* як результат анулювання правил гри неправової держави, що поневолює та подавляє. Цілком логічним вбачається, що в своїй аргументативній базі причин успіху німецької мирної революції політик використовує спеціалізовані синтаксичні конструкції – складнопідрядні речення з коннектором нім. *weil*, наприклад:

- (3) нім. *Die Revolution konnte erfolgreich sein, weil mutige Bürgerinnen und Bürger auch die SED-Strukturen vor Ort entmachteten; Bürgerinnen und Bürger, die die lokalen Repräsentanten der DDR in großen und kleinen Städten in einen Dialog zwangen, dem diese nichts entgegensetzen konnten.*
- (4) нім. *Die friedliche Revolution in der DDR, meine Damen und Herren, fand statt, weil die Bürgerinnen und Bürger sich in ihrem Staat wenn wir es ganz schlicht sagen nicht zu Hause fühlten und dies 1989 nun endlich auch zum Ausdruck bringen konnten.*
- (5) нім. *Der friedliche Umsturz in der DDR konnte gelingen, weil sich viele Frauen und Männer, Junge und Alte, Arbeiter und Intellektuelle die Mündigkeit, die Thomas Mann so vermisst hatte, nicht mehr länger vorenthalten lassen wollten*

Зауважимо, що А. Меркель у прикладі (2) вживає у функції підмета підрядного речення іменник нім. *Menschen*, діяч представлений достатньо узагальнено. Приклади (3) і (4) демонструють у якості діяча вже не просто людей взагалі, конкретно акцентуючи увагу на перехід до лексем нім. *Bürgerinnen und Bürger*. При цьому в прикладі (3) перед цими лексемами стоїть прикметник – означення нім. *mutige*. Політик вибудовує змістовну траєкторію акторів революції від узагальненого нейтрального за значенням до громадян і громадян конкретної держави, проти якої вони мали мужність повстати. Приклад (5) містить максимально широкий склад представників усіх верст населення – жінки й чоловіки, молодь і старше покоління, працівники й інтелектуали.

Ця змістовна траєкторія революційних змін у свідомості німців дає А. Меркель змогу полемізувати у прикладі (5) щодо їх громадянської зрілості, чесноти, якої так бракувало Т. Манну в національному менталітеті.

Суттєво, що поняття «революція» в промові є для канцлера одним із утілень ідеї єдності Німеччини.

Слід підкреслити, що специфічною ознакою промов А. Меркель є апеляція до власного досвіду, зокрема до фактів особистої біографії, що дозволяє викликати довіру суспільства. У такий спосіб формується особистісна орієнтованість в промові, оскільки політик постає як особистість, актуалізована мовна особистість, втілюючи й переосмислюючи власний життєвий досвід у публічному виступі. Надважлива ідея єдності Німеччини набуває у цій промові глибокого персонального значення. Особистісний вимір цієї ідеї постає у власних спогадах А. Меркель про свої відчуття в цей день, наприклад:

- (6) нім. *Das Wetter in Berlin an jenem Tag vor 29 Jahren war herrlich. Ich machte mich auf zur Feier in der Philharmonie. Alle waren in Festtagsstimmung. Auf einmal mischte sich bei mir Freude mit Sorge, mit so etwas wie Beklemmung.*

Канцлер ділиться своїми роздумами та переживаннями, наприклад :

- (7) нім. *Für mich begann die deutsche Einheit also mit einem Kulturschock. An vieles, an fast alles hatten wir gedacht. Aber hatten wir auch ausreichend bedacht, dass der einzelne Mensch - und beileibe nicht nur Offiziere und Volkspolizisten, sondern wir alle, die wir in der DDR gelebt hatten - sein Denken, Fühlen und Erfahren nicht einfach an der Garderobe abgeben kann? Und dass er das vielleicht auch gar nicht will?*
- (8) нім. *Für mich und viele andere waren der Fall der Berliner Mauer 1989 und die deutsche Einheit 1990 Momente des Glücks, der Zuversicht, der Offenheit im umfassenden Sinne.*

Особистісний вимір підтримується засобами персонального дейксису, представлений займенниками першої особи однини та множини нім. *ich, wir*, яким притаманний високий потенціал у реалізації емоційного впливу на адресата. У прикладах (6) і (7) займенник першої особи однини презентує власне Ангелу Меркель, як особистість у вирі історичних подій, особистість, яка спроможна відчувати радість, щастя, занепокоєння, навіть культурний шок, тобто достатньо широку палітру емоцій. Це зближує її з адресатом, зменшує дистанцію між політиком і суспільством, дозволяючи відтворити цей історичний момент разом.

Цілком закономірним у промові виступає втілення ідеї єдності з позиції державного діяча. Характерною для А. Меркель є експлікація проблемних ситуацій у промові за допомогою питально-відповідального прийому з використанням займенника першої особи множини, який сприяє створенню діалогічності мовлення й атмосфери взаємного спілкування, наприклад:

- (9) нім. *Wo nun stehen wir heute, bald 30 Jahre später? Die staatliche deutsche Einheit sie ist vollendet. Die Einheit der Deutschen, ihr Einigsein – das war am 3. Oktober 1990 noch nicht vollendet, und das ist es bis heute nicht.*

Ключовим є питання щодо єдності сьогодні після майже 30 років. Приклад (9)

містить відповіді на важливе запитання «*Де ми...?*». Канцлер вбачає дві площини досягнення єдності: перша – державна німецька, єдина держава, друга – єдність німців, їх спільне буття. Попри те, що для першої властива завершеність, остаточна оформленість, друга вирізняється незавершеністю. А. Меркель розвиває свою думку, представляючи німецьку єдність як безперервний динамічний процес у протиставленні завершеному стану, наприклад:

(10) нім. *Die deutsche Einheit ist also kein Zustand, einmal vollendet und abgeschlossen, sondern ein fortwährender Prozess, ein ständiger Auftrag; ein Prozess, der alle Deutschen betrifft, egal in welchem Bundesland sie leben.*

(11) нім. *Bei der Einheit der Deutschen, dem Einigsein, geht es nicht darum, gleichsam Teile eines Objektes ein für alle Mal zusammenzufügen. Im Gegenteil. Wir sollten froh sein, dass das auch gar nicht funktioniert, weil es ja darum gehen muss, das Verbindende von 83 Millionen Subjekten, also individuellen Schicksalen, zu schaffen, zu erhalten und immer wieder stark zu machen.*

У розумінні канцлера ідея єдності набуває особливого змісту, базуючись на протиставленні двох утілень цієї ідеї – схоластичного та сповненого життям: нім. *Objekt-Subjekt, ein für alle Mal- immer wieder, zusammenfügen-schaffen*. Визначення єдності спирається на об'єднання 83 мільйонів з їхніми власними долями. Суттєвим є безпосередній зв'язок та беззаперечний вплив цієї ідеї на життя кожного представника суспільства. В якості синонімів лексеми нім. *Einheit* використані субстантивовані дієслівні словосполучення та Partizip I нім. *Einigsein, Verbindende*, де в останньому актуалізується процесуальність у семантиці.

У промові такого типу обов'язковим структурним елементом є аналіз досягнень і викликів, що політик вважає важливими. А. Меркель у цьому публічному виступі приділяє більше уваги визнанню наявних проблем, ніж інформації про звершення за 29 років після об'єднання Німеччини. Політик робить свідомий вибір щодо такого зміщення акценту на труднощі та перепони порівняно із здобутками. Показово, що кількість речень, які містять позитивну інформацію у три рази менше, ніж тих, що вказують на негативні факти й тенденції. Відрізняються зазначені речення й структурно. Так, досягнення канцлер представляє синтаксичними конструкціями, які передають здебільшого узагальнений зміст, наприклад:

(12) нім. *In den 29 Jahren, die seither vergangen sind, wurde unglaublich viel erreicht. In West und Ost sind die Menschen mit ihrem Leben insgesamt zufriedener als zu jedem anderen Zeitpunkt nach der Vereinigung.*

(13) нім. *Unser wiedervereintes Land ist heute in einer ganz anderen Situation als 1990. In vielen Feldern haben sich Ost und West angenähert.*

У прикладі (12) добір лексем з позитивною конотацією нім. *unglaublich viel, erreichen, zufriedener* підтверджує досягнуті здобутки. У свою чергу, вживання пасивної конструкції без вказівки діяча концентрує увагу на результатах об'єднання Німеччини, які представлені достатньо невизначено нім. *unglaublich viel*. Друге речення містить лексему нім. *zufriedener* для констатації того факту, що рівень задоволеності людей на сході та заході своїм життям зріс порівняно з кожним іншим проміжком часу після об'єднання. Приклад (13) також містить порівняння з точкою відліку 1990 рік. Тут наведений факт про зміну ситуації в країні, зазначається зближення сходу та заходу у багатьох сферах. В цьому прикладі не фіксуються лексеми з однозначно позитивною конотацією, тут скоріше йдеться про узагальнену інформацію. Констатуючи позитивні зрушення у відносно невеликій кількості речень, А. Меркель подає їх у так званому «лозунговому» форматі – відносно коротко, просто без розлогих пояснень.

Зовсім інший підхід політика до визнання наявних проблем, наприклад:

(14) нім. *Aber wir wissen auch, dass das nicht die ganze Wahrheit ist. Denn zur Bilanz nach 29 Jahren deutscher Wiedervereinigung gehört auch, dass sich die Mehrheit der*

Ostdeutschen in der Bundesrepublik als Bürger zweiter Klasse fühlt, wie repräsentative Umfragen zeigen. Danach halten weniger als 40 Prozent der Ostdeutschen die Wiedervereinigung für gelungen, bei Menschen unter 40 sind es sogar nur rund 20 Prozent. Weniger als die Hälfte ist mit der Demokratie in Deutschland zufrieden.

У прикладі (14) використання особового займенника першої особи множини нім. *wir* дає змогу ораторці ототожнювати себе з усіма громадянами Німеччини, бути частиною суспільства. З цим займенником вживається перформативне дієслово нім. *wissen* для вираження власної думки. Інформація, що міститься у підрядному реченні зорієнтована на аудиторію. Ораторка володіє знанням про факти, поділяючи ці знання з усіма громадянами. Отже, всі знають і погоджуються з такою інтерпретацією фактів, що означає єдність у поглядах і сприяє зближенню канцлера та народу. Це набуває виключно важливого значення, коли йдеться про негативні явища й тенденції у суспільстві. Привертає увагу незвична перша позиція конектора нім. *denn*, що вводить, як правило, підрядне причини. Таке оформлення підрядного речення в самостійне головне зосереджує увагу на поясненні всієї правди про стан речей у процесах об'єднання. А. Меркель зазначає, що підсумок возз'єднання характеризується прикриттям відчуттям більшості східних німців як громадян другого гатунку. Більше того, менше 40 відсотків німців зі сходу вважають возз'єднання успішним. Менше половини з них задоволені станом демократії в країні. Канцлер залучає статистичні дані для обґрунтування реальних причин для занепокоєння. Складне, але важливе питання, яке хвилює А. Меркель, полягає в тому, чому німецька єдність є для багатьох людей зі східних земель не тільки позитивним досвідом, наприклад:

(15) нім. *Das bedeutet: Neben dem, was gelungen ist, müssen wir alle – in Politik und Gesellschaft – lernen zu verstehen, dass und warum die deutsche Einheit für viele Menschen in den ostdeutschen Ländern nicht nur eine positive Erfahrung ist.*

Канцлер прямо вказує на те, що більшість людей у старих землях під час цих подій виступала в ролі спостерігачів, життя яких практично не зазнало якихось змін в ті буремні часи, наприклад:

(16) нім. *Für die Mehrheit der Menschen in den alten Bundesländern aber waren all die Umwälzungen etwas, das sie das lag ja in der Natur der Sache eher aus der Rolle eines Zuschauers betrachteten und nicht als jemand, der von den Ereignissen in seinem Leben elementar betroffen werden konnte auch wenn sie mit uns, wie in meiner Familie zum Beispiel, in all den Jahren der DDR Kontakt gehalten und uns konkret mit Paketen und Besuchen unterstützt hatten.*

У прикладі (16) А. Меркель чітко ідентифікує себе як представника східних земель через використання особових і посесивних займенників нім. *sie mit uns, wie in meiner Familie*.

Для політичного діяча визнання наявних проблем неможливе без власного бачення шляхів вирішення. Одним із таких канцлер убачає поєднання регіонального розмаїття та федеративної солідарності, наприклад:

(17) нім. *Es ist Aufgabe der Politik, ihrer Vertreter und Repräsentanten, den Bürgerinnen und Bürgern freiheitliches Leben zu ermöglichen. Dazu werden regionale Vielfalt und bundesstaatliche Solidarität zusammengedacht... Bundesstaatliche Solidarität heißt, für gleichwertige Lebensverhältnisse auf faire Teilhabemöglichkeiten und gute Entwicklungschancen vor Ort zu achten...*

Для визначення солідарності вжиті прикметники з позитивною конотацією, які підсилюють ключові іменники-композиції нім. *Lebensverhältnisse, Teilhabemöglichkeiten, Entwicklungschancen*.

Для політичного діяча, який виголошує публічну промову з нагоди головного державного свята здебільшого необхідним є окреслення подальшої перспективи розвитку об'єднаної країни, націленість на об'єднавчі засади для громадян Німеччини з

чітким розумінням викликів сьогодення задля успішного спільного майбутнього, наприклад:

(18) нім. *Wir können die Zukunft nur gut gestalten, wenn wir uns auch über unsere Ängste und Sorgen nur mit Respekt voneinander austauschen; wenn wir vor Augen haben, was jeder von uns mit seinen Erfahrungen beitragen kann; wenn wir um Lösungen konstruktiv ringen. Und das heißt, wenn wir bereit sind, uns auf Kompromisse einzulassen. Denn es ist falsch, im Kompromiss nur etwas Faules zu sehen, ihn gar als Verrat am eigentlich Richtigen zu schmähen. Im Kompromiss vergewissern wir uns, was wir gemeinsam haben und worauf wir aufbauen können. Ohne Kompromiss gibt es keine Gemeinsamkeit. Und genau darum geht es heute: um Gemeinsamkeit, um Einigkeit und Recht und Freiheit in unserem Land.*

Приклад (18) демонструє основні підходи канцлера до розбудови майбутнього. Навколо іменника нім. *Zukunft* формується концептуальне поле за допомогою іменників з позитивною конотацією нім. *Respekt, Erfahrungen, Lösungen* й підтримуються дієсловами нім. *beitragen, ringen* з уточненням останнього нім. *konstruktiv*. Присутність двох іменників із негативною конотацією нім. *Ängste, Sorgen* вказує, з одного боку, на наявність проблем, з іншого боку, містить шляхи їх подолання нім. *mit Respekt, sich voneinander austauschen*. Важливо, що головним діячем виступає особовий займенник першої особи множини нім. *wir*, який функціонує в якості підмета як у головному реченні, так і у підрядних. Невипадково, що серед підрядних домінують речення з конектором нім. *wenn*. Канцлер зосереджує увагу на здатності й можливості добре облаштувати майбутнє, на що вказують модальне дієслово нім. *können* і дієслівне словосполучення нім. *bereit sein*. Важливою складовою побудови успішного спільного майбутнього А. Меркель вважає готовність до компромісу використовуючи іменник нім. *Kompromiss* 4 рази в прикладі (18). Політик доходить висновку, що без компромісу не буде жодної спільності/спільноти.

Знаково, що політик додає іменник нім. *Gemeinsamkeit* до першого рядка гімну Німеччини нім. *Einigkeit und Recht und Freiheit*, наголошуючи на надважливості ідеї єдності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз промови А. Меркель з нагоди Дня Єдності у 2019 році уможливив виявити основні способи й засоби презентації лінгвістичної персони політика, що полягають: 1) у формуванні вісі *Я – особистість – жінка – одна з представників східних земель – державний діяч національного рівня*, розгортання якої підтримується певним набором лексичних і синтаксичних одиниць; 2) у побудові власного концептуального поля ідеї єдності, базуючись на персональному життєвому й політичному досвіді; 3) в окресленні шкали цінностей канцлера з головним пріоритетом – єдності Німеччини.

Перспективу дослідження вбачаємо у встановленні динамічних зрушень в особистісному вимірі представлення ідеї єдності у промовах А. Меркель із нагоди головного державного свята з 2005 року.

Бібліографічний список

- Багнюк, Н.В., 2018. Homo Lingualis XVI-XVII століть: сучасні дослідження. *Лінгвістика*, 2(39), с.158–165.
- Ващук, Т., 2007. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Житомирського державного університету*, 33, с.182–185.
- Гузак, А.М., 2014. Біблія як прецедентний феномен та її роль у формуванні позитивного іміджу сучасного політичного лідера (на матеріалі промов американських президентів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*, 8(1), с.72–76.
- Дмитренко, О. та Шинкаренко, О., 2021. Особливості політичного дискурсу Ангели

- Меркель. *Імідж*, 2(197), с.23–27.
- Загнітко, А.П., 2017. *Теорія лінгвоперсонології*. Вінниця: Нілан-Лтд.
- Колоїз, Ж., 2017. Проект українського «Словника прецедентних феноменів». *Філологічні студії*, 16, с.139–160.
- Кондратенко, Н., 2017. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу. *Філологічні студії*, 9, с.18–22.
- Рослицька, М.В., 2019. *Прецедентне ім'я в політичному дискурсі: формально-семантичні ознаки і соціопрагматичний потенціал (на матеріалі промов президентів України, Польщі та Франції кін. XX – поч. XXI ст.)*. Кандидат наук. Автореферат. Львівський національний університет імені Івана Франка.
- Славова, Л.Л., 2012. *Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США – Україна*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка.
- Der Bundesregierung, 2019. Rede von Bundeskanzlerin Merkel anlässlich des Festakts zum Tag der Deutschen Einheit am 3. Oktober 2019 in Kiel [online]. Available at: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-anlaesslich-des-festakts-zum-tag-der-deutschen-einheit-am-3-oktober-2019-in-kiel-1678326>> (Accessed 10.11.2024).
- Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache, 2017. Revolution [online]. Available at: <<https://www.dwds.de/wb/Revolution>> (Accessed 10.11.2024).

References

- Bahniuk, N.V., 2018. Homo Lingualis XVI-XVII stolit': suchasni doslidzhennia [Homo Lingualis XVI-XVII centuries: contemporary studies]. *Linguistics*, 2(39), pp. 158–165. (in Ukrainian).
- Der Bundesregierung, 2019. Rede von Bundeskanzlerin Merkel anlässlich des Festakts zum Tag der Deutschen Einheit am 3. Oktober 2019 in Kiel [online]. Available at: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-anlaesslich-des-festakts-zum-tag-der-deutschen-einheit-am-3-oktober-2019-in-kiel-1678326>> (Accessed 10.11.2024).
- Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache, 2017. Revolution [online]. Available at: <<https://www.dwds.de/wb/Revolution>> (Accessed 10.11.2024).
- Dmytrenko, O. and Shynkarenko, O., 2021. Osoblyvosti politychnogo dyskursu Angely Merkel [Features of Angela Merkel's political Discourse]. *Image*, 2(197). pp.23–27. (in Ukrainian).
- Gusak, A.M., 2014. Bibliia yak pretsedentnyi fenomen ta yii rol u formuvanni pozytyvnoho imidzhu suchasnoho politychnoho lidera (na materiali promov amerykanskykh prezydentiv). [The Bible as a Precedent Phenomenon and its Role in Forming a positive Image of a modern political Leader (based on speeches by American presidents)]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, 8(1), pp.72–76. (in Ukrainian).
- Kolojiz, Zh., 2017. Proekt ukrajinskogo «Slovnyka prezedentnyh fenomeniv» [Projekt of the Ukrainian «Dictionary of Precedent Phenomena»]. *Philological Studies*, 16, pp.139–160. (in Ukrainian).
- Kondratenko, N., 2017. Typologiiia movlennevyh zhanriv ukrajinskogo politychnogo dyskursu [Typology of speech genres in Ukrainian political discourse]. *Philological Studies*, 9, pp.18–22. (in Ukrainian).
- Roslytska, M.V., 2019. *Prezedentne im'ia v politychnomu dyskursi: formalno-semantychni oznaky i soziopragmatychnyj potenzial(na materiali promov presydyntiv Ukrajiny, Polshchi ta Franziji kin. XX-poch. XXI st.)* [A precedent name in political discourse: formal semantic features and sociopragmatic potential (based on the speeches of the presidents of Ukraine, Poland and France at the end of the twentieth – early twenty-first

- centuries)]. Ph.D. Abstract. Ivan Franko National University of Lviv. (in Ukrainian).
Sagnitko, A.P., 2017. *Teoriia lingvopersonologiji* [Theory of Linguopersonology]. Vinnytsia: Nilan-Ltd. (in Ukrainian).
Slavova, L.L., 2012. *Movna osobystist' lidera u dserkali politychnoji lingvopersonologiji: USA-Ukraina* [Linguistic personality of the leader in the mirror of political linguopersonology: USA-Ukraine]. Zhytomyr: Vyd-vo I.Franko ShDU. (in Ukrainian).
Vashchuk, T., 2007. Politychnyj dyskurs iak ob'ekt lingvistychnoho doslidzhennia [Political Discourse as an Objekt of linguistic Study]. *Bulletin of Zhytomyr State University*, 33, pp.182–185. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 11.11.2024.

Natalia Pyrlik

THE IDEA OF THE UNITY OF GERMANY: THE LINGUOPERSONOLOGICAL ASPECT

The article deals with the implementation of the idea of the unity of Germany in the linguopersonological aspect. It analyzes the speech of Federal Chancellor A. Merkel on October 3, 2019 in Kiel. The main characteristics of this speech are 1) ritual, ceremony 2) focus on a wide audience in order to form a positive emotional mood. An effectively constructed speech is of great importance for political communication. The beginning of the speech plays a significant role in establishing cognitive, psychological and emotional contact with the addressee. The speech of A. Merkel is distinguished by the originality of the composition. The speech is a conceptual conversation about Germany and the Germans, a polemical dialogue in retrospect with Thomas Mann, a famous German writer, and Nobel Prize laureate in literature. The use of precedent phenomena is associated with the value orientations of the lingual culture and embodies culturally significant information. In a political speech, a precedent name from the source sphere "Literature" forms an argumentative basis for a politician by joining an authority to strengthen his own position or by critically analyzing the concepts and views of an authority. A. Merkel refers to the famous work of T. Mann "Germany and the Germans" for indirect verbalization of ideological values and for constructing German identity. A key component of this process is the concept of "Revolution". The Chancellor creates an associative field of this concept, where the idea of the unity of Germany as a peaceful successful German revolution dominates. The politician builds a semantic trajectory of significant changes in the consciousness of the actors of the revolution. For this, multi-level linguistic means are used, from morphological to syntactic.

A specific feature of A. Merkel's speeches is an appeal to her own life experience, to the facts of her personal biography. In this way, a personal orientation in speech is formed. The politician acts as a personality, an actualized linguistic personality. The personal dimension is supported by means of personal deixis, represented by personal and possessive pronouns. The specified linguistic means reduce the distance between the politician and society and thus have a greater influence on the audience.

It is natural that the speech presents the idea of unity from the standpoint of a statesman. A. Merkel's explication of problematic situations in a speech using a question-and-answer technique is characteristic of A. Merkel. The prevalence of syntactic constructions indicating negative tendencies and facts, as well as the difference in their structural design, was recorded: positive information is simple, negative is complex. The construction of the conceptual field "Future" is based on a wide range of parts of speech, mainly nouns with a positive connotation. As a result of the analysis of A. Merkel's speech, the main methods and means of presenting the lingual persona of the politician were identified: 1) the formation of the axis I-person-woman-one of the representatives of the eastern lands-state figure of the national level, which is supported by a specific set of lexical and syntactic means; 2) the construction of her own

conceptual field of the idea of unity, based on personal life and political experience; 3) outlining the scale of values of the chancellor with the main priority - the unity of Germany.

Key words: *Angela Merkel, linguistic personological aspect, idea of German unity, linguistic personality, public speech.*

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111'225 .4

Olena Pavlenko

ORCID: 0000-0002-3747-4651

ACROSS BORDERS: DOTSENKO'S FAULKNERIAN ODYSSEY

This article delves into the noteworthy contributions of Rostyslav Dotsenko, a Ukrainian translator, to the incorporation of William Faulkner's works into the Ukrainian literary landscape. Given the convergence of worldviews and thematic preoccupations between Faulkner and Dotsenko, this study examines the ways of how Dotsenko's translations have effectively conveyed the intricate nuances of Faulkner's prose works to Ukrainian readers as well as engages with the broader cultural framework, social issues and their reflection in the Ukrainian context: By meticulously analyzing the multifaceted challenges and innovative strategies employed in translating Faulkner's complex and often experimental prose, this study highlights the significance of Ukrainian translations in fostering intercultural dialogue and expanding the horizons of literary appreciation.

Keywords: literary translation, translation strategies, socio-political context, the writer's 'run-ons', internal monologues.

DOI 10.34079/2226-3055-2024-17-31-73-83

Introduction

Translation within any cultural context has proved to be a complex and multifaceted endeavor that significantly influences the formation and evolution of a nation's literary canon. By introducing foreign works into a domestic literary landscape, translation plays a crucial role in expanding the range of literary experiences available to the target readers and shaping their literary tastes. In this regard, Rostyslav Dotsenko's significant contributions to Ukrainian translation, driven by his unwavering commitment to prose literary insight, have played a pivotal role in revitalizing the national translation school. His exceptional talent to introduce William Faulkner, a Nobel Prize laureate and prominent figure in American literature, to Ukrainian readers marked a turning point, establishing Faulkner's works as a central focus of his own translation and literary scholarship. The writer's psychological worldview with his philosophical and humanistic conception of art represented by moral and spiritual truths – love, honour, self-sacrifice, empathy and compassion have deeply resonated with Rostyslav Dotsenko.

By immersing Ukrainian readers in Faulkner's exploration of those universal human experiences, Dotsenko has significantly broadened their literary horizons as well as fostered a deeper appreciation for American literature. Faulkner's intricate narrative techniques, particularly his use of symbolism and grotesque imagery that proves to have caused significant challenges in translation, posed no substantial obstacle for Dotsenko. His masterful translations enabled Ukrainian readers to fully appreciate the subtleties and complexities of Faulkner's prose, demonstrating the translator's ability to navigate even the most challenging aspects of literary translation.

The article **aims** to exploring the symbiotic relationship between William Faulkner and Rostyslav Dotsenko, examining how their shared worldview and thematic concerns enabled the translator to successfully decode Faulkner's complex prose into Ukrainian. Furthermore, this research seeks to offer insights into the translator's role in shaping the reception of the author's

stylistic choices within a new cultural context.

Results and findings. There have been numerous studies and scholarly findings regarding the exploration of the multifaceted nature of William Faulkner's works, which include, in particular, the issues of the writer's critical reception in America (Andrews, 2013; Farkas, 2017; Bleikasten, 2017; Frank, E., 2024), his literary activities in the context of American history and politics (Matthews, 2015; Kreyling, 2018), Southern literature and culture (Ladd, Cohn, and Michaels, et al., 2018) as well as William Faulkner's Experimental Techniques and the Evolution of Modernist Literature (O'Donnell, 2006; Benson, 2020). Furthermore, the Center for Faulkner Studies (CFS) located at Southeast Missouri State University, the annual Faulkner and Yoknapatawpha Conference, the William Faulkner Foundation (Rennes, France), the network of Faulkner Studies in the UK, an interactive website "Digital Yoknapatawpha", the *Faulkner Journal* published by the University of Central Florida provide a platform for scholars, doctoral researchers, and PhD students from across the globe to share their research and engage in the discussions about the life and literary work of the great American writer, thus contributing to the ongoing scholarly conversation about Faulkner's work.

In Ukraine, the works of William Faulkner have been the subject of critical analysis (as seen in the findings of Кеба, 2023; Денисова, 2002; Науменко, 2024; Павленко, 2014) that have contributed to a deeper understanding of Faulkner's complex and multifaceted work within the Ukrainian literary landscape. They have explored various facets of Faulkner's writing, including his poetics and narrative strategies, existential themes, influence on modernist literature, intertextuality, mythology, reception in Ukraine as well as the impact on Ukrainian literature.

An essential aspect of Faulkner's recognition in Ukraine lies in the pioneering work of Rostislav Dotsenko, a Ukrainian translator of the sixties, who not only made Faulkner accessible to a Ukrainian audience but also facilitated a deeper engagement with his narrative techniques, thematic concerns, and modernist sensibilities. However, Dotsenko's literary and translational activities come to be presented by the limited body of scholarly work documented in a compilation of his articles of 132 items including prose translations, mostly from English and 387 critical works and reviews (Доценко, 2013; Білорус, Адаменко, Кагарлицький, Корнієнко, та ін., 2001) as well as several key publications (Лук'яненко, 2012; Овсієнко, 2013; Павленко, 2015).

Background

The translator's creative activity is evident in the intentional resources they employ. These are known to exist beyond the text itself, mediating the interpretation and creating an imaginary projection within a specific literary framework. This process is shaped by the translator's engagement with the author's aesthetic and stylistic choices, as well as by the social context in which the translation is produced. On the other hand, it frequently emerges as a product of social demand. To fully appreciate Dotsenko's contribution to the reception of Faulkner's prosaic works in the Ukrainian literary context it proves to be essential to consider the key aspects that focus on viewing the translation as a cultural and intellectual exchange and not merely a linguistic exercise.

By examining the translation through this lens, we can gain a deeper understanding of how Dotsenko navigates the complexities of Faulkner's language and cultural context, while also considering the influence of the writer's worldview on his own interpretations and creative choices. Accordingly, the above-mentioned issues put emphasis on the problems regarding: 1) *translation and cultural agenda* (linguistic nuances and cultural adaptation); 2) *the impact of Faulkner's worldview on Dotsenko*; 3) *the philosophy of existentialism and the human experience*; 4) *moral and social issues*; 5) *socio-political context*. The in-depth study of the aspects in question unveils a number of linguistic and extralinguistic factors that describe instruments and techniques that contribute to Dotsenko's masterful navigation of all the complexities of Faulkner's style including his unique rhythm, syntax, and vocabulary. He also

skillfully conveys the Southern dialect and colloquialisms adapting cultural references and idioms to resonate with Ukrainian readers.

The common philosophical grounds between the two wordsmiths identify Dotsenko's translation to some extent "as a reflection of Faulknerian ideology", echoing shared themes of existentialism, psychologism, human determinism, the writer's <...> "mobile aesthetics with its absurd nature of reality" (Білоpus, та Адаменко, 2001, с. 24). The refined organization of Faulkner's prose characterized by its dynamic plot and the complexity of composition as well as "the attempts to delve into the subconscious, revealing the spiritual crisis of the individual under the conditions of unjust existence, the interweaving of good and evil, the real and the mystical" evokes Dotsenko's lively artistic interest (Білоpus, та Адаменко, 2001, с. 34). His translations engage the reader in reflections on virtues and vices, the cultivation of emotions, the pursuit of resolutions to ethical dilemmas, the essence of love, and human passions. As he himself states, <... "these themes resonate with the perspectives, ideals, evaluations, traits, and self-perception of William Faulkner" (Dotsenko's manuscript) as articulated in the notable assertions published in his collected aphorisms "Thoughts of Light in the Darkness": *"Life is art, yet so many are mere craftsmen"*; *"a thought that doesn't make you think isn't worth thinking"*; *"in the grand scheme of time, the present moment is fleeting"*; *"'somehow' is not a strategy; it's barely scraping by"*; *"the most productive partnerships embrace individual viewpoints"*; *"real ideals don't stop mattering once you reach them"*; *"internationalism is just a stone's throw from imperialism"* (Доценко, 2011, с. 89-91) and others. The artists' shared spiritual values regarding the nature of existence are evident in their pursuit of clear and precise artistic expression, reflecting a commitment to art above personal ego – "serve the art, don't let it serve you". This motto proved to be a reminder for Dotsenko to prioritize the artistic endeavor itself, rather than seeking personal gain or recognition. As a dedicated artist driven by a deep passion for his craft and a profound desire to create "works of beauty and meaning" (Білоpus, та Адаменко, 2001, с. 41), irrespective of fame or fortune, he developed his own unique translation style characterized by a categorical rejection of intermediary services and a firm belief in never translating on directive instructions. As Dotsenko puts it, "he accepted commissions only for works he personally selected for translation, rejecting those dictated by social demand" (Білоpus, та Адаменко, 2001, с. 27).

The artist's sense of Self was shaped by the Ukrainian national idea, and every aphorism of his proved to be characterized as <... "a flash of sharp, like a blade, incorruptible and fearless analytical and synthetic thought, which tirelessly and persistently crystallizes in the muddy solution of our post-imperial everyday life"...> with its <... "slender concept of the future: revival through a sober and comprehensive diagnosis of all our ailments, old and present, with appropriate conclusions for the future" (Білоpus, та Адаменко, 2001, с. 51). Obviously, this could explain why Faulkner's interpretation of moral and social issues, particularly race relations and social inequality, resonated with Dotsenko's own concerns about justice and human dignity. His translations emphasize these themes, shedding light on the universal aspects of Faulkner's social commentary.

Conscious of his national mission, amplified by an internal sense of civic responsibility, inherent love of freedom, and independence from established stereotypes imposed from above, Dotsenko is establishing his own translation platform, stressing the crucial role of the Ukrainian language in preserving national identity under conditions of statelessness. For him, translation was the only tool in the fight for national independence and a means of asserting national identity, thereby elevating its standing internationally. This was particularly important at a time when, according to official Soviet ideology, Ukrainian language and literature were not considered prominent or influential, being relegated to 'domestic use' only, accordingly, world classics were primarily available to the public in Russian translations. In view of this, Dotsenko asserts that "translated literature in Ukraine has the same dramatic history as original literature, only twice as dramatic" (Доценко, 1989, с. 21). This was a period of forced 'rapprochement of

fraternal languages”, when “Russian-Ukrainian dictionaries were ironically called “Russian-Russian” in everyday life, and any difference between a Ukrainian and a Russian word one was considered sedition and nationalism” (Доценко, 1989, с. 21). Government efforts prioritized elevating the status of Russian thus, heavily impacting Ukrainian translation which proved to emerge as a vital countermeasure, compensating for the tragic suppression of original Ukrainian literature” (Зорівчак, 2007, с. 174).

Despite accusations of favoring “bourgeois literature” (in particular works of William Faulkner), excessive archaisms, and unconventional language use, Dotsenko confirmed that his translations not only enriched Ukrainian literature stemming from his close collaboration with original authors, meticulous analysis of each text, and attention to every detail but also elevated the Ukrainian language. Rejecting the “utilitarian universalism” prevalent in Ukrainian literature, he positioned his work historically, disregarding Soviet-era theories that artificially applied past translation techniques to contemporary contexts. With the power of his pen, he liberated Ukrainian literature from the chains of oppression. This involved overcoming both imperial restrictions and the lack of diverse literary styles, often replaced by domestication, translation clichés, and the use of archaic language.

“A versatile stylist ...>” with an “X-ray vision” for writing and the arts (Білорус, та Адаменко, 2001, с. 30), Dotsenko employed all the nuances of translation with equal ease to achieve artistic expressiveness both at the linguistic and extralinguistic levels. This is evident in the translator’s understanding of modernity that aligns with Faulkner’s *perception of time, memory and the philosophy of being*, as well as the themes of *family and family ties, violence and death, loneliness and alienation, race and social inequality* vividly explored in his writings and interviews. Being typically reserved, Faulkner traveled extensively, giving lectures for the United States Information Service. For example, in a 1956 interview by Jean Stein with “The Paris Review”, the writer discussed the above-mentioned issues relating them in particular to his professional activities: “Is there any possible formula to follow in order to be a good novelist?”– “Ninety-nine percent talent ... ninety-nine percent discipline ... ninety-nine percent work. He must never be satisfied with what he does. It never is as good as it can be done. Always dream and shoot higher than you know you can do. Don’t bother just to be better than your contemporaries or predecessors. Try to be better than yourself” (The Paris Review, 1956).

The distinctiveness of Faulkner’s innovative heritage with its humanistic and anti-bourgeois pathos is determined by the thesis articulated as his creative credo: “*The writer’s only responsibility is to his art. He will be completely ruthless if he is a good one <... if I could write all my work again, I am convinced that I would do it better, which is the healthiest condition for an artist*” (The Paris Review, 1956). Stressing the importance of the author’s uniqueness he asserts “*The writer’s individuality is very important to himself. Everybody else should be too busy with the work to care about the individuality. <...All of us failed to match our dream of perfection. So, I rate us on the basis of our splendid failure to do the impossible*” (The Paris Review, 1956).

The well-known perspective on the writer’s responsibility to society Faulkner offered at a 1950 Nobel Banquet at the City Hall in Stockholm, declaring “*I believe that man will not merely endure: he will prevail. He is immortal, not because he alone among creatures has an inexhaustible voice, but because he has a soul, a spirit capable of compassion and sacrifice and endurance. The poet’s, the writer’s, duty is to write about these things. It is his privilege to help man endure by lifting his heart, by reminding him of the courage and honor and hope and pride and compassion and pity and sacrifice which have been the glory of his past. The poet’s voice needs not merely be the record of man, it can be one of the props, the pillars to help him endure and prevail*” (The Nobel prize, 1950).

These reflections find full correlation and support in Dotsenko’s views and assessments, particularly his statements regarding the social role of the translator, as expressed in his address to the Council for Translation: “*The moral responsibility inherent in the act of translation is*

inextricably linked to the translator as an artist. The core principle here is that a comprehensive command of the living native language, encompassing both its current and latent potential power the power that invariably surpasses the limitations of any dictionary, past or present— is indispensable for rendering the works of literary masters such as Chaucer, Shakespeare, Dickens, Faulkner, and Mark Twain, whose prose is characterized by its vibrant and multifaceted use of language. The translator must possess not merely a ‘dictionary’ knowledge of the language, but rather an organic understanding of its living essence, coupled with a sense of balance, tact, and a profound responsibility for the chosen word. For, indeed, the realm of translation commences where the boundaries of philology are transcended” (Доценко, 2013, с. 34).

Very often the internal monologues as well as grammatically expressed first-person narration testifies the intensity of abstraction in the thought expression of both artists that reach its maximum by the evidence that they position themselves as an integral part of society, performing the function of “a medium that speaks on behalf of the community” (Павленко, 2015, с. 118) in order to actualize their own attitude to universal existential questions: “We are all like-minded, because we recognize only one thought – our own”; “Knowing that **Heaven helps those who help themselves**, we are cautious in every way, so that we are either right-sided or left sided in order to please someone”; “We can still shut our mouths. But when will we finally realize the truth that Voltaire said?”; “In terms of myth production, we have always ranked first in the world. Now the problem is to occupy the last position”; “When we hope, it is not because rewards are expected” (Доценко, н.д., с. 95): “**We have no choice but to accept people as they are**”; “**We must be free not because we claim freedom, but because we practice it**”; “**We are all the sum of our past**”; “**We are not our fathers**”; “**We can’t change the world, but we can change ourselves**” (Faulkner, 1993); “We cannot be even ninety percent unified against that inimical world, which outnumbers us, because too much of even that ninety percent of power is spent and consumed by the physical problem of the ten percent of irresponsibles”; “Perhaps the Negro is not yet capable of more than second-class citizenship. <... So, we, the white man, must take him in hand and teach him that responsibility, <...we have so far created of peaceful relations between the two races” (Faulkner, 1958).

Dotsenko’s translation and artistic talent is particularly evident in his ability to reimagine artistic imagery, breathing “new life” into literary works and imbuing them with unique interpretations. This artistic skill of the translator facilitated the publication of works by an American author, which had been previously suppressed due to concerns about the potential influence of “bourgeois nationalism: on Ukrainian readers. Faulkner’s novel “Go Down, Moses”, for example, was among those that ultimately reached its audience. The publication of the Ukrainian translation of “Go Down, Moses” under this specific title was primarily influenced by ideological factors. At the initial stage of the manuscript review, an entire chapter of the translation was rejected due to its “contamination with religious delusion”, which supposedly contradicted the atheistic profile of the publishing house “Molod.” Yet, Dotsenko managed to issue an ultimatum to the publishing house director stating: either the “fertility” of the Nobel laureate would be preserved, or the translators would act according to the principle: “If our work is not accepted, we will take it back”. Eventually, the battle was won thanks to the capitulatory position of the remarkably compliant Volodymyr Burban, <...> although it did not go without losses < ... “in manpower and military equipment”: the novel was published under the ill-fated title “The Hearth”, posing an unsolvable riddle to all the world’s bibliographers and researchers” (Білюс, та Адаменко, 2001, с. 39).

The congenial reproduction of Faulkner’s style, which proved to have posed a challenge with its “large-sized phrases” to all those who undertook its translations, could have skillfully been considered by Dotsenko. The translator provided the reasons for the phrase length “due to the combination of the present and the past, the real and the imaginary, the concrete and the abstract, thoughts and actions, the fertility of unexpected images-associations, remarking, in

particular, that <...”the author doesn’t seem to be very much concerned that we are just getting to know his world, he does not want to slow down the overwhelming flow of real and poetic information, or even stop some frame and thereby make it easier for us to cross the threshold of Yoknapatawpha, a land the writer created in his imagination” (Доценко, 2013, с. 421). Therefore, to all those who are impressed by the complexity and intricacy of the writer’s prose and pass a verdict on its “inaccessibility”, he suggests a re-reading:<... “anyone who spares no effort for a repeated attempt, on the particular page will be surprised to discover in the chaotic, seemingly accumulation of words and sentences – a strictly ordered flow of events, thoughts and emotions”, in which <...”syntactic complexity is only a shell, only a form of presenting a continuous and voluminous process of life; a flow in which interruptions of thought are only a way to convey the abundance of associations of human thinking” (Доценко, 2013, с. 415).

On carefully studying every nuance of Faulkner’s verbal matter, Dotsenko comes to the conclusion that the accumulation of his phrases is caused by the desire “to freeze the movement, to stop the moment of life and keep from slipping away”.

This idea in question proves to be typical and pervasive of Faulkner’s writing style as it is. For example, in “*Absalom, Absalom!*” the writer operates with this long and complex sentence to describe the main character Rosa Coldfield, reflecting on her interactions with Thomas Sutpen (she is trying to understand his motivations and actions, and this sentence is part of her attempt to make sense of his personality):

“He was not a man who ever laughed, and this (she believed) was not from any lack of humor since his was a deep and quiet one, not bitter, not cynical, but a profound and almost lethargic amusement at the human condition which he viewed with a long, steady, interested detachment, in which she believed he included himself with that same faint curious surprise which the rest of them, his wife, his son, his daughter, all of them who had ever known him, assumed” (Faulkner, 1958).

In this case, as the translator puts it, <...” one will not be able to deny the relevance of the writer’s ‘run-ons’ to boost the reader’s comprehension” (Доценко, 2013, с. 415). In this regard, his brother John Faulkner, supported the idea arguing that long and complex sentence was justified. He stated, in particular: “Compare Faulkner’s manner of presentation with your own thinking process, and you will be convinced that his sentences are like a train of thought, with one idea following another, being intertwined and mixed in your brain. It starts with one thought, which gives rise to another...and so on until the end of the sentence. This is how you should read, and you will see that everything here is connected, like links in a chain” (Доценко, 2013, с. 423).

The peculiarities and unique distinctiveness of Faulkner’s style have been a frequent topic for discussion at the Art Translation Council, operating at the “Dnipro” publishing house. Accordingly, the translation of his novel “The Reivers” by Dotsenko caused a lively discussion at one of the sessions (April 16, 1971), in particular, regarding lexical and stylistic slip-ups, the usage of long sentences and repetitions. Concerning these issues, the translator Diodor Bobyr remarked: “The content and thoughts here are stated clearly, understandably. There are some errors, such as “to look like” instead of “to have the appearance”, “whiteness” instead of “white,” etc. But in the first two pages, where there are long periods, it is difficult to understand anything. I would advise making cuts here.” Dmytro Palamarchuk expressed a somewhat different opinion: “I really like the language of the translation excerpt I have read. What should the translator do if the author puts like that? It is necessary either not to publish the translation at all, or to publish without any cuts.

It’s possible that some people will understand the text even if others don’t get it immediately” (Обговорення, 1971). In addition, Victor Koptilov gave high praise to Dotsenko’s translation, asserting that <...in “The Reivers” Dotsenko found the right ‘*tuning fork*’ for the translation of Faulkner”. Bringing all the presentations to a close, the translators Yuriy Lisnyak and Olexander Terekh focused on the artistic perfection, the high artistic quality of Dotsenko’s

translation, by stating:” Reading the translation, you feel that this is Faulkner’s style... The translation is done at a decent level” (Обговорення, 1971). In view of the remarks expressed, Dotsenko convincingly proves the necessity of reproducing the translation by preserving the stylistic structure of the original text. At the same time, he affirms that the writer’s careful use of punctuation proves to be the reason for this. The translator points out that Faulkner is cautious with periods, as they can make the story less exciting or tense. He often uses semicolons, commas with dashes, or colons instead, which keep the rhythm flowing. On the other hand, by placing explanations, comments, generalizations, examples, associations in parentheses, the writer achieves a double goal: he branches out the thought within the same sentence and preserves (before and after the parentheses) the rhythmic pattern as it is (Доценко, 1971, с. 252).

An integral part of Dotsenko’s translation is a sense of the unique subjectivity of Faulkner’s style, determined by an extremely diverse means of the language forming: *violation of the formal grammatical structure of the phrase*, when the author, using alogisms, creates the illusion of ‘primary presence’ in the formation of his own thought, when syntactic and logical orderliness does not keep up with the dynamics of thinking and the impulsiveness of emotional experiences. On the other hand, constant repetitions of words and images, morphological forms and syntactic turns, parallelism in the structure of individual sentences and entire paragraphs, helped the writer to preserve the <...” unity and continuity of human experience, reproduced as a process” (Доценко, 2013, с. 416).

Another advantage of Rostislav Dotsenko’s masterful translation of Faulkner’s work is his skillful handling of repetition, a key element of the writer’s style. To illustrate this, consider this excerpt from William Faulkner’s “The Sound and the Fury”, told from the perspective of Benjy Compson, a character with cognitive disabilities. The repetition in this passage is key to understanding Benjy’s experience and how he perceives the world around him: “The cellar steps ran up the hill in the moonlight and T. P. *fell up the hill*, into the moonlight, and I ran against the fence and T. P. ran behind me saying “*Hush up hush up*” Then he *fell into the flowers*, laughing, and I ran into the box” (Faulkner, 1993). Here the author emphasizes the lack of control and the chaotic nature of the events. Benjy’s perception of direction is confused, and the repetition highlights his disorientation. The phrase, “*Hush up hush up*” repeated by T.P., underscores the attempt to silence Benjy, to suppress his natural reactions. It also suggests a world where Benjy’s voice and experience are not valued or understood. <... “But when I tried to climb onto it it jumped away and hit me on the back of the head and my throat *made a sound*. It *made the sound again* and I stopped trying to get up, *and it made the sound again* and I began to cry” (Faulkner, 1993). Here the repetition of the phrase, referring to the sound in Benjy’s throat, highlights his distress and inability to express himself. It also conveys a sense of helplessness, as he is unable to control his own body and reactions. Overall, the repetitions used in the passage and fully reproduced in the Ukrainian translation prove to reflect Benjy’s character and his experience of the world. They offer a glimpse into his inner life, which is marked by confusion, vulnerability, and a profound lack of control. One more excerpt from the novel “A snake crawled out from under the house. Jason *said* he wasn’t afraid of snakes and Caddy *said* he was but she wasn’t and Versh *said* they both were and Caddy *said* to be quiet, like father *said*” in which the repetitions seem to be a powerful tool that to produce a vivid and memorable scene as if inviting the reader to consider the deeper meanings and implications of the story. The repetition of the word “said” underscores the act of speaking and the different voices in the scene. It also suggests that the characters are trying to assert their own perspectives and control the narrative. Although there are many different options and lexical equivalents for the verb “to say” in Ukrainian, Dotsenko retains all these repetitions in order not to violate the style of the American writer. Furthermore, the passage is rich in meaning and symbolism where the repetitions create a sense of rhythm and flow, emphasize key themes and ideas, such as fear and denial, thus, making the writing more engaging.

Conclusion. Thus, on viewing the translation from a quite different perspective, Dotsenko projected the narrative plane of the original text onto the receptive level where he was able to identify aesthetic, intercultural, axiological and ontological translation codes which not only formed his national and cultural identity but also fundamentally expanded the interpretation of literary translation as a multifaceted cultural phenomenon. For each precise contextual situation, the translator chooses the perfect, most appropriate word to capture the rich variety of William Faulkner's writing style.

Even though he finds Faulkner's interpretations of the past a bit confusing or even contradictory, he still wants to share Faulkner's unique voice with the readers. By his translations Dotsenko achieved the full correspondence to the original that proved to be possible through the reflection of the axiological meanings of all the spatial complex of the author's works, reducing the distance between the meanings embedded by the author of the original and their meanings in the translation.

Бібліографічний список

- Білорус, М., Адаменко, М., Кагарлицький, М., Корнієнко, В. та ін., 2001. Він просто йде... *Збірник до ювілею Ростислава Доценка*. Київ: Задруга.
- Денисова, Т., 2002. *Південна школа в літературі США. Історія американської літератури ХХ століття*. Київ: Довіра.
- Доценка, Р., 1971. Фолкнер: на підступах до стилю письменника. *Всесвіт*, 9, с. 114 – 117.
- Доценка, Р., 1989. Під неситим цензурним оком. *Україна*, 50(1714), с. 20–22.
- Доценка, Р., 2011. *Світлі думки проти ночі. Афоризми і щось близьке до них*. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан.
- Доценка, Р., 2013. *Критика. Літературознавство. Вибране*. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан.
- Доценка, Р., н.д. Життя у кожного – це мить з простягнутою рукою до неосяжної вічності. [Рукопис]. Із домашнього архіву дружини Р. Доценка Ніни Вірченко.
- Зорівчак, Р., 2007. Читаючи історію свого народу. *Всесвіт*, 11-12, с. 174 –177.
- Кеба, О., 2023. *Вільям Фолкнер. Зарубіжна література межі ХІХ-ХХ та ХХ століття: підручник*. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан.
- Лук'яненко, Л., 2012. З п'ятьма тоталітаризму – до світлосяйної вічності. Пам'яті Ростислава Доценка. *Шлях перемоги*, [онлайн] 46(3047), с. 6. Доступно: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2012/11/7/99108/view_print/>.
- Науменко, Н., 2024. Особливості романної оповіді в романі «Шум і лють» Вільяма Фолкнера. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 35, 2, сс. 89-96. DOI: 10.32782/2710-4656/2024.2.2/14
- Обговорення на Раді художнього перекладу видавництва творів В. Фолкнера, 16.04.1971 [Рукопис]. Із домашнього архіву дружини Ю. Лісняка Галини Лозинської.
- Овсієнко, В., 2013. *Два документи з ГДА СБУ (про видавництво «Дніпро», Ростислава Доценка, Юрія Литвина)*. Доступно: <<https://museum.khpg.org/1366701752>>.
- Павленко, О., 2014. Український художній переклад 60-х років в контексті стратегій сучасної компаративістики. *Літературознавчі студії*, 42(2), с.169-179. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2014_42%282%29__24>.
- Павленко, О., 2015. Ростислав Доценка: наближуючись до Фолкнера. *Літературознавчі студії*, 43(2), с. 116-124. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2015_43%282%29__16>.
- Andrews, M. K., 2013. *“The Past Is Never Dead”: Faulkner’s Relationship to Southern Culture and History*. Massachusetts: Grey house publishing, pp. 29-51.
- Benson, T.M., 2020. *The Indian in American Southern Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 269.
- Bleikasten, A., 2017. *William Faulkner: A Life Through Novels*. Bloomington: Indiana

- University Press, p. 511.
- Farkas, A., 2017. Critical Reception of William Faulkner's *The Sound and the Fury* Across Time. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, [online] 10(59), 2, pp. 52-66. Available at: <https://webbut.unitbv.ro/index.php/Series_IV/article/view/2889/2283>.
- Faulkner, W., 1993. *Selected Short Stories*. New York: House Publishing Group, p. 320.
- Faulkner, W., 1958. Reading of "A Word to Virginians" (Speech). Available at: <https://faulkner.lib.virginia.edu/display/wfaudio20_1read.html>.
- Frank, E., 2024. What the Novels of William Faulkner and Ralf Ellison Reveal about the soul of America [online]. Available at: <<https://lithub.com/what-the-novels-of-william-faulkner-and-ralph-ellison-reveal-about-the-soul-of-america/>>
- Kreyling, M. 2018. *William Faulkner in Context (Literature in Context)*. Cambridge: Cambridge University Press [online], p. 330. DOI: <[10.1017/CBO9781107279438](https://doi.org/10.1017/CBO9781107279438)>.
- Ladd, B., Cohn, D. and Michaels, B.W., et al., 2018. *Faulkner in the Twenty-First Century*. Oxford: University Press of Mississippi.
- Matthews, J.T., 2015. *The New Cambridge Companion to William Faulkner*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Donnell, P., 2006. *Faulkner and Postmodernism*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 31-50.
- The Paris Review, 1956. *William Faulkner, The Art of Fiction No. 12* [online]. Available at: <<https://www.theparisreview.org/interviews/4954/the-art-of-fiction-no-12-william-faulkner>>
- The nobel prize, 1950. William Faulkner's speech at the Nobel Banquet at the City Hall in Stockholm, December 10, 1950 [online]. Available at: <<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1949/faulkner/speech/>>

References

- Andrews, M. K., 2013. "*The Past Is Never Dead*": *Faulkner's Relationship to Southern Culture and History*. Massachusetts: Grey house publishing, pp. 29-51.
- Benson, T.M., 2020. *The Indian in American Southern Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 269.
- Bleikasten, A., 2017. *William Faulkner: A Life Through Novels*. Bloomington: Indiana University Press, p. 511.
- Bilorus, M., Adamenko, M., Kaharlytskyi, M., Korniienko, V. et al., 2001. *Vin prosto yde...* [His journey through life ...]. Zbirnyk do yuvileiu Rostyslava Dotsenka. Kyiv: Zadruha. (in Ukrainian).
- Denysova, T., 2002. *Pivdenna shkola v literaturi SShA. Istoriia amerykans'koi literatury XX stolittia* [The Southern School in US literature. The History of American Literature of the 20th Century]. Kyiv: Dovira. (in Ukrainian).
- Discussion minutes of the Editorial Board for Literary Translation of William Faulkner's Works, April 16, 1971 [Manuscript]. Halyna Lozynska's Private Archive, wife of Yu. Lisnyak. (in Ukrainian).
- Dotsenko, R., 1971. *Folkner: na pidstupakh do styliu pys'mennyka*. Vsesvit [Faulkner: on the approaches to the writer's style], Vsesvit, 9, pp. 114 – 117. (in Ukrainian).
- Dotsenko, R., 1989. Pid nesytytym tsenzurnym okom [Under the insatiable censorship eye]. *Ukraina*, 50(1714), pp. 20-22. (in Ukrainian).
- Dotsenko, R., 2011. *Svitli dumky proty nochi. Aforyzmy i shchos blys'ke do nykh* [Light thoughts against the night. Aphorisms and something close to them]. Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan. (in Ukrainian).
- Dotsenko, R., 2013. *Krytyka. Literaturoznavstvo. Vybrane* [Criticism. Literary studies. Selected works]. Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan. (in Ukrainian).
- Dotsenko R., n.d. Zhyttia u kozhnoho – tse myt z prostiahnutoiu rukoiu do neosiazhnoi

- vichnosti [Everyone's life is a moment with an outstretched hand to immeasurable eternity]. [manuscript] From the home archive of R. Dotsenko's wife Nina Virchenko. (in Ukrainian).
- Farkas, A., 2017. Critical Reception of William Faulkner's *The Sound and the Fury* Across Time. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, [online] 10(59), 2, pp. 52-66. Available at: <https://webbut.unitbv.ro/index.php/Series_IV/article/view/2889/2283>. (in English).
- Faulkner, W., 1993. *Selected Short Stories*. New York: House Publishing Group, p. 320.
- Faulkner, W., 1958. Reading of "A Word to Virginians" (Speech). Available at: <https://faulkner.lib.virginia.edu/display/wfaudio20_1read.html>.
- Frank, E., 2024. What the Novels of William Faulkner and Ralf Ellison Reveal about the soul of America [online]. Available at: <<https://lithub.com/what-the-novels-of-william-faulkner-and-ralph-ellison-reveal-about-the-soul-of-america/>>.
- Keba, O., 2023. *Willam Folkner. Zarubizhna literatura mezhi XIX-XX ta XX stolittia*: textbook [William Faulkner. Foreign literature of the late 19th and 20th centuries: textbook]. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan. (in Ukrainian).
- Kreyling, M., 2018. *William Faulkner in Context (Literature in Context)*. Cambridge: Cambridge University Press [online], p. 330. DOI: <[10.1017/CBO9781107279438](https://doi.org/10.1017/CBO9781107279438)>.
- Lukianenko, L., 2012. Z pit'my totalitaryzmu – do svitlosyinoi vichnosti. Pam'iaty Rostyslava Dotsenka [From the darkness of totalitarianism to the radiant eternity. In memory of Rostyslav Dotsenko]. *Shliakh peremohy*, [online] 46 (3047), p. 6. Available at: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2012/11/7/99108/view_print/>. (in Ukrainian).
- Ladd, B., Cohn, D. and Michaels, B.W., et al., 2018. *Faulkner in the Twenty-First Century*. Oxford: University Press of Mississippi.
- Matthews, J.T., 2015. *The New Cambridge Companion to William Faulkner*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Naumenko, N., 2024. Osoblyvosti romannoi opovidi v romani «Shum i liut'» Wil'iam Folknera [Features of the novel narrative in William Faulkner's novel "The Sound and the Fury"]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 35, 2, pp. 89-96. (in Ukrainian).
- O'Donnell, P., 2006.** *Faulkner and Postmodernism*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 31-50.
- Ovsienko, V., 2013. Dva dokumenty z HDA SBU [Two documents from the SSU State Archives]. Available at: <<https://museum.khpg.org/1366701752>>. (in Ukrainian).
- Pavlenko, O., 2014. Ukrains'kyi khudozhnii pereklad 60-kh rokiv u konteksti stratehii suchasnoi komparatyvistyky [Ukrainian artistic translation of the 1960s in the context of modern comparative studies strategies]. *Literaturoznavchi studii*, 42(2), pp. 169-179. (in Ukrainian).
- Pavlenko, O., 2015. Rostyslav Dotsenko: nablyzhaiuchys' do Folknera [Rostyslav Dotsenko: approaching Faulkner]. *Literaturoznavchi studii*, [online] 43(2), pp. 116-124. Available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2015_43%282%29_16>. (in Ukrainian).
- The Paris Review, 1956. *William Faulkner, The Art of Fiction No. 12* [online]. Available at: <<https://www.theparisreview.org/interviews/4954/the-art-of-fiction-no-12-william-faulkner>>.
- The nobel prize, 1950. William Faulkner's speech at the Nobel Banquet at the City Hall in Stockholm, December 10, 1950 [online]. Available at: <<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1949/faulkner/speech/>>.
- Zoryvchak, R., 2007. Chytauchy istoriiu svoho narodu [Reading the history of the nation]. *Vsesvit*, 11-12, pp.174-177. (in Ukrainian).
- Стаття надійшла до редакції 01 грудня 2024 р.

Олена Павленко

ДОЛАЮЧИ КОРДОНИ: ФОЛКНЕРІВСЬКА ОДИССЕЯ ДОЦЕНКА

У статті досліджується роль Ростислава Доценка, видатного українського перекладача, літературознавця й одного з ключових інтерпретаторів творчості Вільяма Фолкнера в українському літературному контексті. З огляду на типологічну спорідненість світоглядних та тематичних домінант, що простежуються у творчості обох митців (звернення до проблем людського буття, пов'язаних з відчуженням та самотністю, пошуком сенсу, моральним вибором і свободою, осмисленням природи часу та ін.).

Особливу увагу зосереджено на інтерпретації соціополітичного і культурного контексту, артикульованого у творах Фолкнера, та його відображенню в українському рецептивному полі в умовах радянського тоталітаризму. Працюючи у складний для української культури період, позначений цензурними та ідеологічними обмеженнями, Доценко продовжував свою перекладацьку діяльність, спрямовану на інтеграцію творчості Вільяма Фолкнера в український літературний контекст. Підтвердженням цього є переклад роману «Домашнє вогнище» (в первинній версії «Зійди, Мойсею!» – англ. "Go down, Moses!"), що був заборонений для перекладу через релігійні мотиви, тільки завдяки Доценкові побачив світ українською мовою. Запропонувавши іншу назву, перекладачеві вдалося обійти цензурні обмеження й, таким чином, врятувати твір від забуття.

Комплексний аналіз лінгвістичних, культурологічних та літературознавчих аспектів перекладацької діяльності Доценка, зокрема, його підхід до відтворення складної та експериментальної поетики Фолкнера (т.зв. «словесних каскадів» письменника) не тільки засвідчує високу майстерність перекладача й унікальність його творчого методу, а й наголошує на ролі українських перекладів у контексті міжкультурного діалогу та розширенні горизонтів літературної рецепції. Вихід за межі формального перекладу текстів Фолкнера, дозволило перекладачеві успішно пройти крізь запутаний «лінгвістичний лабіринт» письменника, в якому інші перекладачі часто губилися. Про це свідчать чисельні дискусії на засіданнях Ради художнього перекладу при видавництві «Дніпро», на яких Доценко відстоював позицію про повне збереження індивідуальної стилістики фолкнерівської прози. Відчуття суб'єктивності стилю Фолкнера дозволяє перекладачеві «гармонічно і без втрат» відсвітлити різноманітними засобами організації мови всі нюанси тексту оригіналу (збереження структури фрази і графічного її оформлення, використання повторів, співмірних з оригіналом морфологічних форм і синтаксичних зворотів, повних/неповних метафоричних еквівалентів тощо). Все це дозволяє констатувати, що здійснені Доценком на високому художньому рівні переклади Фолкнера які по праву спроможні конкурувати з кількома їх російськомовними аналогами, є вагомим внеском у розвиток української культури, яка через мову здатна передавати найскладніші смисли на рівні світових літературних шедеврів.

Ключові слова: художній переклад, стратегії перекладу, соціополітичний контекст, «каскадні» речення, внутрішні монологи.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗАРВА ВІКТОРІЯ АНАТОЛІЇВНА, професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету, доктор філологічних наук, професор

КРОПИВКО ІРИНА ВАЛЕНТИНІВНА, професор кафедри української літератури Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філологічних наук, доцент

ПАВЛЕНКО ОЛЕНА ГЕОРГІЇВНА, професор кафедри англійської філології Маріупольського державного університету, доктор філологічних наук, професор

ПЕФТІЄВА ОЛЕНА ФЕДОРІВНА, доцент кафедри прикладної філології Маріупольського державного університету, кандидат філологічних наук, доцент

ПИРЛІК НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА, доцент кафедри романо-германської філології Маріупольського державного університету, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

ТРИФОНОВА ГАННА ВАЛЕРІЇВНА, доцент кафедри романо-германської філології Маріупольського державного університету, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

ШАФ ОЛЬГА ВОЛЬТІВНА, професор кафедри української літератури Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філологічних наук, доцент

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

KROPYVKO IRYNA, Doctor of Philology Sciences, Professor (Department of Ukrainian Literature, Oles Honchar Dnipro National University)

PAVLENKO OLENA, Doctor of Philology Sciences, Professor (Department of English Philology, Mariupol State University)

PEFTIEVA OLENA, Candidate of Philological Sciences, PhD, Associate Professor (Department of Applied Philology, Mariupol State University)

PYRLIK NATALIA, Candidate of Philology Sciences, PhD, Associate Professor (Department of Applied Philology, Mariupol State University)

SHAF OLGA, Doctor of Philology Sciences, Professor (Department of Ukrainian Literature, Oles Honchar Dnipro National University)

TRYFONOVA HANNA, Candidate of Sciences in Social Communications, PhD, Associate Professor (Department of Romance and Germanic Philology)

ZARVA VIKTORIJA, Doctor of Philology Sciences, Professor (Department of Ukrainian and Foreign Literature and Comparative Studies, Berdyansk State Pedagogical University)

**РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА НАУКОВОГО ВИДАННЯ
«ВІСНИК МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СЕРІЯ: ФІЛОЛОГІЯ»**

Редакційна колегія наукового видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія» у своїй діяльності дотримується етичних норм, прийнятих міжнародним науковим співтовариством, рекомендацій та стандартів Комітету з етики публікацій (COPE) – Committee on Publication Ethics (<http://publicationethics.org/>), видавництва Elsevier, міжнародних стандартів для редакторів та авторів – International standards for editors and authors (<http://publicationethics.org/resources/international-standards>), а також Етичного кодексу ученого України (<http://znc.com.ua/ukr/news/2009/20090123ethic.php>).

Політика видання полягає у формуванні на його сторінках сучасної наукової думки вітчизняних та закордонних вчених щодо новітніх досягнень та актуальних проблем філології. У зв'язку з цим редакційна колегія при розгляді статей керується виключно їх науковою новизною, теоретичною цінністю та практичним внеском у розвиток філологічної науки, незалежно від посади автора, його вченого звання, віку, національності, статі, релігійних та політичних поглядів.

Принципи редакційної політики:

- об'єктивність та неупередженість у відборі статей до публікації;
- висока вимогливість до якості наукових досліджень;
- обов'язкове конфіденційне рецензування статей;
- колегіальність у прийнятті рішень щодо публікації статей;
- доступність та оперативність у спілкуванні з авторами;
- суворе дотримання авторських та суміжних прав;
- суворе дотримання графіку виходу журналу.

Видання веде систематичну роботу, направлену на його включення до міжнародних електронних бібліотек, каталогів та наукометричних баз з метою входження в світовий науковий інформаційний простір, підвищення рейтингу журналу та індексів цитування його авторів.

Члени редколегії категорично засуджують прояви плагіату в статтях як порушення авторських прав і наукової етики та вживають всіх можливих заходів для його недопущення. Важливим є дотримання норм етичної поведінки для всіх учасників процесу публікації: автора (-ів), редактора, рецензентів, засновника видання, читача.

Етичні зобов'язання редакційної колегії

1. Редакційна колегія несе відповідальність за видання, винесення справедливих та неупереджених рішень, забезпечення добросовісного процесу рецензування і недопущення розповсюдження іншим особам інформації, пов'язаної зі змістом рукописів, переданих на рецензування, крім осіб, які беруть участь у її фаховій оцінці.

2. Всі подані до редколегії авторські матеріали мають бути такими, що не публікувалися раніше, і підлягають ретельному відбору і рецензуванню. Редколегія під керівництвом відповідального редактора керується достовірністю поданих даних та науковою значимістю поданих матеріалів, виносить неупереджені рішення, незалежні від комерційних чи інших інтересів, забезпечує чесний і об'єктивний процес рецензування.

3. Всі члени редакційної колегії є рецензентами. Редколегія залишає за собою право відхиляти статті, якщо вони не відповідають тематиці видання, неприйнятні до

друку через низьку якість, або повертати їх авторам на доопрацювання відповідно до зауважень рецензентів. За редколегією залишається право направити рукопис на розгляд сторонньому рецензенту, групі рецензентів, а також право вилучити вже надруковану статтю в разі виявлення порушення будь-яких прав або загальноприйнятих норм наукової етики. Про факт вилучення статті інформується установа / організація / заклад, де було виконано дослідження, а також автор. Запобігання протизаконним публікаціям є відповідальністю кожного з учасників процесу публікації.

4. Рецензування всіх матеріалів, що прийняті до розгляду, є сліпим: рецензенту не повідомляється ім'я автора, чий матеріал він рецензує, а автору не повідомляються відомості про рецензента. Однак, у разі виникнення у рецензента зауважень до змісту роботи, сумнівів у достовірності або точності окремих даних, редакційна колегія надасть можливість автору надати пояснення або уточнення.

5. Редколегія гарантує, що матеріали, не прийняті до друку, не будуть використані в особистих інтересах членів редакційної колегії без письмової згоди автора

6. Редакційна колегія відкрита до співпраці та діалогу з усіма авторами, рецензентами, читачами з питань публікації матеріалів (у тому числі щодо внесення змін та виправлень до опублікованих матеріалів, публікації спростувань та/або вибачень) та вживання заходів для відновлення порушених прав.

Етичні зобов'язання рецензентів

Рецензування здійснюється висококваліфікованими спеціалістами, що мають науковий ступінь не нижче кандидата наук (доктора філософії), достатній досвід роботи у сфері філології та публікації за відповідним напрямком. Експертна оцінка повинна допомагати автору поліпшити якість тексту статті, а відповідальному редактору і редакційній колегії – ухвалити рішення про публікацію. Рецензент здійснює наукову експертизу авторських матеріалів, внаслідок чого його дії повинні носити неупереджений характер, що полягає у дотриманні наступних принципів:

1. Авторський матеріал (рукопис), що прийнято для рецензування, має розглядатися як конфіденційний документ, який не можна передавати для ознайомлення чи обговорення третім особам, які не мають на те повноважень від редакційної колегії. Рецензент зобов'язаний своєчасно надати рецензію на рукопис.

2. Рецензент зобов'язаний давати об'єктивну і аргументовану оцінку викладеним результатам дослідження. Усі зауваження, що надаються рецензентом, повинні бути обґрунтовані та коректні й не можуть зачіпати особистості автора. Персональна критика автора є неприйнятною.

3. Неопубліковані дані (відомості), отримані з представлених до розгляду авторських рукописів, не повинні використовуватися рецензентом для особистих цілей.

4. Рецензент, який має сумніви у своїй здатності забезпечити якісне, неупереджене та об'єктивне рецензування авторського рукопису (через відсутність достатньої кваліфікації для оцінювання за тематикою матеріалу, наявність конфлікту інтересів з автором або установою, організацією, закладом), повинен повідомити про це редакційну колегію з проханням виключити його з процесу рецензування даного рукопису. Рукопис невідкладно повертається до редколегії.

5. Рецензент повинен звернути увагу редакційної колегії на будь-яку істотну схожість між наданим йому на оцінювання рукописом і будь-якою іншою опублікованою статтею або рукописом, на некоректність оформлення текстових запозичень або відсутність посилань на інших авторів.

Етичні зобов'язання авторів

1. Авторські матеріали (рукописи), що подаються до редакційної колегії, мають бути оформлені відповідно до встановлених вимог. Інформаційні матеріали для авторів з питань друку публікацій, зокрема вимоги до оформлення статей, порядок їх надсилення до редколегії та ін., розміщені на сайті видання у відповідній рубриці.

2. Автори зобов'язані дотримуватися законодавства України про захист прав інтелектуальної власності, а також принципів наукової етики. Критика робіт дослідників-опонентів за темою дослідження має висловлюватися коректно і обґрунтовано і у жодному випадку не може мати особистісний характер.

3. Автори гарантують, що подані до редакційної колегії матеріали раніше не публікували та не перебувають на розгляді в інших виданнях, і гарантують, що до переліку авторів включені лише ті та усі ті дослідники, що зробили істотний внесок у створення матеріалів; також автори гарантують, що усі співавтори погодили кінцевий варіант рукопису та передачу його на розгляд редакційної колегії.

4. Автори несуть відповідальність за точність і повноту посилань, у т.ч. посилань на власні попередні праці. Посилання оформляються відповідно до встановлених вимог. Плагіат у будь-якій формі неприпустимий.

5. Автори повинні сприяти редакційній колегії у підготовці матеріалів до друку, зокрема, невідкладно повідомляти про усі самостійно виявлені помилки та неточності, надавати на запитовані редколегією пояснення та підтвердження.

6. Автори повинні попереджати редакційну колегію про існування будь-якого реального чи потенційного конфлікту інтересів, що може вплинути на оцінку та / або інтерпретацію рукопису. Автори повинні розкривати джерела фінансової (державні програми, гранти, конкурсні проекти тощо) та іншої підтримки рукопису, якщо такі є.

Інші питання публікаційної етики

1. Публікація матеріалів здійснюється у порядку черговості їх отримання.

2. Автори не отримують винагороду (гонорар) від редакційної колегії за публікацію матеріалів у науковому виданні «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія».

3. Автори мають право на отримання одного безкоштовного примірника видання за кожною опублікованою статтею. Якщо стаття має більш ніж одного автора, другий та наступні примірники випуску надаються з відшкодуванням їх вартості.

4. Джерелом фінансування видання є авторські збори.

5. Періодичність видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія» - два рази на рік.

Набір статей до друку у червні відбувається до **30 квітня**.

Набір статей до друку у грудні відбувається до **31 жовтня**.

Матеріали, які були надіслані автором у терміни після 30 квітня і 31 жовтня, приймаються до розгляду з метою публікації у наступному випуску, якщо автор не повідомить про своє бажання зняти матеріали з розгляду.

Вимоги до оформлення статей

1. Редакція приймає до друку статті виключно за умови їхньої відповідності вимогам ДСТУ 7152:2010 до структури наукової статті. Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи:

- *постановка проблеми* у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- *мета, завдання, актуальність дослідження*;

- *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;
- *виклад основного матеріалу* дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- *висновок* з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Статті, що приймаються до публікації у збірнику, мають охоплювати широке коло актуальних питань філології.

2. Публікація починається з позначення галузі збірника, до якої належить стаття, ліворуч великими літерами (**ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО / ЛІНГВІСТИКА/ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО/ ФОЛЬКЛОРИСТИКА/ РЕЦЕНЗІЇ**), далі:

- також ліворуч класифікаційний індексу *УДК*, який розміщується окремим рядком, перед Прізвищем автора (авторів). Текст публікації повинен відповідати структурній схемі:
- ліворуч ім’я та прізвище автора (авторів) у називному відмінку;
- під ними ORCID автора у форматі ORCID : 0000-0002-2405-8894
- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами;
- анотація мовою тексту публікації (*курсив*);
- перелік ключових слів з підзаголовком *Ключові слова: (курсив)*;
- основний текст статті;
- бібліографічний список, оформлений згідно з *вимогами до переліку використаних джерел*;
- дата надходження до редакції арабськими цифрами, після бібліографічного списку, ліворуч;
- після тексту статті ліворуч ім’я та прізвище автора (авторів) англійською мовою;
- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами англійською мовою;
- розширена анотація англійською мовою (**від 35 рядків**, *курсив*); для публікацій іншими мовами розширена анотація українською **обов’язкова**. Розширена анотація оформлюється згідно з «Рекомендаціями з підготовки журналів для зарубіжної аналітичної бази даних SCOPUS», укладеними співробітниками групи з науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України (<http://www.nbuv.gov.ua/node/931>).
- перелік ключових слів англійською мовою з підзаголовком *Keywords: (курсив)*.

Вимоги до оформлення тексту:

- матеріали подаються в електронному вигляді на електронну адресу gorodnyuk_natalia@ukr.net у форматі MicrosoftWord 97-2010. Обсяг – від **6** до **10** сторінок, враховуючи рисунки, таблиці, перелік використаної літератури. Основний текст статті, перелік літератури та анотація – шрифт TimesNewRoman, кегль **12**, інтервал – **1**; поля дзеркальні: верхнє – **25** мм, нижнє – **25** мм, праве – **25** мм, ліве – **25** мм., абзацний відступ – **10** мм; оформлюються згідно з ДСТУ 3008– 95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки».

Структура і правила оформлення:

- *щодо символів*. У тексті необхідно використовувати лише лапки такого зразка: «», дефіс – це коротке тире «-». Не потрібно ставити зайві пробіли, особливо перед квадратними чи круглими дужками, а також у них. Для запобігання потрібно використовувати функцію «Недруковані знаки»;
- згадані в тексті науковці, дослідники називаються за абеткою – М. Тард, Е. Фромм, К. Юнг, К. Ясперс та інші. На початку зазначається ім’я, а потім прізвище вченого. Необхідно виокремлювати закордонних та вітчизняних дослідників.

Вимоги до переліку використаних джерел

В кінці статті розташовуються послідовно один за іншим під відповідними заголовками: «**Бібліографічний список**» і «**References**» по центру, де вказуються одні й ті ж джерела. У *Бібліографічному списку* джерела наводяться в алфавітному порядку, спочатку – джерела, опубліковані кирилицею, потім – іноземними мовами (латиницею). У *References* за абеткою.

Оформлення джерел за **Harvard Referencing Style**, який є найбільш поширеним міжнародним стилем цитування в галузі гуманітарних та суспільних наук.

У нашому виданні *References* має бути оформлений за варіантом [Harvard Referencingstyle \(British Standards Institution\)](https://library.ontu.edu.ua/assets/pdf/Mizhnar_styli_posylannya.pdf), запропонованим Методичними рекомендаціями «[Міжнародні стилі цитування та посилання в наукових роботах](https://library.ontu.edu.ua/assets/pdf/Mizhnar_styli_posylannya.pdf)», виданими за сприянням Української бібліотечної асоціації https://library.ontu.edu.ua/assets/pdf/Mizhnar_styli_posylannya.pdf

Посилання на джерела в тексті оформлюються за правилами **Harvard Referencing Style** у круглих дужках, в яких вказується прізвище автора публікації, рік видання і (за необхідності) номер сторінки в наступному форматі, наприклад: (Ушакова, 2011), (Гвоздев, 1961, с. 374) або (Цибулько та ін., 2022). Всі джерела, зазначені в круглих дужках, повинні бути вказані в Бібліографічному списку.

Основні правила оформлення списку:

Кожен бібліографічний опис джерела починається з нового рядка з вирівнюванням по ширині без відступів. Якщо бібліографічний опис джерела займає кілька рядків, тоді перший рядок опису вирівнюється по ширині без відступів, а наступні рядки – з відступом у 1,25 см.

Джерела в списку не нумеруються, а організовуються в алфавітному порядку за прізвищами авторів. Якщо у списку більш ніж одне посилання одного і того ж автора, то вони сортується за датами, починаючи з найбільш ранньої, 2000a, 2000b тощо. Якщо матеріал не має автора, його необхідно розподілити за першою літерою його назви.

У публікації (книга або журнал) назва завжди виділяється курсивом.

Місце видання наводиться перед назвою видавництва.

Для розділення елементів запису використовуються коми.

Загальні схеми оформлення бібліографічного посилання

Книги.

Прізвище, ініціали автора, (також інших авторів перед останнім прізвищем замість коми 'та'), рік видання. *Назва книги*. Відомості про видання. Місто: Видавництво.

Прізвище, ініціали автора, Прізвище, ініціали автора, всі автори перед останнім замість коми 'та', рік видання. *Назва книги*. Відомості про видання. Місто: Видавництво.

Приклад:

Пазяк, М., 1974. *Юрій Федькович і народна творчість*. Київ : Наук. думка.

Статті або окремі глави із зазначенням різних авторів з книги або збірника

Автор/и, редактори, перекладачі та ін. (Прізвище кома ініціали), Рік видання. Назва статті: відомості, що стосуються заголовку, *Назва книги: відомості щодо назви*, Місце видання : Видавництво. Розташування статті (сторінки)

Приклад:

Сивокінь, Г. М., 1999. Самототожність письменника як методологічна пропозиція. В: Г. М. Сивокінь (ред.). *Самототожність письменника. До методології сучасного літературознавства*. Київ : Українська книга, с. 6–11.

Дисертація

Прізвище, Ініціали, Рік. *Назва дисертації*. Тип роботи з вказівкою вченого ступеня автора, Офіційна назва університету, Місце розташування університету

Приклад:

Бойко, О., 2021. *Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі*

фентезі. Доктор філософії. Дисертація. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

Статті з журналу

Автор/и (прізвище кома ініціали кома перед останнім прізвищем замість коми 'та') Рік видання. Заголовок статті: відомості, що стосуються заголовку, *Назва журналу*, Номер випуску, Розташування статті (сторінки).

Приклад:

Бандровська, О., 2021. Реальність як вигадка? Поняття «метамодернізм» і «метамодерн» у сучасному культурологічному і літературознавчому дискурсі. *Іноземна філологія*, 134, с. 152–164. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2021.134.3519>.

Електронні посилання

Оформлюються так само, як їх друковані аналоги, потім наводиться «Доступно за»: і URL-адреса. В URL-адресі слід зберегти <http://>, якщо адреса не містить www. Крім того, наводиться дата останнього доступу (Дата звернення ...).

DOI

Переважає більшість закордонних журнальних статей з 2000 року і багато українськомовних статей, опублікованих останніми роками, зареєстровані в системі CrossRef і мають унікальний цифровий ідентифікатор (DigitalObjectIdentifier – DOI). У всіх випадках, коли в цитованого матеріалу є DOI, його необхідно вказувати в самому кінці бібліографічного посилання. Перевіряти наявність DOI у джерела слід на сайті <http://search.crossref.org>

References

Усі джерела в References слід навести латиницею.

Якщо цитоване джерело написано англійською, німецькою та іншими мовами, що використовують романський алфавіт, то посилання на нього слід навести оригінальною мовою публікації.

Для написання посилань на джерела кирилицею слід використовувати їх офіційний переклад латиницею. Якщо в офіційних джерелах (на сайті журналу, в базах даних, ПІБ авторів на латиниці не наведено – слід транслітерувати їх самостійно. Якщо авторів кілька, то перед прізвищем останнього з них замість коми ставиться and, наприклад: Richardson, A., Brown, B. and Smith, S., 1983.

Книги

Початково кириличні матеріали (і їхні частини), у яких є офіційний переклад на англійську (або іншу мову, що використовує латиницю), повинні бути наведені в перекладі).

Для книг (або їх частин), для яких перекладу не існує, необхідно навести транслітерацію латиницею і переклад назви англійською мовою надати у квадратних дужках. У кінці опису в круглих дужках вказати мову видання. Для посилань на українськомовні джерела, наприклад, слід використовувати фразу «(in Ukraine)», наприклад:

Kovaliv, Yu. I., 2007. *Literaturoznavcha entsyklopediia: U dvokh tomakh [Literary encyclopedia: In two volumes]*. Kyiv : VTs «Akademiia», T. 2. (in Ukrainian).

Журнальна стаття

Якщо у цитованій роботі існує офіційний переклад на англійську мову або англійськомовний варіант назви (його слід шукати на офіційному сайті журналу, в наукометричних базах даних, в тому числі – в бібліотеці WorldCat) – слід вказати саме його.

Якщо в офіційних джерелах не існує перекладу назви статті, слід навести транслітерацію латиницею, далі виконати переклад на англійську мову самостійно. У разі, коли у журналу немає офіційної назви англійською мовою, в References потрібно наводити його транслітерацію. При цьому переклад береться у квадратні дужки й

розміщується одразу після транслітерованої назви. Не слід самостійно перекладати назви журналів. Неприпустимо скорочувати (або іншим способом змінювати) назви статей та назви журналів. У самому кінці посилання, після вказівки діапазону сторінок в круглих дужках вказати мову видання. Для посилань на українськомовні джерела, наприклад, слід використовувати фразу «(in Ukraine)», наприклад:

Kanchura, Ye., 2017. Fentezi : onovlennya pohlyadu na svit i shlyakh do sebe [Fantasy: updating the view of the world and the way to oneself]. *Dyvoslovo*, 6, pp. 47–52. (in Ukrainian).

Також при цитуванні дисертацій, наприклад:

Baidak, M., 2018. *Zhinka v umovakh viiny u svitli povsiakdennykh praktyk (na materialakh Halychyny 1914–1921 rr.)* [A woman in the conditions of war in the light of everyday practices (based on the materials of Halychyna 1914–1921)]. Kandydat nauk. Dysertatsiia. Lviv. (in Ukrainian).

Для **транслітерації** українського тексту слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), сайт Онлайн транслітерації <http://ukrlit.org/transliteratsiia>.

Електронні посилання оформлюються також як їхні друковані аналоги, потім наводиться «[online] Available at» і URL-адреса. В URL-адресі слід зберегти <http://>, якщо адреса не включає www. Крім того, наводиться дата останнього доступу (Accessed ...).

Англійською детальну інформацію з Harvard style та про особливості оформлення посилань на різні джерела, можна отримати на сайті:

<https://library.aru.ac.uk/referencing/harvard.htm>

Супровідні матеріали:

– стаття обов’язково супроводжується авторською довідкою у форматі Word (див. відповідний Зразок) із зазначенням прізвища, ім’я, по батькові (повністю); наукового ступеня, звання, посади, місця роботи; поштового індексу, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти. Вся інформація надається двома мовами: українською та англійською;

– статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються зовнішньою рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Рецензія або витяг з протоколу подається у сканованому вигляді електронною поштою. Допускається публікація статей магістрантів у співавторстві з науковим керівником.

ДОВІДКА АВТОРА

Прошу опублікувати у збірнику наукових праць «Вісник Маріупольського державного університету» статтю назва статті

Відомості про Автора

Відомості про Автора:	Прізвище, ім’я, по батькові, посада, назва установи / навчального закладу, науковий ступінь, вчене звання
Українською мовою	
Англійською мовою	
ORCID (обов’язково!)	

<i>Посилання на акаунт Web of Science або Scopus</i>	
<i>Джерела фінансування статті</i>	
<i>Чи є потреба в отриманні друкованого примірника Вісника? Якщо да, то вказати номер й адресу відділення «Нової пошти»</i>	
<i>Контактні телефони автора, E-mail (обов'язково!)</i>	

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК
МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ : ФІЛОЛОГІЯ

ВИПУСК 31

УДК 80(05)

В 53 Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія
/ гол. ред. О. Г. Павленко. – Київ : МДУ, 2024. – Вип. 31. – 192 с.

Головна редколегія:

Головний редактор – д-р філол. наук, проф. О. Г. Павленко.

Заступник головного редактора – д-р філол. наук, доц. Н. А. Городнюк.

Відповідальний секретар – канд. філол. наук, доц. О.В.Педченко.

Відповідальний за англійськомовний супровід – канд. філол. наук, доц. О. Ф. Пефтієва

Засновник Маріупольський державний університет

03037, Київ, вул. Преображенська, 6/4

e-mail: visnyk.mdu.filologia@mu.edu.ua

<https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/filologia/index>

Видавець «Редакційно-видавничий відділ МДУ»

03037, Київ, вул. Преображенська, 6/4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи

ДК № 4930 від 07.07.2015 р.

Тираж 100 примірників. Замовлення № 175/24